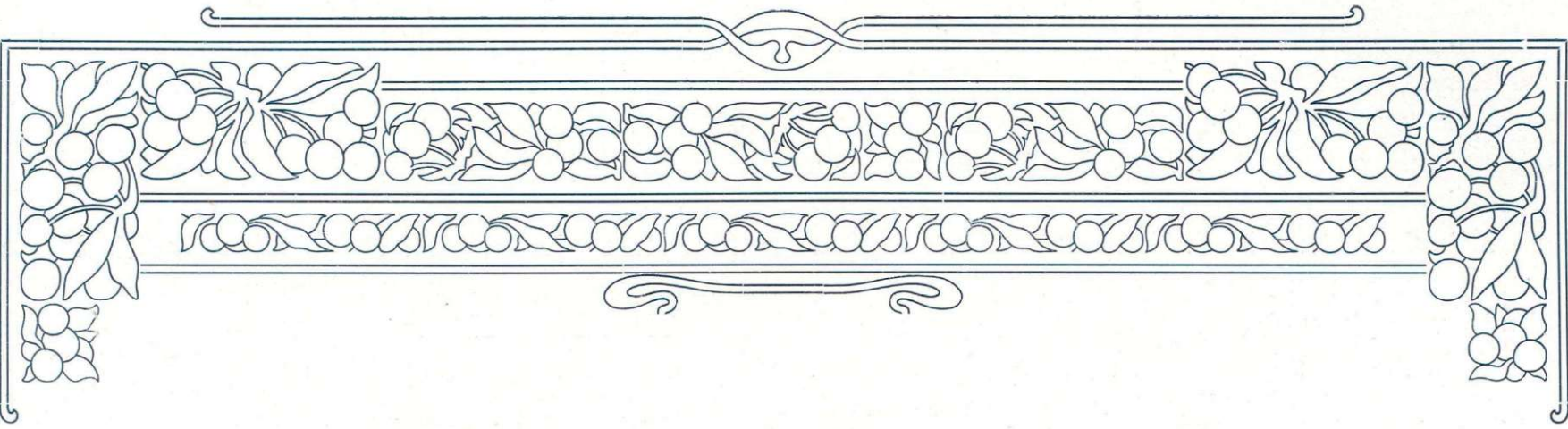

Pod svobodnim solncem.

Povest davnih dedov. — Spisal Fr. S. Finžgar.

Druga knjiga.

(Dalje.)

XVI.

Vsled zmage še krvožejna vojska je hotela še tisti večer odriniti skozi sotesko od gradišča proti Donavi. Dosti posla je imel Iztok, da je zabranil razbrzdanemu hudo-urniku divji pohod. Dasi je izbral najboljše vojnike, se ne bi bili uklonili, da niso posegli vmes starejšine in veleli narodu, da je strogo pokoren Iztoku — poveljniku. Polagoma se je vojska umirila. Starejšine so se poslavliali in se vračali na svoja selišča. Drhal je vzklikajoč in plesoč ginila v lesovih. Proti večeru je stalo v dolini krog tisoč vojakov, katere je vodila železna roka posameznih Slovencev, ki so dolgo vrsto let korakali za bizantinskimi prapori. Iztok je velel porazdeliti mednje vse hunske in antske konje. Karkoli je bilo prnj in šlemov, vse so si nadeli. Vsled tega je imel krog dvesto težko oboroženih jezdecev. Tesno je bil zapet njegov jermen pod brado, s čudovito samozavestjo je jahal ob vrstah. Začutil je hipoma v prsih slast, kakor je še ni okusil. Tako jasno, kakor nikdar, mu je stopil pred oči daljni cilj.

Dolina pred njim se je širila, prostrana ravan se je polnila z vojniki. Vse se je svetilo in migotalo brušenega orožja. Nič več tolpe, nič drhali. Stotnije — prave, urejene stotnije vró iz vseh slovenskih gozdov in se razlivajo na ravan. In sedaj prijezdi on — zamahne z mečem, vojska se zgane, zemlja zagrmí pod udarci kopit — prah se dvigne, zamolkel žvenket jekla — trume se valé proti jugu — on pa jezdi na čelu — oko vprto proti polnoči — proti cilju — „Nad Bizanc!“ grmi krog njega. „Osveta!“ kriči srce — „Svoboda!“ koprni duša. Zajokala bo sproščena zemlja, ko bo pila kri tiranov — zaslužnjeni narodi bodo poljubovali osvobojeni sled njegovih stopinj — Slovenu vzide jasno in čisto

svobodno solnce na daljnem vztoku. In pod tem jasnim nebom — oblijejo žarki zlate pramene mehkih las, ki bodo pluli z glave njegove — Irene — — —

Iztok je otresel z glavo, z roko potegnil ob čelu. „Sanje, lepe sanje!“

Velika vojska je izginila, pred njim je ostal zbor molojcev. V daljavi se je že motno blestel vabljeni cilj. —

Četi je izpregovoril navdušene besede, in ji velel k pokoju. —

Ko je veslal mesec na polnoč, se je napotila majhna četica ob potoku skozi dolino. Šlemi se niso svetili v noči, oklepov ni bilo krog prs vojakov. Sence slokih konj so tiho bežale po travi.

Rado je jezdil pred glavno četo na ogled za Tunjuševim taborom.

Odkar se je vrnil z vojne in zvedel o ropu Ljubinice, se mu ni zjasnilo nagrbančeno čelo. Kakor divji maček, ko čaka plena na drevesu, se je tresel od koprnenja, da zapodi konja proti Donavi in plane v tabor ter iztrga Hunu ukradeno golobico. Ko je ugovarjal Iztok razdivjani vojski, ko je odbiral vojnike, je čepel na okopu gradišča in stiskal ustnice in škrtal z zobmi. Da ni bila njegova vera v Iztoka brezmejna, zagnal bi se bil proti njemu, ga pahnil s konja in zaklical v tolpo: „Za mano! Nad Hune!“ Vsaka ura mu je bila trpljenje, vsako posvetovanje starejšin muka. Mižal je, da ni videl mladcev, ki so dvigali kopja in zahtevali pohoda. Ušesa si je zatiskal, da ni čul hrupa in vzklikov: „Nad Hune! Nad Hune!“

Kakor lena voda se mu je plazil dan. In ko je prižgala četa ognje in mirno legala k pokoju, bi bil najrajši udril mednje in tolkel s stisnjenimi pestmi po speči vojski. „Kvišku! Sramota Slovenom! Hči staroste — rop Tunjušev, in vi spite! Sramota! Kvišku,

golazen, dvignite se in operite madež! Za meno! Na konje — nad Hune!“ Z obema rokama je stiskal glavo, se vrgel na zemljo in grabil v zeleno grivo s tresočimi prsti. Do tega trenutka niti slutil ni, kako brezmejno ljubi hčerko Svarunovo.

Zato je občutil konj, da bi moral imeti orlova krila, ko bi hotelu streči divjemu hrepenenju, ki je vihralo v prsih Radovih.

Dokler so jezdili po zasenčeni globeli, ni bilo mogoče spustiti povodcev in pognati v skok. Ko se je pa razširila soteska, ko je mesec razgrnil pred njimi prostrano stepo, so se iztegnila telesa konj, postave jezdecev so se prihulile do grive, visoka trava je z latjem dosegala konjske boke, in po bliskovo so ginila tla pod kopiti. Votli topot se je razlegal širom gluhe stepe. Daleč nekje je zarenčal neresec, oglasila se je njegova čreda z začudenim pogrkanjem. Blizu v grmu je zajokala ptica z žalostnim glasom. Po listju je udarila perot — nočna ujeda je zgrabila spečo jerebico. Rada je zaskelilo krog srca. Kakor bi zakričala Ljubinica na pomoč. Stisnil je konja in pognal še v daljših skokih.

Ko so pobledele na obzorju prve zvezde, so zagledali jezdec pred seboj dolg, meglen pas, iz katerega so se dvigale lene, sive kope. Veletok je bil pred njimi. Zaustavili so konje, ki so spenjeni veselo prhali z razprtimi nozdrvmi v hladno jutro in povešali vratove do rosne trave.

„Če ni brodov na levem bregu?“ je izpregovoril stari Sloven z brazdo na čelu. Iztok ga je pridelil previdno Radovi četi. Zakaj bal se je, da ga strast zaslepi in pahne na Tunjuševo sulico.

„Poženemo v veletok!“

Rado je nategnil povodce.

„Mladec, polivaj ogenj s pametjo! Če utoneš, ne rešiš Ljubinice!“

„Konji preplavajo!“

„Misliš ti, burja! Jaz pa ne mislim, ampak vem, da jih polovica obnemore.“

Rado je nategnil zopet ob brzdi, da se je povzpela njegova hunska kobila. Stari Sloven je obmolknil. V rahlem diru so jezdili po travi, ki je tonila v rosi. Preden je vzšlo solnce, so se potopili v meglo ob Donavi. Tla so postajala čedalje bolj vlažna, da so se konji vdirali do členkov in črez. Polagoma je začel udarjati ob prsi konj suhi loček, jata povodnih ptic je sfrfotala iz bičja — konjica je obstala na bregu. Vojniki so poskakali s konj in gazili po blatu in svižu ter iskali v megli brodov. Na levo in desno so se razkropili gorindol ob vodi. Prešla je ura, preden so se vnovič sešli — brez uspeha. Brodov ni bilo. Edino stari Sloven je izsledil v visokem trstju pomandrane bilke. Splazil se je do reke. V blatu je zevala nova sled vtisnjene

broda. Človeške stopinje je zapazil v ilovici in globoko vdrte sledove konjskih kopit, ki še niso bili zaliti z vodo.

„Kdor je hodil tod, se je odpeljal z brodom čez reko.“

Poklical je tovariše. Pokleknil so večji sledivci na zemljo in ogledovali vtiske kopit.

„Hun, Hun, Hun!“

Vsi hkrati so izrekli isto sodbo.

„Morda Tunjuš sam,“ je pripomnil Rado in pobledele.

„Ni Tunjuš — ker je jezdil s tovariši. Njegov sled bi bil že zalit z vodo, zabrisan. Morda ogleduh, sel?“

„Ho — Radovan — Radovan!“ je zaklical glasno mlad vojak, ki je tičal do kolen v blatu in sledil človeško stopinjo.

Vsi so pristopili in z napetimi očmi zrli v dobro odtisnjen podplat bose noge na blatu.

„Poglejte palec! Razkrečen in podvit! To je Radovan! Vidite peto! Razhojena in zmlinčena! Godčeva! Poznam jo!“

„Torej on nam je odvel brod!“

„Ponj! V vodo!“ je kričal nestrpno Rado.

„Kdo pojde?“ vpraša stari Sloven.

„Jaz preplavam! — Ne, na konja! Če omaga sredi reke, preplovem drugo polovico!“

„In po stepi jahaš potem na trstu, kakor vedomec! Vlij pameti na ogenj! — Poglejte, tukaj štrli iz blata debelo bruno. Izgrebimo je, vrzimo vadjlo. Kogar določijo bogovi, tisti zajaha bruno in se prepelje preko veletoka!“

Vsi so se pokorili nasvetu starega Slovena, zastavili vse sile in kmalu izgrebli iz peska in blata dolg hlod, ki je bil iz srede izžgan.

„Korabelj!“ so vzkliknili veselo in izmetali blato iz dupline ter vrgli vadjlo, ki je določila najmlajšega vojnika. Ročno je skočil v čoln vitki mladec, zavihatel veselo kos širokega lesa — kot veslo — ostanek nekdanjega Hilbudijevega mostu — katerih je bilo dosti ob bregu zapičenih v blato in zapletenih v grmovje. Tovariši so se vprli v deblo in vsi zaeno z močnim sunkom potisnili korabeljček v vodo, da so zašumeli valovi. Kmalu je zginil veslar v megli sredi veletoka.

Minulo je dokaj časa, preden se je oglasil nizko ob vodi glas odposlanega brodarja. Vojniki so šli za pozivom, pognali konje na široki brod in odrinili preko reke.

Solnce je parilo meglo, topila se je, dvigala in kopnela pod vedno gorkejšimi žarki. Ko so dospeli na desni breg, se je že razblisnilo megleno morje, v daljavi so se svetili nizki griči, nad planoto se je vozil orel visoko pod azurom.

„Kam?“ so se povpraševali.

Stari Sloven je s sokoljim očesom motril obrežje gorindol. Iztegnil je vrat, nastavil roko ob čelo in veselo pomežiknil. Zagledal je v trstju velike, črne zaplate.

„Z brodovi nazaj — Iztokovi vojski nasproti!“

Radov konj je zacepetal in grizel jekleno brzdo. Njegov gospodar ga je krčevito stisnil. Žal mu je bilo trenutka. Gnalo ga je z neutešljivo silo v steпо — za Ljubinico. Stari Sloven se je ozrl na mladca preko rame in mirno, z globokim glasom ponovil:

„Polivaj ogenj s pametjo!“

Nato je takoj odredil, da so odmotali dolge konopce, kl so jih nosili zvite ob sedlih. Otvezli so brod. Dva vojnika sta stopila nanj in ga odpahnila iz bičja. Nato so pripeli konopce za sedla in vlekli s konji široki plav po reki navzgor, proti kraju, kjer so videli ostale brode. Ležali so vsi deloma na suhem. Zato so se vsi vznostili, preden so dvignili mogočno težo z brega v vodo. Sklenili so jih trdno z vrvmi, zabili v tla kole in privezali sredi trave obnje konje, sami pa so odrinili s širokimi loparji na veletok in tirali brode na breg Slovenov. —

Solnce je privozilo do zenita, ko so se vrnili na najmanjšem brodu. Stari Sloven je velel pluti v gosto vrbje, kjer so plav previdno skrili in ga zadelali z vejami in trsjem. Tudi čolniček so pogreznili v blato.

„Kam?“ so vnovič vprašali vojniki.

Stari Sloven je zasedel konja, za njim so poskakali mladci v sedla in mu nemo sledili. Previdno je jezdil do mesta, kjer je ležal prvi brod. Upognil se je s sedla in iskal sledov. Ni trajalo dolgo, ko je zagledal vaje vojak vtisnjena kopita Radovanovega konja.

„Za njim!“ je velel. „Očka dobro ve, kje je tabor Hunov. In jahal je naravnost vanj, — pri Svetovitu, da ne drugam!“

Jezdeci so se uvrstili v gosji red in oprezno šli za sledom, dokler niso bili gotovi, v katero smer je odšel Radovan. Do podvznožja nizkih holmov, ki se vlečejo proti jugovzhodu, so razločno sledili skoke godčevega konja. Tu je postal svet trši — sledovi so izginili. Kljub temu pa so bili prepričani, da je Radovan šel ob pobočju holmov. Zato so pognali odpočite konje in drvili ob hribcih in gozdih. Solnce se je nagibalo — dan premine, in drugo jutro morajo biti ogledniki s poročilom ob Donavi, kjer bo čakal Iztok z vojsko. Zato ni bilo več časa, da bi se obotavljali. Rado je šinil mimo vseh tovarišev in jezdil četi na čelu. V daljavo so mu strmele oči in žarele, kakor mlademu volku, ko gre prvič na plen. Kadar je jeknila ptica,

mu je vzplulo srce, kakor bi Ljubinica zaklicala na pomoč... Stisnil je konja in zgrabil povodce. Nekje daleč — se mu zdi, je nekaj zarenčalo. — Tunjuš! naglo pomisli in išče z desnico ostre sekire ob sedlu.

Bližal se je večer. Dolge sence so se hipoma iztegavale in ginile. Staremu Slovenu se je svetil obronek na čelu krvavo podplut. Kakor hrastov lub mu je bila koža nagrbančena po mrklem čelu. Pride noč — kam potem? Lahko jih vjame Tunjuš, nenadoma, kakor ptiče v zanjko. Treba je, da napnó zadnje sile, dokler imajo še kaj dne. Poprijeli so vsi tesneje za brzde, udarili po konjih s kratkimi jermenimi in nato popustili povodce, da so se iztegnile vrle živali v dolgih, plavajočih skokih po ravnini.

Hipoma pa je potekel grič ob desni. Kakor bi ga odrezal. Ozka dolinica se je odprla proti jugu. Sloveni so zaustavili konje in se spogledali. Edini Rado je drvil kakor v sanjah dalje. Ali naenkrat so videli, kako se je vzpel njegov konj, okrenil se na zadnjih nogah in pridrvil nazaj k četi.

„Tabor! Tabor!“ je vzklikal Rado. „Dim se dviga iz kotline!“

„Nazaj!“ veli stari Sloven.

Vrnili so se ob griču polagoma in poiskali gosto zarastel kotlič, kamor so skrili konje. Tam so počakali noči.

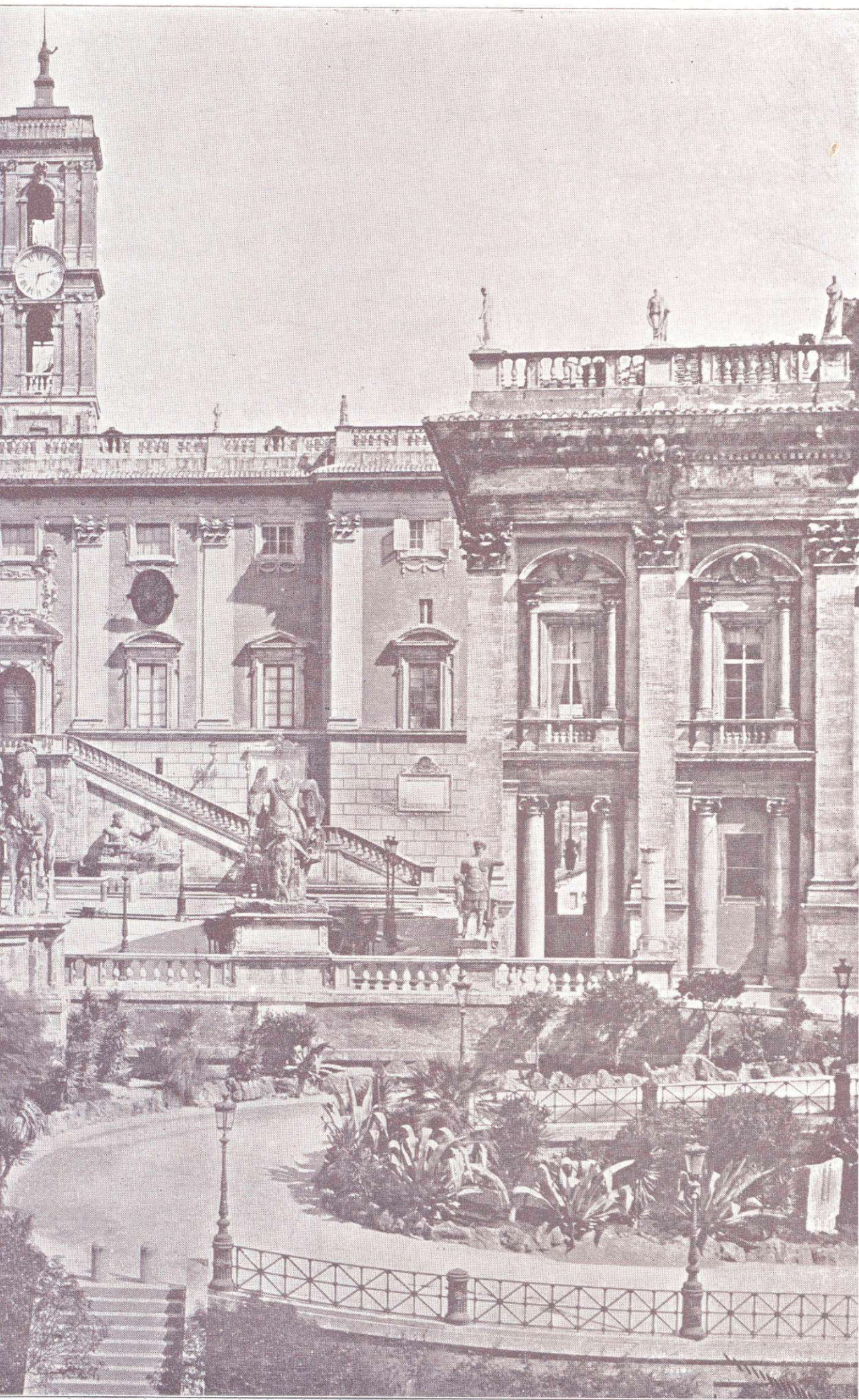
Ko se je stemnilo, in mesec še ni prisvetil, so izginile temne postave v mračnem lesu. Po dva in dva so se plazili mladci po griču. Razdelili so si kotlino tako, da bi obkrožili in ogledali ves tabor. Pri konjih je pa ostal edino stari Sloven, ki je strogo velel, da se morajo vsi vrniti do polnoči.

Rado si je izbral najnevarnejšo pot — pri vhodu v kotlino. Dokler je plezal po brdu in skozi hrastičje, se ni menil za šum, če je poknilo dračje pod njegovimi nogami, ali če je sfrfotala speča ptica. V njegovih prsih je gorelo in drugega ni mislil, kakor nanjo, ki jo iztrga in otme iz naročja pesjana Tunjuša. V razpaljeni domišljiji je sanjal, da sliši morda že nocoj njen glas, morda jo celo ugleda ob ognju, ko bo sedela otožna in blede med devojkami.

Ko je priplezal vrh griča in se spustil po slemenu in po rebri navzdol proti dolini, je naenkrat prenehalo grmovje. Stopil je iz gozda. Noge so se mu zapletle v goste veje, ki so trohnele po zemlji. Huni so izsekavali gozd na tistem kraju. Obstal je, da v temi razbere, kam bi krenil. Pod seboj je slišal hrzanje pasočih se konj, daleč pred njim je žarel ogenj in zdelo se mu je, da vidi krog njega premikajoče se postave.

„Tjakaj!“ je bila njegova naloga. Kako? Mimo konj? Brez čuvaja se redko pase hunska brav. In vendar je njegova dolžnost, da presodi po številu konj — moč taborovo.

Ognil se je posekanega kosa, kjer mu je bila hoja naporna in vsled drevja in vej, razmetanih nagosto po tleh. Skril se je zopet v temo gozda in lezel ob robu doline proti ognju. Počasi je ginilo omotično koprnjenje po Ljubinici, zmogla je skrb in teža naloge ter izpodrinila mehko sanjarjenje o Ljubinici. Zbral je vnovič vso prelest in zvitost. Kakor lisjak se je plazil brezslušno, spustil se v dolino, se potopil v travo in se vil kakor kača prav tik tolpe konj proti ognju. Poizkušal je, da bi razbral iz črne sence število konj. Toda ni mogel. In vtem se je domislil, da pred polnočjo vzide mesec — in tedaj lahko pregleda čredo z gore. Pomikal se je ob robu grmovja spešno dalje. Ob konjih ni začutil ničesar. Ni zamomljal pastir, ni si žvižgal čuvaj. Huni so pustili konje brez variha. Včasih se je dvignil na kolena, na noge, da je motril ogenj. Polagoma je videl, da se je užgal še drugi, tretji — cela vrsta.

— Mnogo vojniki! je prevdaril v mislih in lezel hitro dalje. Obe roki sta mu že krvaveli, opraskani in obodeni od trnov. Pa Rado se zato ni menil. Niti zmaknil ni, če je pritisnil bodeči osat z dlanjo.

Kmalu se je približal toliko, da je videl poskušajoče Hune ob ognjih. Kakor mrmljanje je razložil pogovor in tuintam glasen, razločen vzklik.

„Dobre volje so! Pijejo! Brez skrbi jih zalezem!“

Postajal je čedalje drznejši in pogumnejši. Povzpел se je iz trave in premišljal, kako bi došel najlažje v obližje največjega ognja. Ob njem vidi Tunjuša — in — morda celo njo — — —.

Preplazil se je preko doline do drugega roba gozda. Droben potok se je vil ob rebri. Rado je prebrodil vodo in se skril v gozd. Tod je hitro korakal brez bojazni. Voda je šumela in glušila njegove korake — od ognjev pa je prihajal čedalje večji hrup, smeh in pesem. Roko je držal na nožu in podrhtaval v groznici. Domislil se je, ali se bo brzdal, če zazre Tunjuša in ob njem Ljubinico — ali pa plane nanj in ga zabode — — —.

„O Devana,“ je vzdihnil, „bogovi mojih očetov, čuvajte me!“

Ob tem razmišljanju je zazevala pred njim široka jasa. Svit od ognjev je segel prav do roba gozda. Sunkoma se je umaknil nazaj in stopil za deblo debelega hrasta. Odtod je videl vse.

Huni so smodili bravino na ognjih, poskakovali in plesali, vihteč debele čutare nad glavami. Kocinaste hlače so plahutale ob skokih, dolge, sloke postave so bile ob krvavem svitu ognjev še daljše in groznejše.

— Kakor Vedomci! je presodil Rado.

Ali v tem hipu zadoni hreščeč, sklan glas. Huni obstojé in utihnejo.

„Plink — plunk — plunk — plink . . .“

„Kaj je to? To so strune! In sedaj pesem — Čigav glas? O, Šesek v tvoji bradi — Radovane! To si ti! To je tvoja plunka! Tvoj glas! O, Radovane, očka!“ . . .

Mladec za deblom si je pomencal oči, ker ga je zaskalelo kakor od veselih solza. — Očka jo potolaži! — Nocoj ji razodene, da prihajamo! Radovane, v Drenopelj pošljem po vina zate — za to tolažbo! V rodu Slovenov bo večni spomin na tvoje ukane!

Smehljaje je poslušal divjo hunsko pesem, ki jo je pel Radovan — in slepil Hune. Ob ognjih so se zgibale manjše sence — devojke so plesale ob zvokih plunke.

Rado se je ozrl na nebo. Prestrašil se je, ko je zapazil bledosvitel kolobar, ki je naznanjal prihod meseca. Naglo se je obrnil in bežal . . .

Na večer drugega dne se je bližala hunskemu taboru vojska Slovenov. V treh oddelkih so gazili tiho po stepi. Na sredi Iztok na čelu težko oborožene konjice, ob levi pračarji in lokostrelci, ob desnem boku siloviti sulicarji, oboroženi z bojno sekiro in zavarovani z lesenimi škiti, prevlečenimi z debelo sirovo bivolsko kožo. Iztok se je veselil vzornega reda. Noben meč ni žvenknil, noben vojak ni izpregovoril, celo konji niso prhali in hrzali. Čul se je samo šelest in šum po usehli travi, kakor bi zdržema vlekel veter po gozdu. Ko so prišli že do ovinka, koder bi se morala zaviti vojska v sotesko, je Iztok zavil na desno proti zaraslemu holmu. Brez pomisleka mu je sledila četa za četo. Zamahnil je z mečem. — Izurjeni Sloveni iz Bizanca — sedaj stotniki — so zasukali konje in se zbrali ob svojem poveljniku.

„Zastražite dolino, da ne pride nihče vun — in ne noter! Napad izvršimo jutri! Nocoj prenočijo čete ob robu tega gozda!“

Stotniki so po vojaško odzdravili, obrnili konje in odjezdili vsak k svoji četi. Toda čete niso sprejele tega povelja tako kakor stroge pokorščine vajeni vojaki. Spočelo se je tiho mrmljanje, glava se je sklonila k glavi, potresavala so se kopja, stotine oči je zrlo na Svaruniča, ki je sedel v blesteči opravi magistra equitum v sedlu. Iztok ni okrenil pogleda od teh bodečih, vprašajočih oči. Ob ustnici se mu je zarezala tenka črta — kakor očetu, ki pravi: „Le mrmrajte, otroci! Moja beseda je pribita!“

Kmalu se je ločilo od vojske nekaj velmož — med njimi Rado. Ne meneč se za povelje, so se bližali Iztoku in zahtevali vojnega sveta. Njihovo ukoreninjeno demokratično naziranje se ni moglo kloniti povelju edinca, dasi so ga sami izbrali za voja.

„Bogovi že sipljejo črno nočco na zemljo, da nas zakrijejo sovragu. Zakaj se obotavljaš? Nad Hune! Opolnoči jih zgrabimo, in Morana bo obhajala gostijo na veselje vseh besov, na čast naših bogov in v slavo slovenskega imena! Smrt izdajavcem! Rešimo Ljubinico! To je volja velmož — to je volja vojske. Govôri, Iztoče!“

Vrli Svarunič ni izpremenil lica. Le črta ob ustnicah se je še poglobila, z jasnimi in mirnimi očmi je motril velmože, ki so s temnim čelom čakali odgovora.

„Rado! Lepe so tvoje besede, katere si govoril v imenu velmož. Lepe so, pravim, toda, pri bogovih, da niso modre.“

Iztok je bral z lic velmož začudenje, nevero, celo odpor.

„Ni vam vdahnil te misli Svetovit! Čemu smo prišli? Zakaj smo pripeli jermen in segli po kopju in sekiri! Odgovorite!“

„Da se maščujemo!“ je zamrmralo enoglasno med vojniki.

„Samo zato? — Sin Svarunov je prišel najpreje otimat edinico slavnega staroste — in ko jo je otel — se osveti zlôdeju!“

„In Rado, sin Bojanov, je prišel, da otme takoj svojo izvoljenko nevesto. Morda je nocoj tista noč, ko oskruni pesjan golobico, morda jo nocoj pretepe z bičem — in ti čakaš dneva? Nad Hune!“

„Nad Hune! Smrt Tunjušu!“ je govoril bojni svet velmož.

„Smrt Tunjušu, pravim tudi jaz. Toda življenje Ljubinici! Če pa udarimo ponoči nadnje, izpozna Tunjuš, da je zmaga nemogoča, ko začuti klanje. Sam prebode Ljubinico — potem nam v temi ubeži — zakaj tisoč besov je v njegovi glavi — in v jutro imamo nekaj poklanih molojcev — in mrtvo Ljubinico — brez Tunjuša. Ali smo zato prišli? Kača pika, dokler ji ne stereš glave. In kaj nam zmaga brez Tunjuševe glave! Lepa radost Svarunova, če mu vrnemo mrtvo hčer!“

Velmožje so obmolknili. Rado se je tresel.

„Iztoče, s teboj je Svetovit! Velevaj! Mi smo hlapci!“

Vojni svet se je vrnil k vojski, ki je z značilnimi kretnjami hvalila Iztokovo povelje in se tiho umikala h gozdu, da skrita v lesih počaka zore.

Iztok se je radoval in občutil slaj samozvesti in zmage nad četami. Priznal si je, da je govoril resnico — vendar pa zamolčal še en glavni vzrok, zakaj je določil napad ob belem dnevu. Prvič se mu je ponudila prilika, da z divjo — pa vsaj za silo urejeno in ukročeno četo Slovenov izvede boj, kakor se ga je naučil pri Bizantincih. Hotel je izučiti to četo, da bi bila nekoč kvas, katerega vmesi med

ogromno tolpo celega naroda in z njim udari na jug. Vedel je, da ga čaka delo. Zakaj Huni so bili izvrstni borci, utrjeni, pokorni, žilavi, ki niso zlepa sprožili zastonj tetive, ne mahali z mečem v prazen veter. In tega dela, tega vročega in krvavega dne se je veselil Iztok — vojniki, kakor jih niso imeli niti med Goti v palatincih. Celo noč ni legel k pokoju.

Kakor čebele od cveta do cveta so begali stotniki od moža do moža. Vsaka četica, vsaka gruča je imela natančno določeno delo. Vsaki gruči je določil poveljnika.

Davno pred svitom je kar skopnela vojska ob robu in se poizgubila v gozdu na levo in desno. Iztok je obkolil po višavah celo hunsko globel. Na obeh straneh izhoda je razvrstil najboljše lokostrelce, da posujejo vsakega beguna s pušicami in ga strmo-glavijo s konja.

Ob prvi zori je velel oddelku močnih sulicarjev, da so glasno udarili v kotlino proti taboru. Sam s konjico se je oprezno prikrival po obeh straneh gozda.

Mogočno so zadoneli kozlovski bojni rogovi. Razleglo se je in zabučalo po dobravah v nemo jutro. Hunom je zadoščala prva napoved bližajočega se sovražnika. Zatulila je varhunska divja troblja, konji na paši so zarezgetali in v divjem begu drvili v tabor na poziv troblje. Žvižgi in piski, klici imen, zategnjeni rigi — so se raztočili pod nebo. Hunski vojniki so prhali na konje, kakor bi jih bruhala gruda iz sebe. Nobene zmešnjave, nikakega strahu — red, miren pa hiter — kakor bi vsi pričakovali napada že mesec dni.

Stari Sloven, odet v železo, z rešetko čez lice, pokrit z velikanskim škitom, v desnici mogočni pilum, je vodil sulicarje po soteski proti taboru. Rogovi so peli, Sloveni so po stari šegi zagnali grozen krik, urejene vrste so se zredile, v besnem teku so se zagnale proti Hunom. Ko so ti zapazili sovražnike, so jih sprejeli z grozno ploho strelc. Vzduh je zapiskal od svista pušic, kakor bi zažvižgala burja skozi gola zimska drevesa. Nekaj Slovenov je omahnilo in se zvalilo v klopkih po rosni travi. Četo je razplala besnost. Zastrti s škiti so drvili v hunske vrste — — — že so frčale prve sekire po zraku, posamezne sulice so se zablisnile v dolgih lokih med hunske konje.

Huni so vrgli loke čez pleča, pograbili dolge sulice in s povešenimi ostmi — naperili naskok v Slovene-pešce. Tedaj je zatulil stari Sloven z groznim rikom — gruča Slovenov se je stisnila v neprodiren klin — katerega rilec je tvoril Sloven Jarožir. Njegov pilum se je zadril v prsi prvega konja, ki je navalil na četo, hunska konjica se je razklala — in obletela bliskoma Slovene, da jim udari za hrbet.

MARIJINO KRONANJE

M. KASTNER

Stropna slika frančiškanske cerkve v Ljubljani

Klin se je zaobrnil — ali Jarožir ni vzdržal reda. Raztrupala se je četa — prvi Sloveni so obtičali na hunskih sulicah. Ali v tistem hipu so zazveneale z visokim glasom bizantinske troblje. Iztokova konjica je navalila od leve in desne na Hune. Ti so se zgrozili in se za trenotek zbegali. Ali samo za trenotek. Balambak, ki je vodil vojsko, je zapiskal skozi nos, kakor razjarjeni jastreb. Zagledal je bleščeče prnje in svetle čelade in takoj presodil premoč sovražnikov. — Beg! je velel njegov pisk. Gozd sulic se je dvignil nad glavami jezdecev, kakor orkan se je utrgala hunska konjica z mesta in s strašnim hru-pom in tulenjem pognala konje v Iztokovo vrsto, da jo prodre in uteče po globeli. Toda Iztok je bil na to pripravljen. Obe četi sta se zlili v svetel pas, ki je nastavljal široke, v oklepe zavite prsi. Pognali so nasproti Hunom — konjici sta treščili skupaj s tako razbesnjeno silo, da se je zgrudil na obeh straneh val konj in jezdecev v travo. Red pri Hunih in Slovenih je bil razbit. Med rjavo tolpo Hunov so se pomešali svetli šlemi — zabliskali so se meči — Huni so pometali sulice v gneči na tla. Razpalilo se je nad stotino dvobojev na življenje in smrt. Pobesneli so konji in jezdec: krik, tulenje, žvenket mečev in pokanje prnj, razgetanje, povelja Slovenov in Hunov, napad in beg, stokanje umirajočih, curki krvi, divjanje in hrzanje konj brez jezdecev. Iztok je vihral kakor sproščena zver po bojišču. Kakor ognjen blisk je švigal njegov meč. Kamor je udaril, je zastokal človek, kamor je sunil, je odprl krvavi tok. Skozi rešetko so štrlele oči v groznem ognju. Kjer je zagledal Slovena v nevarnosti, tja je prihrumel njegov žrebec — edini še od Epafrodita kupljeni arabec — meč je švistnil — in hunski konj je zatopotal prazen v gnečo. Padali so Sloveni, padali so Huni — Iztok je pa stiskal ustnice in se gonil po bojišču razbrzdan, brez pokoja in brez radosti. Njegove oči so iskale Tunjuša. Drvil je za begunci, udarjal na levo, zamahoval na desno, ranjenih Hunov se ni dotaknil — sekal si je pot do najgostejšega boja — iskal tistih pesjanskih oči, iskal rdečega plašča in, iskal znane čapke — — — Zaman — — — Njegov arabec, upehan, ranjen, polit s krvjo — se je pričel stresati. Kolena so mu klecala — izpodtikal se je — Iztok je moral iz bojnega meteža.

Vihar je ponehaval. — Nekaj jezdecev je drvilo za bežečo tolpo Hunov, ki se je prebila skozi Slovene. Koncem soteske so jih sprejeli lokostrelci, telebil je eden, dva — trije s sedla na zemljo — desetorica pa je ušla pušicam in pognala na svobodno stepo.

Iztok je velel zatrobiti. S hriba se je vsula povodenj molojcev in obkrožila taborišče. V njem pa

se je dvignil plač in jok žensk in dece. Rado je razjahal in tekel v šotorišče, da prvi vidi in objame Ljubinico. Iztok je hodil med mrtvimi in ranjenci in iskal Tunjuševega lica. —

Toda zastonj ga je iskal — izdajavca, zastonj je klical Rado po izvoljenki. Tunjuša in Ljubinice ni bilo nikjer.

XVII.

V Slovenih zmagovavcih je vladala tistega dne omotična, divja razigranost. Vojna disciplina, kakor je sanjal o njej Iztok, je bila po zmagi prazen fantom. Vojniki so si odpeli prnje, pometali šleme na kup. Železni oklepi so bili pretesni za njih svobode vajene prsi, težki šlemi so se jim zdeli jarem. Raztočili so se divji molojci po taborišču in plenili, razdirali in uničevali, povezavali ženske, pulili se med seboj za lepe sužnje, trgali drug drugemu buče vina iz rok, prevlačevali mehove z oljem, klali ovce in grizli s krepkimi čeljustmi suho bravino. Po vsej kotlini so zagoreli ognji, ob katerih so se zgrinjale vzklíkajoče gruče Slovenov, davorije so bučale, mast se je cedila z ražnjev, ognji so použivali obete Perunu in Morani.

Ko je vdrlo nekaj velmož v Tunjušev šotor — so začudenja razkleščili usta in ostrmeli ob vhodu. Tolik sijaj jim je zamigljaval v oči. In sredi tega bleska, nakupljenega v Bizancu, naropanega po jugu in vzhodu, je slonela na mehkem otomanu, kakor vila krasna — Alanka.

Njeno prelestno telo je ogrinjal svilen peplum, kakor so ga nosile najplemenitejše dvorjanice v Bizancu, čez pleča ji je visela v valovitih gubah do tal segajoča stola, ki je žarela draguljev. Za pestjo in nad lakti so se svetili zlati obročki, iz ogljeno črnih las je seval diademček. Globoke, črne oči je vpirala v prišlece. V njenih pogledih ni bilo prošnje; na njenem licu ne vzdihla po usmiljenju. Izziv in poroga ji je obkrožala ustnice.

„Nazaj!“ je kriknila in se vzravnila na sedežu. „Nazaj — vi hlapci — molojci! Prišli ste h kraljici velikega Huna, sina Atilovega. Ne skrunite s svojo nogo tal, kamor stopajo samo kani in kralji. Pokličite starosto in mu povejte, naj pride, da govori z menoj — če mu je drago življenje Slovenke Ljubinice.“

S zasmehom so že nekateri velmožje odtrgali zaveso v šotor in iztegnili roke po Alanki, da jo zarobijo, kakor druge. Ko so pa čuli ime Ljubinice, so obstali in se spogledali.

„Nimamo kralja in nimamo seboj staroste. Mi velmožje smo sami kralji Slovenov, mi smo staroste narodu. Govori, kje je Ljubinica? Naša robinja si!“

Tako jo je ugovoril najstarejši velmož in stopil proti otomanu.

Alanka se ni ganila, najmanjši strah ni spreletel njenega obličja. Dvignila je kakor v odpor samo drobno roko in očitala velmožem.

„Nimate kralja? — Ovce imajo ovna, koze vodi kozel, prasci hodijo za nerescem — in vi Sloveni greste v boj brez poveljnika? Alanka je kraljica in žena največjega junaka, kar jih jezdi od Dnjepra do Bizanca — in ona ve, da bi bili vrli molojci pod Balambakom posekali in pogazili vas, tolpo, v rosno travo, da vas ni vodil — nekdo, ki mora biti modrejši od vas. Pride naj, če mu je milo življenje Ljubinice. Če ne — se strašno osveti moj orel — Tunjuš. —“

Velmožje so se vnovič spogledali. Življenje Ljubinice — to je vplivalo na divjo naravo. Zagrnili so šotor, postavili se za stražo predenj, najmlajši je pa hitel po Iztoka.

Ko je vstopil Iztok pod šotor, se je zavzel celo on ob nagromadenem bogastvu in razkošju, s katerim je bil prenapolnjen stan hunskega glavarja. Videl je v zlatu bleščeče preproge, kakor jih ni premogel sam Epafrudit.

„Klicala si me, kaj želiš, žena vrlega vojnika in glavarja Hunov?“

„Ti si poveljnik?“

Iztok je vedel, da poslušajo zunaj Sloveni pogovor. Zato je odgovoril oprezno, da ne bi vzbudil suma, kakor da si lasti oblast nad narodom.

„Nisem poveljnik — brat med brati in sin staroste Svaruna.“

„Iztok?“ je povzela Alanka in se začudila. „Brat Ljubiničin?“

„Brat Ljubiničin. Ti veš zanjo? Povej, kam je odjezdil Tunjuš z njo, da mu jo iztrgamo in vrnemo očetu.“

„Razodenem ti skrivnost — prisegam pri Atilovi krsti — skrivnost, katere ne zveš od nobenega Huna. Toda zanjo me nagradiš.“

„Pozabljaš, da si robinja Slovenov. Ne govori prešerno.“

„Dokler živi moj orel — junak junakov — in on živi, nisi ga srečal v boju in nisi ga našel med mrličih — dotlej sme govoriti Alanka prešerno. Zarobi me, suni mi meč v prsi! Mar se bojim? Bojte se Sloveni osvete! Če zarežgeta Tunjušev Cerkón na pomoč, dvigne se obrski Kakan, Varhuni napnó tetive, Alani zajahajo konje in sam Upravda mu pošlje legije — izza Mursianskega močvirja pa privró vaši poraženi bratje — Anti. — Ali me torej zarobiš ali me nagradiš?“

Iztok je pomislil. Ponosita Alanka mu je ugajala. Izpraševal je že Hune po Ljubinici, po Tunjušu. Rado, zdvojen in pobesnel, jih je pretepal z jermeni —

toda ni eden ni izdal skrivnosti, kakor mutcem so bila usta ujetnikov. Še vzdihnil ni nihče pod udarci. Zato mu je bila Alanka edina kažipot do Ljubinice.

„Povedal sem ti, da sem brat — med brati. Če sklenejo velmožje, nagradim te za skrivnost.“

Iztok je odšel pred šotor. Pred njim so se nabrali velmožje in starejšine. Svarunič jim je razodel zahtevo Alanke. Spočetka je zamrmrala nejevoljna gruča. Ali končni ukrep je bil, da so poverili Iztoku polno oblast.

Vrnil se je v šotor.

„Govori o Ljubinici! Pripoveduj o Tunjušu — in zahtevaj nagrade!“

„Prisezi pri bogovih in pri ognjišču očetskem, da me ne prevariš. Prisegla sem tudi jaz!“

„Prisegam!“

„Za skrivnost, katero ti povem o Ljubinici in Tunjušu, zahtevam svobodo: Daš mi dva konja. Enega za ježo, enega za tovor in me odpustiš, da grem, kamor hočem. Storiš to?“

„Prisegel sem!“

„Sedi in poslušaj. — Tvoja sestra je ovražila mojega orla — zaljubil jo je in jo otel. Še tisto noč so pa prišli seli iz Bizanca, da mora Tunjuš — do Upravde. Šel je. Ljubinica je jokala, kakor joka grlica v dobravi. Pekle so me solze te mehke ovčice — in jaz sem ji po mogla, da je utekla. Zakaj od jada bi bile vztekle njene oči in zvenela bi bila kakor utrgani jaglec. Sedaj veš vse. Ali je dosegla svoj rod, ne vem. Šla pa je svobodna odtod in je izvolila rajši smrt sredi stepe — nego življenje ob Tunjušu. In tako volim jaz sedaj svobodo — in tudi smrt sredi planjave rajši, nego robstvo!“

„Kam je krenila, na jug ali na sever? Povej! Ti so jo zavedla, ker ji ni znana pot! Šla je v smrt!“

„Šla je v svobodo! Želela jo je — in jaz sem ji jo dala. Daj jo tudi ti meni!“

„Tudi ti pojdeš v smrt! Hodi z nami! Obečam ti svobodo!“

„Tunjuš je Ljubinici ponujal ta šotor — pa ga ni marala. Ne maram jaz svobode v Slovenih.“

„Tunjuš se osveti nad tabo!“

„Ne osveti se! Prišel je godec in velik kozelnik našega rodu. Očaral je skrivnostni napoj, katerega dam Tunjušu, če se snideva. Omami ga in mu zabriše spomin na Slovenko — o — in moj orel objame mene — svojo Alanko!“

Iztok se je naglo domislil Radovana. Pretkani očka! Resnično je tvegaj glavo in prišel v Tunjuševo gnezdo.

„In kje je sedaj oni kozelnik? Ali je padel v boju!“

„Ni padel! Zakaj včeraj je odjezdil od nas obdarovan in češčen od naroda!“

— Išče jo dalje, se je razveselil Iztok. — „In Tunjuša še ni iz Bizanca?“

Alanka je pomolčala za hip.

„Dà, tudi to sem prisegla, da ti povem. Ni ga še. — Pojdi in pripravi konja.“

Hitro so privedli dva izborna hunska konja. Na enega so natovoril hrane in nekaj dragocenosti, drugi je čakal osedlan pred šotorom. Alanka je prišla iz šotora, preoblečena v hunskega fantiča, z rdečo čapko na glavi. Ženske so zagnale plač, zaslužnjeni hunski vojniki so se valjali po tleh in tulili — Alanka je pa zamahnila z roko proti njim in rekla: „Ne jokajte, otroci! On živi!“

Nato je prhnila kakor tica v sedlo, konja sta zarezetala — nežna roka je krepko nategnila povodce — krasen deček je splaval po soteski in izginil ...

Ko je na večer ob ognjih divjal raj vinjenih Slovenov, je Iztok sklical velmože in starejšine v vojni posvet. Treba se je bilo hitro odločiti, ali se vrnejo domov, ali sklenejo pohod po Moesiji vsaj do Hema. Ker so bili vsi zmage pijani, so sklenili enoglasno, da udarijo v dežel Upravde in se poplačajo vsaj nekoliko za Hilbudijeve udarce. Iztok in Rado sta se veselila tega navdušenja. Rado je koprnel po boju, da sprostí notranjo boleost in togo za Ljubinico in se okoplje v krvi. — Upal je pa tudi, da jo dobi v kakem selu kot deklo, siroto, zaslužnjeno od bizantinskih naselnikov. Te nade pa Iztok ni gojil. Edini žarek upanja mu je bil Radovan. On lahko potuje svobodno, ukani kot godec kogarkoli. Gotovo je tudi dodobra izvedel od Alanke, kam je krenila Ljubinica. In obrnila se je brez dvoma proti jugu. Sicer bi bili godca srečali, ko so šli nad Hune. Če je še živa, če ni zapadla kot plen divji zveri, izsledi jo Radovan, ki pozna vsa pota, vsa sela — celo pokrajino.

Toda navdušen je bil Iztok za pohod. Prepričan je bil, da hujega odpora ne bo nikjer. Ponosen je bil, da je strl Hune, izborne vojnike, dasi je bila njegova konjica dokaj zdesetkovana. Ali te vrzeli je nadomestil lahko s hunskimi konji in z mladci, ki so drage volje oblekli oklepe padlih Slovenov.

Po vojnem svetu je poprosil velmože, naj narod vabijo k pokoju. Razvrstil je tudi straže ob vhodu in po grebenih holmov. Kljub vabljenju starejšin, se tolpa ni pomirila. Celo modre velmože je potegnil seboj val slave in noč je ginila brez pokoja. —

Iztok in Rado sta sama žedela ob svitu majhnega ognja. Ležala sta vznak na zemlji, brez besede, brez spanca na trudnih očeh. Nad njima se je bočilo zvezdnato nebo, po do'ini je oril krik in hrup — njune misli so pa tiho in hrepeneče iskale — Irene in Ljubinice ...

V jutro so plen natovorili na konje, sužnje pa vzporedili v sredo. Nato so nasekali velikanske grmade, položili nanje mrtva trupla Slovenov in jih zažgali. Ob grmadah so stali oboroženi vojniki in izlivali in metali vanje obete bogovom. — Ko so grmade pojemale, se je dvignila vsa vojska iz soteske.

Ranjenci so gnali plen in ujete Hune k Donavi, da jih takoj odvedejo v gradišče. Vojska je pa krenila na jugozapad.

Že drugi dan je navalil ta hudournik na majhno selo. Pogazil je vse, kar se mu uprlo, oropal vsako kočó, zajel govedo in ovce, povezal s konopci ujetnike — in drvil dalje, ko je zapalil selišče.

Groza je hodila pred njimi, jok jih je spremljal, za njimi se je valil dim iz selišč, in jate gavranov so krakajoč sledile vojsko Slovenov, ki je vršila krvavo osveto za bele kosti svojih bratov, ki so padli pod Hilbudijevim mečem.

(Dalje.)

Melanholija.

Zložil Zvonimir.

V kotu zatôhlem molčé
žena visoka stoji,
lica bledijo, in rože
venejo v hladnih očeh ...
Radost ob nogah se joče

milo in tesno tako;
s stene visi Nazarenec,
vzdihá, umira sladko — — —
Zunaj za rožnatim oknom
rajajo svatje kolo ...

Prebivalstvo Evrope v XIX. stoletju.

Sestavil Vinko Šarabon.

I.

Rast prebivalstva.

Statistika je razmerno zelo mlada veda, a njeni rezultati postajajo od dne do dne važnejši. Na marsikaj nas je šele ona opozorila in marsikaj se da razložiti z njeno pomočjo. Zlasti pa je statistika prebivalstva v zadnjih desetletjih tako zelo napredovala in nas seznanila tudi s starejšimi dati, da nam ni treba dihati samo s sedanostjo, ampak se lahko ozremo v preteklost in si naslikamo prihodnost. Na tem novem polju znanstva se odlikujejo posebno Francozi, tako Bertillon in Levasseur, pa tudi Italijani (Bodio), Nemci in drugi.

Imenitno delo v tem oziru je knjiga francoskega statistika dr. Jacques Bertillona: „Statistique internationale résultant des recensements de la population exécutés dans les divers pays de l'Europe pendant le XIX. siècle et les époques précédentes établie conformément au vœu de l'institut international de statistique“. Paris, G. Mason 1899. V tej knjigi nam navaja pisatelj vsa oficialna ljudska štetja v evropskih državah tekom XIX. stoletja, podatke zasebnih študij pa opušča. Lahko si pa mislimo, da tudi oficialni podatki niso povsod enako zanesljivi, da so zanesljivejši v deželah z večjo kulturo, najmanj verjetni pa v kulturno zanemarjenih državah. In ker je razvoj omike v Evropi največji na severozapadu in postaja vedno manjši proti jugovzhodu, dobimo najboljši statistični material v deželah ob Atlantiku, najslabši v kontinentalni Evropi. Dočim so imeli n. pr. Švedi, Norvežani in Angleži že pred l. 1800. ljudska štetja vsako desetletje — na Švedskem celo vsakih pet let, — so Rusi prvič vsaj z malo gotovostjo cenili svoje prebivalstvo šele l. 1851.; na Balkanu je seveda še slabše.

Podatki so torej vedno nezanesljivejši, kolikor bolj se oddaljimo od sedanosti. Tako piše Levasseur v „Bulletin de l'institut internat. de statistique“, 1886. pri sestavi površine in prebivalstva Evrope v letih 1800., 1830., 1860. in 1880.: „Če ne moremo niti danes z absolutno gotovostjo določiti površine in prebivalstva, je toliko bolj nemogoče za l. 1830. in veliko manj za l. 1800. Statistične stroke niso bile začetkom stoletja popolnoma nič organizirane in razen Skandinavije in Britanije ni bilo prebivalstvo nobene države znano na podlagi štetja. Podatki za l. 1800. so torej le relativno zanesljivi.“ Ker imamo

torej le malo gotovega iz uradnih publikacij, moramo uporabljati tudi privatna dela; če se tudi zmotimo za par tisočev, nima to nikakega pomena, ker je naša naloga le naloga primerjanja. A. v. Buschen pravi v svoji brošurici: „Bevölkerung des russischen Kaiserreiches“: „Smisel statistike ni v mrtvi številki, ampak v primerjanju, v razmerju, in pri tem ne igra par sto ali tisoč nobene vloge.“

Da dobimo hiter in splošen pregled, pogledjmo na l. 1800., 1850. in 1900. in vidimo sledeče:

Prebivalstvo Evrope

okoli l. 1800.:	177,820.000
„ „ 1850.:	262,520.000
koncem „ 1900.:	397,970.000

Prirastek	absolutni	relativni
l. 1800.—1850.:	84,700.000	47.6 ‰
„ 1850.—1900.:	135,450.000	51.6 ‰
„ 1800.—1900.:	220,150.000	123.8 ‰

Eno dejstvo nam je takoj očito: Prebivalstvo Evrope se je tekom XIX. stoletja ogromno pomnožilo, se je več kot podvojilo.

Vzrokov nam je brez dvoma iskati v izboljšanih gmočnih razmerah, ki dovolijo širšim krogom ustanoviti si svoj lastni dom, prometna sredstva branijo razširjenje splošne lakote itd. Temu naraščaju se moramo tembolj čuditi, če nam je znano število izseljencev. Saj vidimo vsak dan pri nas, kako zelo zapuščajo ljudje domovino. Samo v Severno Ameriko se je v letih 1820.—1880. izselilo čez 9 milijonov Evropecev; od leta 1820.—1887. je sploh zapustilo Evropo okoli 19 milijonov ljudi.

V prvi polovici stoletja se prebivalstvo ni tako zelo pomnožilo kot v drugi; vzroki so isti kot smo jih omenili. Prebivalstvo raste relativno od desetletja do desetletja vedno bolj, lahko torej pričakujemo v XX. stoletju še večji relativni prirastek. Če bi pa tudi tega ne bilo, ampak bi se ljudstvo pomnožilo ravnotako za 123.8 ‰ kot v preteklem stoletju, računimo lahko z 900 milijoni Evropecev okoli l. 2000. Kakšne bodo tedaj življenske razmere, seveda ne moremo vedeti, torej tudi ne, ali bo Evropa preživljala toliko število ljudi; vsi računi in vsa domnevanja so samo iluzorična.

Seveda se pa niso vse države pomnožile enako. Znano je primerjanje Francije z Nemčijo itd. Splošno so romanski narodi, kakor bomo še videli, relativno zelo nazadovali, germanski in v zadnjem času zlasti slovanski pa so zelo napredovali.

Velika Britanija z Irsko n. pr. je pomnožila svoje prebivalstvo za celih 155·77‰, od 16,353.000 začetkom stoletja na 42,000.000 okoli l. 1900. A prirastek je bil v prvi polovici stoletja veliko večji (70·45‰) kot v drugi (50·05‰). Vzrok temu je nazadovanje Irske. Cvetoča dežela, ki je pred sto leti popolnoma lahko preživela čez pet milijonov ljudi, ki so okoli l. 1841. dosegli število osmih milijonov, šteje sedaj samo še štiri in pol milijona prebivalcev, za pol milijona oziroma 14·55‰ manj kakor pred sto leti. Neugodne življenske razmere, politična in gospodarska odvisnost od Anglije in odtod izvirajoča indolentnost prebivalcev, zlasti pa grozna lakota l. 1846. so vzrok izseljevanja v Ameriko. Na Irskem pade veliko dežja, a to je bilo l. 1846. pogubno, ker je vsled preobile moče segnil ves krompir, skoro edina hrana Ircev. Če izločimo Irsko in Škotsko, vidimo, da se je v pravi Angleški pomnožilo prebivalstvo v sto letih za celih 265·8‰, kateremu prirastku ne moremo dobiti para — posledica ugodnih gmotnih, političnih i. t. d. odnošajev. Vendar pa v zadnjih desetletjih tudi na Angleškem razmere v tem oziru niso več tako ugodne in prebivalstvo se ne množi več tako hitro.

Koliko lahko napravi en sam carjev ukaz, vidimo pri Ruskem. Sicer se je že pred l. 1861. Rusija zelo hitro množila, veliko bolj kot druga Evropa, a odločilno je bilo l. 1861., ko je car odpravil tlačanstvo. Že pred sto leti je bita petina Evropecev podložna ruskemu carju, a sedaj jih je več kot četrtnina. V naraščaju je Rusija torej prekosila Evropo zlasti v drugi polovici stoletja, in to dejstvo vpliva na izpremembo težišča narodnostnih in konfesionalnih razmer cele Evrope. O tem pozneje. Pred par leti se je rusko prebivalstvo celo bolj množilo kot angleško, a sedaj je nekoliko slabše, zaradi lakote in drugih neprilik. Značilno je vsekako, da štejemo pred sto leti med 10.000 Evropci 2136 ruskih podanikov, okoli l. 1850. že 2258, a koncem XIX. stoletja celo 2774.¹⁾

Naša avstro-ogrsko monarhija nam kaže sledečo sliko:

		Število prebivalcev	‰ prebivalcev Evrope
okoli	l. 1800.:	22,232.000	12·50
"	" 1850.:	30,727.000	11·70
	koncem " 1900. ²⁾ :	45,405.000	11·41
Prirastek		absolutni	relativni
	l. 1800.—1850.:	8,495.000	38·21‰
	" 1850.—1900.:	14,679.000 ³⁾	47·77‰
	" 1800.—1900.:	23,174.000 ³⁾	104·24‰

¹⁾ Vse države v celém stoletju si moramo misliti v današnjem obsegu.

²⁾ Brez Bosne in Hercegovine.

³⁾ Iz odštevanja števil 45.405, 30.727 in 22.232 bi pričakovali 14.678 in 23.173; te in enake slučaje razlagamo iz decimalk

Iz teh številk spoznamo sicer, da je tudi naša monarhija podvojila število svojih podložnikov, vidi-mo pa tudi, da ni tako napredovala kot ostala Evropa. Relativno smo nazadovali več kot za 1‰. Nekoliko bolje je od časa okupacije. Akoravno Bosna in Hercegovina razmeroma ne štejeta mnogo ljudi, se je vendar ljudstvo tam tako pomnožilo — v dvajsetih letih za 49‰! —, da se vidi vpliv v vsoti cele monarhije. Če prištejemo tudi ti dve deželi, dobimo za naše cesarstvo l. 1900. 11·85‰ prebivalstva Evrope. Najugodnejše je bilo leto 1830., ko smo tvorili celih 13·03‰ evropskega prebivalstva.

Vendar pa ni prirastek v obeh polovicah naše države enak. Naše dežele so se v prvih petih desetletjih pomnožile samo za 35·8‰, a ogrske za 41·56‰, od l. 1850.—1900. pa naše za 49·14‰, ogrske za 45·9‰. V tem oziru smo torej prehiteli onostransko polovico in smo se precej približali Evropi z njenimi 51·6‰. Ogrske dežele so se 1800—1830 zelo množile, a l. 1830. je razsajala kolera. Istotako je razsajala ta bolezen na Ogrskem l. 1859, 1866., zlasti pa 1872.—1873. Vrhutega umrje tam nerazmerno veliko otrok, ljudstvo se izseljuje itd. Za našo polovico veljajo isti vzroki: l. 1831. in 1832. sta bili leti kolere, l. 1847. je bila znana slaba letina, torej leti 1847. in 1848. tudi leti lakote, kateri se je zopet pridružila kolera, l. 1848. in 1849. smo imeli opraviti z revolucijo in vojno ter z boleznimi, ki jima sledijo itd.

Splošno se torej prebivalstvo naše monarhije ne množi tako hitro kot ono ostale Evrope, vendar smo v drugi polovici stoletja toliko napredovali, da nam je upati, da v kratkem dohitimo druge države, kar bi se takoj zgodilo, ako bi se življenske razmere vsaj nekoliko izboljšale.

O Nemčiji se vedno čita in sliši, da njeno prebivalstvo v celi Evropi najbolj raste. A to ni res. Pred sto leti je štela Nemčija 22,223.000 ljudi ali 12·50‰ evropskega prebivalstva, torej ravno toliko kot Avstro-Ogrska. Na istem teritoriju — l. 1900. torej brez Alzacije - Lorene — je štela leta 1850., 33,842.000 (12·88‰), l. 1900. 54,648.000 (13·73‰). Pomnožilo se je ljudstvo od leta 1800.—1850. za 52·28‰, 1850.—1900. za 61·48‰, a 1880.—1900. za 145·9‰. To so sicer jako ugodne številke, vendar ne najboljše v Evropi. Angleška in Ruska jo prekašata v prvi polovici, Ruska pa še zlasti v drugi polovici s svojimi 86·20‰ prirastka. Morda bi kdo opomnil, da je to z ozirom na celo polstoletje sicer resnica, a da Nemčija zlasti v zadnjih desetletjih prekaša Rusijo v relativnem napredovanju. A vkljub žalostnim razmeram na Ruskem je ta država vsled velike rodovitnosti pomnožila svoje ljudstvo v desetletju 1890—1900 za 14·89‰, Nemčija pa za 14·26‰. Vse druge velevlasti je pa Nemčija v zadnjem času

prehitela z velikimi številkami, ki se ne dajo izbrisati, ki so posledica ugodnih življenskih pogojev na Nemškem in ki bodejo v oči zlasti sosedom na zapadu, Francozom, katerih razvoj je kajpak čisto drugačen.

Ni se nam treba čuditi, ako je Napoleon tolikokrat in tolikokrat zbral nove armade, saj je bila Francoska glede števila prebivalcev pred sto leti druga v Evropi, štela je 27,871.000 duš, to je 15·67⁰/₀ vseh Evropecev. Nemška je štela samo 12·50⁰/₀ in še ti niso bili spojeni v celoto. Dočim so pa vse druge velevlasti razen Italije v teku stoletja svoje prebivalstvo najmanj podvojile, zaostajajo Francozi zlasti v zadnjih desetletjih vedno bolj in bolj. Kakor smo omenili, je bilo pred sto leti med 10.000 Evropci še 1567 Francozov, l. 1850 samo še 1390, l. 1900. pa — všteti Alzacijo - Loreno, kar moramo storiti zaradi primerjanja — komaj še 1021, brez Alzacije - Lorene niti ne več 1000, ampak samo 978. Te številke govorijo razločno in jasno, francoski statistiki sede dan na dan pri njih, delajo zaključke, kažejo na nevarnost, a vse nič ne pomaga, od desetletja do desetletja je slabše. Saj se vendar Francozi v celem stoletju niso pomnožili niti za polovico, samo za 45·53⁰/₀, a Evropa za 123·8⁰/₀, Nemčija, najnevarnejša soseda, za celih 145·9⁰/₀. Že v prvi polovici stoletja so se pokazali simptomi relativnega¹⁾ nazadovanja, a kar ustrašiti se morajo Francozi številke iz zadnjih desetletij. Cel prirastek 1850—1900 se reducira na minimalno število 11·5⁰/₀, torej komaj toliko kot Evropa v zadnjem desetletju, 10·94⁰/₀, pač pa še manj kot Nemčija ali Ruska tudi v zadnjem desetletju s 14·26⁰/₀, oziroma 14·89⁰/₀. V petih desetletjih relativno torej niti toliko kot druge države v enem! Sedaj šteje v absolutnem številu Francoska 38,962.000 duš.²⁾

Tudi druga romanska velevlast, Italija, zaostaja za Evropo, prebivalci so se pomnožili za 93·91⁰/₀ v stoletju; seveda je že to veliko in se ne more primerjati s Francijo. Malo napreduje Španska, 67·62⁰/₀ v sto letih, malo Portugalska, 71·27⁰/₀.

Nekaj vidimo že sedaj: Romanske države so nazadovale, germanske napredovale, ravnotako slovanske (Rusija in Balkan). V balkanskih državah

¹⁾ Da Francoska tudi absolutno nazaduje, kakor se čita po časnikih, ni resnica.

²⁾ O vzrokih tega za Francoze tako usodnega dejstva se je že mnogo pisalo in govorilo. Skoro vse je izraženo v sledečih besedah nemškega statistika Ewalda Paula: Frankreich leidet an einem großen Übel, dem Menschenmangel, der aus der Kinderscheu der französischen Familien resultiert und in den letzten Jahren immer deutlicher ans Licht getreten ist. Das Übel ist alt und doch verschlimmert es sich von Tag zu Tag. Und doch ist das schnelle Anwachsen einer Nation ein Beweis individuellen Gedeihens und ein Element der Macht

opažamo zlasti od časa osvobojenja hiter napredek, tako v Bolgariji v 20 letih za 33⁰/₀, v Srbiji v 60 letih za 152 28⁰/₀, v Rumuniji v 50 letih za 82⁰/₀.¹⁾

Končno podamo še malo statistično tabelico šesterih evropskih velevlasti:

	1800	1850	1900
	‰ evropskega prebivalstva		
Velika Britanija z			
Irsko	9·20	10·62	10·48
Rusija	21·36	22·58	27·74
Avstro - Ogrska ²⁾	12·50	11·70	11·41 (11·85)
Nemčija ³⁾	12·50	12·88	13·73 (14·16)
Francoska ⁴⁾ . . .	15·67	13·90	10·21 (9·78)
Italija	9·42	9·14	8·15
	80·65	80·62	81·72

Velevlasti so štele tedaj na današnjem teritoriju vedno čez štiri petine Evropecev.

Vidimo torej, da raste evropsko prebivalstvo vedno bolj, da je doseglo v XIX. stoletju nepričakovano višino, da so pa bile tega izrednega napredka deležne najbolj države na severu in vzhodu, najmanj pa one na jugozapadu, zlasti malo še v drugi polovici stoletja. Zdi se nam kakor neko notranje ljudsko preseljevanje, težišče se je moralo premakniti, narodnostne in konfesijonelne razmere so se morale premeniti.

II.

Težišče prebivalstva.⁵⁾

Potegnimo skozi kako deželo črto od severa proti jugu, ki razdeli prostor v dva dela tako, da stanuje polovica prebivalstva na vzhodu, polovica na zapadu te črte, potegnimo ravno tako črto od

dieses Volkes, ein Element militärischer Macht und dadurch bedingter Unabhängigkeit gegen das Ausland, mehr aber noch ein Element ökonomischer Macht. — Bertillon bezeichnet die Teilung des Besitzes als Ursache der kleinlichen Berechnung, wodurch sich die besitzenden Familien nur zwei Kinder erlauben oder auch nur eins. Neben diesen Bedenken, daß man für seine Kinder sorgen und ihnen eine sorgenfreie Zukunft bereiten muß, begründen Vergnügungssucht, Bequemlichkeit und auch physische durch ausschweifendes und unnatürliches Leben erzeugte Schwäche den Kindermangel und untergraben die Familie.“

¹⁾ Glede ostalih držav, ki so se pomnožile nekako tako kot Evropa, damo lahko vedno pojasnila.

²⁾ 1900 brez Bosne in Hercegovine v oklepaju z Bosno in Hercegovino.

³⁾ Število 13·73⁰/₀ brez Alzacije-Lorene, 14·16 z Alzacijo-Loreno.

⁴⁾ Število 10·21⁰/₀ z Alzacijo-Loreno, 9·78 brez te dežele.

⁵⁾ Težišče in njegovo izpremembo so izračunali do sedaj samo v Zedinjenih državah Severne Amerike. Premika se vedno bolj proti zapadu.

zapada proti vzhodu: črti se sekata v točki, ki jo imenujemo težišče prebivalstva dotične dežele. Težišče ne more ostati vedno na istem kraju, ako se prebivalstvo v deželi ne množi popolnoma enako. Videli smo, da imajo v Evropi dežele na severu in vzhodu večji relativni in absolutni prirastek kot one na jugozapadu, očita nam je pot težišča, namreč proti severovzhodu. Ako potem izračunimo težišče, spoznamo, da je v resnici tako.

Še nečesa ne smemo pozabiti. Severne in vzhodne države so se relativno v drugi polovici stoletja bolj pomnožile kot v prvi, jugozapadne so v tem času torej bolj nazadovale: pot težišča mora biti v zadnjih desetletjih daljša kot v prvih. In ker se je deloma že v prvi polovici, posebno pa v drugi, severozapad relativno nekoliko manj pomnožil kot vzhod in v zadnjem času zlasti jugovzhod, si moremo misliti, da prehaja črta težišča iz severne smeri vedno bolj v vzhodno, z drugimi besedami, da je pot težišča kriva črta, ki se vzdiguje začetkoma strmo proti severovzhodu, ki pa prehaja polagoma v bolj vzhodno smer. Statistični račun nam potrdi to naše domnevanje.

Pred sto leti nahajamo težišče, ako gremo od ekvatorja proti severu in od zapada proti vzhodu, nekoliko pred $49^{\circ} 15'$ severne širine in nekoliko čez 12° vzhodne dolžine od Greenwicha, torej med Emhofom in Münchshofenom, severno od Regensburga na Bavarskem.

Okoli l. 1820. se je težišče že premaknilo proti severovzhodu, a glavna smer je še severna. Dobimo jo v Gorenji Pfalci, še vedno na Bavarskem, med krajema Pfreimd in Gleiritsch, nekako $49^{\circ} 30'$ severne širine in $12^{\circ} 15'$ vzhodne dolžine.

Smer postaja vedno bolj vzhodna. Do l. 1850. se je premaknilo za $7-8'$ proti severu, do $49^{\circ} 37-38'$, in za $15'$ proti vzhodu, do $12^{\circ} 30'$, nahaja se že na češko-bavarski meji v okolici kraja Waidhaus.

Leta 1880. je že zopet drugje, na petdesetem vzporedniku in $23^{\circ} 22-23'$ meridijanu, torej že globoko v češki zemlji, severovzhodno od Kralovic.

In slednjič, koncem stoletja, se je pomaknilo še bolj v sredino Češke, do $50^{\circ} 15'$ proti severu in $49^{\circ} 15'$ proti vzhodu. Koncem l. 1900. se je nahajalo zapadno od kraja Lobeč, v bližini Vltave, severozapadno od Prage.

Premaknilo se je torej v teku stoletja za $2^{\circ} 15'$ proti vzhodu in 1° proti severu. Pot pa ni bila vedno enaka, v prvi polovici je šla samo za pol stopnje proti vzhodu in nekako $22-23'$ proti severu, v drugi pa za $1^{\circ} 45'$ proti vzhodu in enako $37-38'$ proti severu; dejstvo torej, ki smo je že omenili, da sta zapad in jug že v prvi polovici zaostala za severovzhodom, še bolj pa v drugi.

Črta premikanja ima še drugo posebnost, ki smo jo že označili. Zapušča namreč od točke do točke bolj svojo strmo severovzhodno smer in se obrača bolj proti vzhodu, četudi v celem svoje prvotne smeri ne zapusti. To naj nam je v dokaz, da ni izgubil samo jugozapad svoje nekdanje moči, ampak da tudi severozapadne dežele niso več kos onim na vzhodu, katerim se od l. 1880. dalje pridružijo tudi one na jugovzhodu, torej balkanske. Poleg Francoske in drugih romanskih držav so torej morale tudi druge relativno nazadovati. In statistika nam kaže, da se je to zgodilo pri Veliki Britaniji z Irsko, Skandinaviji in deloma tudi Belgiji. Tako nam je lahko umljiva zavita smer težišča.

Večina ljudi si pa ne predstavlja lahko dolgosti poti, ako govorimo o minutah itd., zato pretvorimo mero v kilometre in dobimo sledeče številke:

Pot težišča v dobi	Pot proti severu ¹⁾ v km	Pot proti vzhodu ²⁾ v km	Prava pot proti ¹⁾ severovzhodu v km
od l. 1800.—1820.:	okoli 27	okoli 18	okoli 33
„ „ 1820.—1850.:	„ 15	„ 18	„ 24
„ „ 1850.—1880.:	„ 42	„ 63	„ 75
„ „ 1880.—1900.:	„ 27	„ 63	„ 70
„ „ 1800.—1850.:	„ 42	„ 36	„ 56
„ „ 1850.—1900.:	„ 69	„ 126	„ 144
„ „ 1800.—1900.:	„ 111	„ 162	„ 198

Od l. 1800.—1820. se je pomaknilo težišče skoraj še enkrat tako daleč proti severu kakor 1820—1850, vendar pa v celi prvi polovici komaj toliko kakor pozneje v 30 letih, od 1850—1880.; potem je sever nekoliko odnehal, ravnotako kakor v prvi polovici in pot 1880—1900 je enaka oni 1800—1820. Veliko bolj kakor proti severu je pa hitelo težišče od l. 1820. naprej proti vzhodu, v drugi polovici stoletja za celih 126 km. Začetkom stoletja je smer proti severu močnejša kakor ona proti vzhodu, a slednji okrepi vedno bolj, najbolj relativno 1880—1900; kajti akoravno znaša pot proti vzhodu tu 63 km, torej toliko kot 1850—1880, je teh 63 km večje veljave nele zaradi krajšega časa — 20 let, — ampak zlasti z ozirom na severno smer, ki je znašala 1850 do 1880 42 km, v zadnjih 20 letih pa le še 27. Zato je tudi celotna pot 1880—1900 nekoliko krajša.

V prvi polovici stoletja je bila pot proti severu daljša kakor ona proti vzhodu, v drugi si je pa težišče izbralo drugo smer in se veliko bolj kot proti severu pomikalo proti vzhodu: 1800—1850 je pot proti severu še za 6 km daljša kakor ona

¹⁾ Ti dve poti se dasta izračunati ali pa izmeriti s šestilom, ker je kurva z ozirom na zemeljsko oblo vendar le majhna. Primerjaj Wagner, Lehrbuch der Geographie, str. 232.

²⁾ Za srednji vzporednik se mora vzeti paralel $49^{\circ} 45'$ severne širine z okroglo 72 km na $60'$.

proti vzhodu, dočim se je v zadnjih petdesetih letih prebivalstvo Evrope skoro še enkrat toliko prevailo proti vzhodu kakor proti severu. Severovzhodna pot sama na sebi¹⁾ je znašala 1800—1850 le 56 km, 1850—1900 že 144 km, v celem stoletju pa 198 km ali okroglo 200 km, pričenši od točke 1800.

Vsi znaki pa kažejo, da težišče še ni prišlo do pokoja, da se bo še vedno premikalo. Tendencia zadnjih desetletij kaže, da si bo izbralo svojo pri-

¹⁾ Seveda to ni čisto natančna pot, kajti prava pot je kurva, ki od leta do leta izpreminja svojo smer. Mi pa izmerimo tu le razdaljo med dotičnima točkama. Razloček pa ni velik; če bi namreč tudi vse številke za dobo 1800—1820, 1820—1850 itd. adirali, bi vsota znašala 202 km, torej samo za 4 km več kakor je zračna črta nad točkama 1800 in 1900. Veliko manjši še je seveda pogrešek med 1800—1820 itd.

hodnjo pot v vedno izrazitejše začrtani vzhodni smeri pri vedno slabšem vplivu severnih pokrajin. Različna rast prebivalstva mu določa pot, po tej rasti izpreminja tudi hitreje ali pa počasneje svoje stališče.

Romanski jugozapad je v celem stoletju nadoval z ozirom na določevanje težišča, vendar pa v prvih petdesetih letih še ne toliko kot v zadnjih; germanski severozapad in sever sta zelo vplivala na ono krivo črto, bolj pa še v prvi polovici stoletja; slovanski severovzhod in v zadnjih letih tudi jugovzhod nista pokazala svoje moči v prvi polovici tako zelo kakor v drugi. Že iz premikanja težišča si lahko ustvarimo podobo premikanja narodnostnih in s temi tudi verskih razmer.

(Dalje.)

Ob zori.

Zložil Ant. Cvet.

Sfera vsa je napojena s fantazijo,
z mehko poezijo . . .
Zemlja jo je izpuhtela
in nebo iz prs izlilo
v tihi mrak,
v vlažni zrak . . .
Tam na vztoku je vzplamtela
in žari
kakor srčna kri . . .
Jutro zlato bode se odkrilo,
ko škropila bo naravo
s solzami, z rosó,

blagoslôvila dobrovo,
meni dušo in glavó . . .
Dan si v rosi bo umil obraz —
beli dan —
bo obvisel sred poljan . . .
Fantje, kar je nas,
palice v roké,
hajdmo na gore,
hajdmo na strmine —
tam nas delo čaka . . .
Z nami moč koraka
gori na višine . . .

Oaza.

Zložil Ant. Medved.

Najti ni mi moči kraja,
kjer bi si postavil miren dom,
kjer bi pri ognjišči svojem
v zlogi in ljubezni živel s kom.

Svet je moja domovina,
pusta kot Sahara se mi zdi.
V njej oaza si edina,
sladka poezija — ti.

V žaru juga.

Novela. — Spisala Lea Fatur.

(Dalje.)

Anica je skakala po visoki travi nekdanjega vrta. „Mama, si še tu? kliči me, veš!“ Lijana se je zdrznila. Kakor Katarina Ivanova je hotela v mislih za svojo ljubeznijo — pa ona ni smela, ni smela... Katarinina ljubezen je bila junaštvo, čednost — njena: sramota, greh... Glej kako hiti parnik po morju — postaja manjši, izginja drobna pika po ozki poti med otoki... Tam se odpira široko morje. Tja pohiti Lijana — hite jadra, lete galebi, plavajo ribe. Vse beži od kopnega, od sužnosti...

Solnce je pripekalo. Veter se ni več poigraval z Lijaninim pajčolanom, močan duh je prihajal od trave na vrtu. Globoko pod Trsatom se je vil črni dim iz kartere, vrtovi Rečice so zeleneli, blesteče, belo se je širilo mesto. Ura je bila... Še en pogled v nižino — še hip svobode v višavi...

Hotela je po stopnicah, pa se je stresla, zastala. Plameni so prelivali nežno polt, se zibali pred očmi. Kaj biješ tako naglo, tako besno, ti nespametno srce?

Slišal se je nagel, elastičen korak, svež moški glas. Tisti korak je spremljal drsajočega starega človeka, svežemu glasu je odgovarjal drhteč, postaren. Prišleca sta se ustavila v vnetem pogovoru pod stolpom.

Zlatolaso glavico je potisnila med bršljanove veje, skrita za zelenim zastorom je poslušala, trepetala... Kača je dvignila glavo iz razpoke zidu, martinček je prilezel do bele roke...

Menila je, da hodi po mestu, ponosnih ram, glavo v oblakih. Slamnik v zatilniku, lase v čelu, obraz razgret od vročine in vnetega pogovora, stoji tu pod stolpom. To je bil tedaj obisk, ki je bil patru Avguštinu tako ljub. Radost seva patru iz nagubanega lica, iz črnega očesa. V rjavi halji stoji skromen zraven nekoliko večjega, elegantnega sina sveta, pa v njegovem zadržanju, v kretnji rok, v sivih laseh, ki se kradejo le redki izpod čepice; v izrazu obraza, ki spominja starih slik svetnikov, je nekaj, kar obuja spoštovanje in zaupanje. Ostro črtane obrvi, prodiren pogled, ponosni, ravni nos, mehka usta, izdajajo patra Avgušтина veliko dušo, krepko voljo, ljubeče srce. Navdušen delavec je bil stopil mlad v vinograd Gospodov, hiteča leta so zabeležila svoje število na blago lice, potlačila

krepko postavo, pa niso ohladila ognjevitega duha. Tak, kakor stoji pred Pavlom, stoji pater na prižnici, tako govori s prvaki sveta, tako govori z revežem.

„Štirinajst let je, prijatelj, kar sva hodila po Frankopanovih kulah... Vi ste bili vitek mladenič, jaz krepak mož. Zdaj ste vi junak — jaz starček...“

Senca je preletela Pavlov razgreti obraz.

„Postarali ste se telesno, prečastiti — jaz dušno. Kje so vzori mladosti? Postal sem praktičen. Občudujem vas, prečastiti... Saj doživi ravno za svoj poklic vneti duhovnik mnogo prevar — vendar ste ostali zvesti mladostnim vzorom.“

Na tožno izgovorjene Pavlove besede je odgovoril živahno pater:

„Kako bi živel duhovnik brez vzorov? Sam vnet, vnema druge. In prevare... Treba je umeti ljudsko srce, odpuščati... Treba nam je ljubiti, verovati, Pavel...“

„Ah prečastiti — veroval sem, upal...“

Pavlovo obličje se je stemnilo, bol in srd sta zvenela iz glasu, ko je nadaljeval:

„Vse je utonilo... Pobožni mladenič je postal verski indiferentist. Gorel sem za narod, hotel zastaviti vse sile življenja zanj. Vi pravite, prečastiti, da je dušna sila našega naroda neizčrpna, da si postavi naš narod, četudi je majhen, lahko zgradbo umetnosti, pred katero se ustavi tujec in začudi, ker je delo tako malega naroda, potočka med silnimi rekami... To so utopije, prečastiti. Vsakemu narodu je sojeno, da izgine sčasoma. Kakor posameznik — pride, odide. V vseh narodih se najdejo razgrete glave, ki mislijo, da je poklican njihov narod, da vlada drugim... Velike ribe pa požro male. Kaj hasne Slovencu kulturni boj z mogočnimi sosedi? Prazno delo! Zato pijem rajši pivo in se redim v tujini.“

„In pivo je krivo, da so vaše misli tako težke, kriva je tega mrzla tujina. Pa zdaj ste na jugu. Rdeča kastavščina vam razgreje kri in vi oživite zopet za mladeniške vzore. Pridite na Šmaren sem! Opazovali boste vero ljudstva, ki se zbira v trumah v naše svetišče. Iz te romantične skale se vam odpre drug pogled v svet. Vi se vrnete, Pavel...“

Pater je položil desnico na Pavlovo ramo, njegov pogled je izražal prepričanje.

„Da se vrnem!“ je vzdihnil mladi mož. „Zaprto je raj mladosti — kako nazaj? Življenje pa tako vsakdanje. Suhoparno je moje učenje, toplote iščem v sebi, da bi je podal svojim učencem, pa je ni...“

„Ker podajate tujec tujim otrokom svoje misli v tujem jeziku. Vrnite se domov, Pavel. Skrivnostna je moč domače govorice, rodne dežele. Z nevidnimi koreninami smo prirastli k njej. Tu ima korenino tvoja moč...“

Kakor človek, katerega tihe misli si izgovoril glasno, je segel Pavel hlastno patru v besedo:

SV. VID ANDREJ ROVŠEK

„In žena, prečastiti? Otroci nemške matere?“
 „Otrok je nežna veja. Žena, ki ljubi moža, pozna le njegovo voljo.“

Pavel se je glasno nasmeljal.

„Pozna le njegovo voljo? Ravno narobe je, prečastiti! Žena ima vedno prav. Obrne me na svojo stran — sam ne vem kdaj — kako. Zakon je vojska, v kateri je mož vedno premagan. Solze, molk, so orožje žena...“

Zamahnil je z roko. Pater se je nasmehnil, zavil na stopnice. Po njih se je zakotljal kamenček. Sprožila ga je prestrašena noga. Moža sta naredila

par korakov in zastala... V solnčnem sijaju je slo-nela ob robu stolpa zračna prikazen; lasje so žareli kot zlato, pajčolan jo je ovijal kakor oblak. Pater se je nasmehnil, Pavla je spreletelo nekaj sladkega — vendar se mu je zatemnil obraz. Povsod ta tujka... Pozdravil je hladno...

„Vila Frankopanka, ki žaluje na podrtinah?“ je pozdravil pater grofico, ki je stala pred njima v globoki zadregi, nevede kam bi se dela. Negotovega koraka je stopila patru naproti, se sklonila nad velo roko. Osupel jo je motril pater. Njena roka in ustnice drhte, njen obraz je zardel... Kaj ji je, sicer tako samozavestni dami? Kdo je kriv njene zadrege? Kaj se zrcali v Pavlovi temni zenici, ko gleda, visok in močan, na nežno grofico? Nekaj je med njima... Poznata se. Nič čudnega, saj prideta oba iz Opatije. Toda to ni zadrega dveh tujcev, ki sta se slučajno srečala. Tako se gledata dve duši, ki se sestaneta čez mnogo let... Patrove misli so hitele v preteklost, odgrinjale zastor... Trnovce in okolico je poznal dobro. Rad stopi Trnovec na Trsat in obišče patra Avgušтина. V dušnih in telesnih stiskah išče svēta pri izkušenem možu. Tudi Lijana je prihajala... Takrat je nosila preprosto obleko, dve dolgi kiti sta ji viseli po hrbtu, oči spominčice pa so zrle hrepeneče kakor danes, kakor vedno... Na porti je ihtela, tožila, da ji ni mogoče prenašati samote in revščine... Da prelomi mlademu pisatelju dano obljubo in vzame grofa — starca.

„Maščevala se bo mladost,“ jo je svaril takrat. Tisti pisatelj je bil Pavel... Zdaj ju je pripeljala v isti kraj tajna roka, ki beleži in kaznuje o svojem času vse naše prestopke... Zdaj se bližajo viharji... Pavel je lep, grof star, oduren. Nekdanje čuvstvo se zbudi z podvojeno močjo... Ubogo, šibko bitje! Kdo reši pogube tvoj čoln? Priporočam te Morski zvezdi... Usmiljenje je polnilo lice in oko starega dušeslovca, ko se je obrnil z navidezno veselostjo k grofici in nagovoril molčečo vdručič:

„Vi, grofica, ste ona dama, ki me je iskala? Na razpolago sem vam.“

„Hvala, prečastiti,“ je iztisnila Lijana iz prebledelih ustnic. Prijelo jo je, da bi bežala bogvekam iz bližine tistega, po katerem je hrepenela vedno. Pa stala je kot ukopana.

„Morda dovolite, grofica, da razkažem razgled svojemu mlademu prijatelju? Štirinajst let se nisva videla — pred tolikimi leti je stal navdušen mladenič na tem stolpu, morda ga spodbudi pogled s stolpa... Morda se razplameni pesniška duša iznova... Gotovo je tudi vaša želja, grofica, da nam bi podajal mož tako pridno dozorelega sadja, kakor nam je podajal marljivi mladenič cvetja. Kaj ne, milostiva grofica?“

„Gotovo, prečastiti,“ se je iztrgalo zopet Lijani iz ust. Bliža se katastrofa . . . Veliko, začudeno je uprto Pavlovo oko v njo. Čudi se, da govori pater tako po domače, slovenski, s tujko . . . Spozna jo — obrne se z zaničevanjem strani . . . Toda nasmehnil se je:

„Oprostite, prečastiti. Grofica me pozna le kot očeta-mučenika. Da sem bil nekaj idealen mladenič, ki je hotel biti pisatelj — kako naj ona to ve?“

Zavzet je pogledal pater grofico. Kaj je ni spoznal doktor, da ne ve? — Ne ve — mu je odgovoril Lijanin pogled. Pater se je oddahnil, grofica nasmehnila. Ugenila je misli in skrbi blagega moža. V patrovi bližini se je čutila varno, zbudila se je prešernost mladih dni. Nagajivo so pogledale oči spominčice moža, ki ni poznal prijateljice svoje mladosti

„Mislite, gospod doktor? Preskromni ste. O, jaz vem kod je vasovala vaša duša . . . Z vašimi junaki sem hodila v boj — z vašo zlatoglavko sem čakala, trpela . . .“

Pavlovo oko je zabliskalo — strmeč je zrl na grofico. Kaj da ga spominja danes vse mladosti? Zlatoglava, modrooka . . . Isti pogled, smeh, glas. Kako da ni zapazil doslej podobnosti grofičine z Lijano? Malo večja, tanjša in starejša je grofica. Drugačna je frizura, izraz lica.

Potegnil si je z roko po čelu. Kaj ni slišal v Opatiji od verodostojnih oseb, da je grofica Francozinja, da se je seznanil Sternan ž njo v Parizu? Slučajna podobnost? Da je pisal, to je lahko čitala v „Zgodovini slovenskega slovstva“. Gotovo, ako se zanima za jezik, proučila je tudi njegovo slovstvo, sedaj se ponaša s svojim znanjem.

Pater Avguštin je bil nezadovoljen. Zakaj izziva grofica doktorjevo radovednost — zakaj se mu smehlja, ko ve, kako je lepa . . . Dete — ne igraj se z ognjem . . .

Zašklepetalo je po kamenju. Mlad brat je hitel preko dvorišča in se ozrl.

„Oče Avguštin! Bolna žena vas čaka v spovednici.“

„Redovnik je slab gostitelj“ se je nasmehnil pater. „Dolžnost me kliče — nadomestite me, prosim, grofica. Pa ne mudite se predolgo na solncu, da vas ne zabolí glava. Kje je kontesina? Počakam vaju pred cerkvijo.“

Svareč pogled grofici — in sandale so zašklepetale po stopnicah, rjava halja je izginila. Dve znani duši sta stali sami nad šumom sveta . . . Burno je hitela kri v Lijanino srce. Sestanka si je želela . . . Zdaj je bil tu. Na svobodni višini, v solnčnem blesku sta se sestala. Pavel jo gleda, kakor jo je gledal nekaj pod lipo . . .

Pa pater Avguštin! . . . Lijana je poklicala grofico na pomoč, da srce ne izda deklice iz šume. Zavrtela je debeli obroč na prstancu, zaklicala Anico.

„Že grem — koj pridem mama,“ se je oglasil otrok. Pavel je iskal očividno besed.

„Dovolite, grofica,“ je izpregovoril, „da vam izrazim svoje občudovanje radi vašega posebnega daru za tuje jezike.“ Zdelo se mu je, da se norčuje ž nje — a vda se ne.

Ponosno se je upokončila in rekla rezko:

„Kaj ne, to je preveč za Francozinjo?“

„Oprostite, grofica,“ se je začudil Pavel, „nisem vas hotel žaliti. Nekamo domač sem. Vi ne veste, da me spominjate ljubke deklice, katero sem poznal kot mladenič!“

Mehko je zvenel Pavlov glas. Deklica, ljubka fantastična deklica iz šume, kako hitro si pregnala grofico! Ne zaničuje je . . . Ni je pozabil . . . Mehko hrepenenje ji je zalilo lice, in sreča je sevala iz njenih oči.

„Vi se spominjate? ‚Rdečega klinčka‘, ‚šmarnice‘?“

Ko kip je stal Pavel pred njo ob teh besedah. Pod plamenečim pogledom je povabila oko, ljubka v svoji zadregi je šepetala:

„Ja sem tista — Lijana.“

„Lijana!“

Srd, boleš, hrepenenje dolgih let — kaj vse je zvenelo v tej besedi . . . Potem molk . . . Očitane, bridkost, sta se zrcalili v možatem licu. Hipoma so vstali dnevi brez luči, noči brez miru . . . Svetle bisere mladosti, up slave in sreče, vero in nado, vse mu je poteptala z brezobzirno nogo.

Zdaj je stala božica njegove mladosti kakor sužnja pred njim. Pa tako ljubka. Vzel bi jo v naročje — odhitel ž njo preko morja — v daljave . . . Pa prodala se je za čipke in zlato — in on nosi prstan druge . . .

V zadregi je trgala Lijana tenko rutico. Umela je, da je dvignil njen nenadni pojav burjo grenkih spominov v Pavlovem srcu, umela pa je tudi, da je oživela mahoma ona silna prva ljubezen . . . O, da bi smela k njemu — ž njim . . . Pa prstan jo opominja — z vrta kliče Anica:

„Mama, precej! Še za papana in Karla natržem . . .“

„Pavel — dovolite, da vam vse povem . . .“

„Ne!“ se je branil z zagrljenim glasom. „Vse ste mi povedali v zadnjem pismu . . .“

Uklonjena pod težo tega snidenja sta hodila skozi stare stolpe, mimo rožmarinovih grmov, mimo venečih rož. Zapuščenemu domu slave je bilo podobno njuno srce. Razpaljena, plave laske razpletene, šopek divjih klinčkov v roki, jima je sledila Anica. Zaprla so se grajska vrata. Pravljíčna nekdanjost je

ostala za njima... Iz okna nad vrati je pokimal velik klinček — po morju je hitela ladja, v daljavo, v nepovrat.

IV.

Zadnji dnevi junija so bili nenavadno vroči. Opatijski vrtnarji so imeli dovolj posla z zalivanjem. Poparjene so venele cvetlice, listje dreves se je zvijalo. Od razbeljenih zidov je puhtela vročina, po cesti so se dvigali oblaki prahu, pokrivali grmovje. Potne ženske, ki so stokale s svojim košem po vološčanskem bregu, so gledale željno na Učko — pa najmanjša meglica ni zasenčila glave mogočne gore. Z modrega neba se je razlivalo morje paleče svetlobe, rumenela, gorela je trava pod njo.

Golih rok in vratu so sedele dame v senci murve in trte. Moški svet je poslanjal po kavarnah, kadil, zeval, se gugal v vrvenici, dremal. Lahko gospodi! Iz hladu se ozira leno za težakom, ki se peha po razbeljeni cesti, za ženico, ki se vpenja z vedrom vode visoko v breg po razbeljenem skalovju.

Še po kopališčih ni bilo čez dan navadne živahnosti. Kamenje ob bregu je bilo razpaljeno, morski duh oster, neprijeten. Kakor da je tudi ona trudna, omamljena žege, je ležala Adrija mirno, srebrokrile ptice so se zibale na krotkih valčkih, počasi, v sanjah je plulo jadro.

Novica, ki je šumela od vile do vile, od ust do ust, je pregnala mrtvilo: Grofica Sternanova priredi koncert — na korist hrvaški šoli v Opatiji.

Že so prilepljeni na zidih in drogih veliki plakati, ki naznanjajo dan in uro, ob kateri izlije slavna umetnica svojo dušo v divne fantazije. Njeno ime bo privabilo reško in okoličansko elito. Če je tudi malokdo zadovoljen z namenom koncerta, čeprav taji marsikdo, da biva Hrvat v Opatiji — mali grofici odpušča vsak rad njene umetniške hibe in kaprice. Dolge in resne so bile konference dam s šiviljami, po kavarnah, v kopališču, so govorili gospodje le o koncertu — o grofici. Pripravlja se — zato je ni že nekaj dni iz vile, zato prihaja skozi zaprta okna strastna, tožna melodija...

Na večer koncerta so drdrale kočije po Opatiji, parnik je prinašal ljubitelj glasbe in lepote z Reke, Senja, Ike in Krka. Še tihe Varljane je vznemiril koncert.

V skromno opremljenem stanovanju se je napravljala dr. Stergarjeva rodbina. Navitih las, v rdeči halji se je sukala Julija okoli otrok. Po postelji, mizi in divanu so ležali kosi ženske in otročje toalete.

Na vegastem stolu se je zibal profesor dr. Stergar. Njemu se ni mudilo. Šlape na nogah, v suknji, ki se je svetila po hrbtu, pokala po šivih, razmršene lase na ponosnem čelu, je sledil s porogljivim po-

gledom ženinim naglim kretnjam in spremljal pogled z ostrimi opazkami.

Kratko, z razdraženim glasom mu je odgovarjala žena. Miro je pretil, da ne obuje ozkih šolnov, Ula vreščala, da jo tišči ovratnik. Bil je neugoden dan za otroka. Oče razdražen, pripravljen, da vzroji vsak hip, mati kakor na žrjavici zaradi šivilje, ki je bila prinesla, kakor vse šivilje, šele zadnji čas novo obleko.

„Sam se ne napraviš, pa še druge zadržuješ.“ je očitala Julija možu in pokleknila pred hčerko. Miro je odrinil sestrico in prosil: „Mati, zaveži mi pentljo.“

„Proč!“ je vpila Ula. Mati se je obregnila: „Pojdi k papanu.“

„Kaj je treba teh neumnosti?“ je renčal Pavel in zavezal sinu široko pentljo. Miro se je ogledal po beli obleki, nategnili črni nogavici, prestopil v svetlih šolnih in vzdihnil. Težko je biti lepo napravljen! Na vsako kretnjo bo pazila mati, držati se bo moral kakor lipov bog, on, kateremu pravijo Kastavci: „Miro — Nemiro.“ Ta mati! V taki vročini v veliko dvorano Štefani-hotela! Zakaj ne rajši v morje, kjer je zvečer tako nebeškolepo?

Pavel je razumel sinove misli, pogladil mu je čelo.

„Potrpi moj sin, jutri smeš bos do morja.“

„Kaj!“ se je oglasila naglo mati, „če si hodil ti bos, moj sin ne bo.“

Pavel je že odprl usta, pa zadržal je pikri odgovor. Danes je bil ves dan disponiran na kreg. Zakaj? Zato, ker se ni mogel otresti ženskega jarma za dve uri, za kateri bi dal dve leti...

Koj, ko je slišal o grofičinem koncertu, se je namenil, da pojde in pojde — sam. Prost je hotel poslušati deklico iz šume, se vdajati spominu na mladost. Dolgo je hodil tisti dan ob morju, naglih korakov, razkrite glave. Odkar se je bil sestal slučajno z Lijano na Trsatu, je bival malo v ženini družbi. Tujka je bila vsemu tistemu, ki se je dvignilo tako silno v njem. Ob njem je živela, pa ni umevala življenja njegovega duha. Ni ga dvigala — vlekla ga je k sebi v nižino. „Žena, ki ljubi, pozna le možovo voljo,“ mu je rekel pater Avguštin. „Poizkusite zopet, razkrijte svojo dušo pred njo — da živi vaše življenje.“

Pa Pavlu ni bilo mar, da bi razkrival te dni svojo dušo pred ženo, se trudil kakor prva leta zakona, da obudi v ženi smisel za kaj višjega. Obžarjena od čara romantike je le bdela Lijanina slika pred njim... Dobra je bila volja, da ubeži tej sliki, pa slabo srce se je opajalo ob njej.

Ko se je vrnil tisti dan v preprosto letoviško stanovanje, je sedela žena z otroki pri veliki škatlji in pregledovala vzorce blaga. Hotel je mimo nje — v svojo sobo. Ula se je obesila nanj, mu zažvrgolela,

da dobe Miro, ona in mati nove obleke za „tancerk“. „Za kaj?“ je vprašal vznemirjen. „Za koncert,“ je pojasnila Julija. Kar vroče mu je bilo postalo, sam ni vedel, kdaj, zakaj je vzrožil... Rekel je, da ni potreba otrok in opic pri koncertu...

Takrat je pa zablisknilo v ženini zenici in siknila je:

„Ne boš je gledal sam!“

Izumljen, osramočen, je molčal in se ni vtikal več v ženine priprave. Zdaj je obračala Ulo, pri-tegnila, pogladila in rekla: „Sehr gut!“ Krilce iz blede modre svile, polno čipk in pentelj, je bilo res srčkano. V materinskem veselju je pozabila megle, ki je ležala nekaj dni med njima, z zmagovitim nasmehom se je obrnila k Pavlu:

„No, kaj praviš, papa?“

„Da kvariš otroka. Svilo in lak za taka batoglavca! Čemu neki? Žakljevin in coklje so dobre za otroke. To kar ti delaš je zoper vsa pravila odgoje.“

„Kranjski kmet!“ je siknila Julija. „Če sem kaj kupila, sem tako za svoj denar.“

Ula je stisnila razžaljena obrvici, ker je ni občudoval papa. Vzela je iz mize široki slamnik, poln cvetlic in trakov, si ga nadela in se postavila pred očeta:

„Kaj ne, da sem lepa, papa?“

„Kakor opica na sejmu si,“ se je smejal Pavel, jo dvignil k sebi in poljubil na trmasto čelce.

„Pusti me, zmečkaš mi obleko!“

Naglo je izpustil otroka. Z ironičnim nasmehom je gledal ženo. Žareča od naglice si je za razpletala lase. Tista frizura! Ves dan jo popravlja; pa še v dveh urah ne bo gotova...

„Odpravi se vendar, Pavel,“ je zastokala Julija, „danes zamudimo gotovo polovico...“

„Tvoja stara pesen. Je bilo treba nove obleke za eno uro?“ Vroče škarje, s katerimi si je svedrala lase, so padle Juliji iz rok in so zasmodile preprogo.

„Ce je bilo treba?! Sedeže sem vzela v tretji vrsti. O — ni se ti treba sramovati svoje žene pred grofico... Vidi naj ošabnica, da premorem tudi jaz svilo... Vidi naj, da sem lepa, da ne menjam ž njo, da si moj mož, in...“

„Da si imela štirideset tisoč in kupiš vse za svoj denar... Vem, vem...“

Jezen je skočil in zaloputnil vrata za seboj. Zato tedaj! O bistroumnost ženske ljubosumnosti... S čim se je izdal — kaj ve, kaj sluti žena?

Na postelji je bila razprostrta črna obleka, na mizi se je belilo perilo, na tleh se je svetil lak. Vse mu je pripravila, da se pobaha ž njim pred grofico.

Počasi se je napravljal. Pa tudi on se je pogledal večkrat v zrcalo. Lep je hotel biti nocoj... Saj mu je šepetala moška samozavest tako sladko, da velja ta koncert — njemu. Da je razburilo nenadno snidenje grofico, kakor njega, da čuti sedaj težo zlatih okov, da mu potoži o praznem življenju, o izgubljeni milosti... Potoži mu, dopove... Ob njeni boli se umiri njegova, ob njeni ljubezni se ojači njegov ponos. In cvetke, ki so čemele brez solnca v dnu srca, dvignejo glave, zopet mu zasije solnce slave, ga obsije v dragi domovini... Tujec, brezdomovinec, ne bo več hodil po tujem svetu. Ljubezen, ki mu je zaprla vrata domovinskega raja — ista ljubezen mu jih odpre...

Pa kaj, če se ti hoče pokazati le v slavi umetnice, v biserih grofice, o Pavel? Ne varaj se... Ona ljubi le gosli. Ni se prodala, ni dala duše za čipke in zlato — bili so ji le pot do slave. Neplačan je njen dolg, ker ne ljubi. Ne ljubi starega grofa, kakor ni ljubila mladega visokošolca. Ljubila je tega pisateljsko ime, onega visoki stan. Ona nima ženskega srca.

Ne Pavel... Odkod pa tisti divni, čarobni glasi, katere si poslušal skrit pod bršljanom? Polni hrepenjenja so hiteli preko morja... In ustavilo se je jadro, umolknila ribičeva pesem, umolknil šum valov...

(Konec.)

Mnenja.

Zložil Ant. Medved.

Za mizo sede, roke v križ,
zakliče: Vina gor, oštir!
Poberi zadnji moj drobiž!
Ne vlada preje v žepu mir,
dokler ne pridem mu do dna.
Kar moremo, smo pa.

Pri peči godec, zaigraj
veselo, tožno, kakor znaš!
Ni li življenje direndaj,
namešana z resnico laž?
Pa človek bi modroval — ha!
Kar moremo, smo pa.

Mar vidva več sta, kot sem jaz,
pretkani godec in oštir?
Le smejta se! Ni daleč čas,
ko vzame nas vse tri hudir,
pokrijejo zelena tla.
Kar moremo, smo pa.

E, vsakdo rad bi dober bil —
vsakomu pride to na hval —
rad zmeren bil in vendar pil,
pridobil vse in vse razdal;
nobeden ni prijatelj zla.
Kar moremo, smo pa.

Kdor več stori, on more več,
on nosi v sebi več moči.
Kdor manj stori, pokore več
na rame se mu naloži.
Zapoj mi, godec, tralala!
Kar moremo, smo pa.

In godec vzame inštrument,
zagode in zapoje vmes:
Nekoč je živel mlad študent,
vesel je pel in vodil ples:
o hopsasa, o tralala,
kar hočemo, smo pa.

Ugledam ga čez dvajset let.
Pometal v ulicah je tlak.
Povprašam bledega zavzet:
Kaj, to si ti in ti si tak?
Odvrne hladno: Jaz sem, da!
Kar inoramo, smo pa.

In godec vstane od peči.
Za mizo mož izprazni žep.
Oštir smeje se poslovi:
Resničen je te pesmi sklep.
A zase šepne: O novčka!
Kar imamo, smo pa.

Na dedov grobih.

Zložil Ant. Medved.

Tam, kjer valovi reke bistre
pozdravljajo moj rodni krov,
tam, kjer pobira smrt filistre,
poganja zarod čvrst in nov;

žar narodne ljubezni topel
iz mladih src kipi na dan,
naj tudi blizu mrzlo kopel
ima pripravljeno German;

tam bi se zopet rad vdomovil
v podnožji skalnatih planin,
od vseh verig bi se poslovil,
zadušil trpkih ur spomin.

Tam hodil bi na dedov grobe
in jih od srca miloval,
da niso čakali dobe,
ko narod je od mrtvih vstal,

spoznal darove svoje drage,
nalogo, zmoter in poklic,
spoznal prijatelje, sovrage,
oklenil strastno se pravic.

Nad Grintavcem in nad Triglavom
pozdravljal svet bi zarije
in svojim glasnim bi pozdravom
poslušal jek — s Kalvarije.

Jurij pl. Slatkonja.

Spisal dr. Josip Mantuani.

(Dalje.)

Zaeno s temi podjetji v prilog svojemu stanu primernega življenja je začel vladika tudi urejevati razmere na korist svojemu moralnemu ugledu. V prvi vrsti je hotel utrditi svojo škofovsko jurisdikcijo, ne le zase, temuč tudi za vse naslednike.

A tu je naletel na zelo zamotane stvari. Prvi povod je bil, da je zahteval svojo pravico pri izpolnitvi oporok po svojih kanonikih. Takrat sta po smrti kanonika škof, bodisi sam ali po svojem namestniku, in eden izmed stolnih kanonikov zapečatila zapuščino po inventarizaciji in vsak je imel paziti, da se imetje natančno po volji umrlega razdeli. Oba dela, škof in kapitelj, sta dobivala od zapuščine kanonični delež (portio canonica).

Ko je škof to zahteval, se je uprl kapitelj, češ, da je v vsakem oziru eksempten, in da se te pravice, ki so bile kapiteljnu podeljene ob njegovi ustanovitvi, niso preklicale tedaj, ko je bila ustanovljena škofija.

Temu se je pridružila še druga točka in je vso stvar le bolj zamotala. Mnogi izmed kanonikov so bili tudi profesorji na univerzi. Kot taki so pa bili podrejeni edino le rektorju, in to v vsaki zadevi in vsakem pogledu. Izvrševanje poslednje volje svojih članov je imela univerza, inventarizacijo in pečatenje zapuščine je delal rektor ali pa njegov poverjenik in pa kapitelj, če je bil rajnik tudi kanonik. Kanonični delež, ki bi pripadal škofu, je dobival rektor.

Slatkonja je pri tem vprašanju nehoté prišel tudi z univerzo navskriž in bojevati se mu je bilo na dve strani.

Nedvomno je, da je najprej ustmeno obravnaval, a ni imel uspeha. Potem se je pa pismeno pritožil pri cesarju. V tej pritožbi izvaja, da mu je bila njegova škofija podeljena z vsemi častmi, pravicami, dostojanstvi in oblastmi. Dolžan je torej, če hoče biti zveličan, voditi svoje podanike in svojo duhovščino ter si ne sme dati prikrajšavati svoje oblasti. Kanoniki in kapitelj pa si prilaščajo posebne oblasti, katerih nimajo niti od cesarja niti od papeževe stolice. Kadar umre kak kanonik, zapečatijo njegovo imetje in razpolagajo ž njim, ne zmeneči se za svojega škofa. Vendar se pa njemu ni nič povedalo, da imajo kake posebne pravice in o kaki eksempciji mu niso pokazali nobene listine. Pač pa je vsak kanonik njemu pokorščino dolžan po cerkvenem pravu in po cesar-

ski prezentaciji. Cesar sam prezentira kanonika škofu, da ga investira in inštalira, kadar je imenovan; in tedaj njemu kot ordinariju prisegajo pokorščino. Ker jo tako često prelamljajo, pravi dalje, bi jih mogel cerkveno kaznovati; vendar pa jim je še prizanašal do prihoda cesarjevega, da še prej njemu potoži svoje težave in ga prosi pomoči.

Da bi imela rektor in univerza nad duhovništvom sodno pravico, tega tudi ne sme dopuščati; kajti ko bi se te stvari mirno razvijale, bi si duhovni in kanoniki vedno več upali in prepozno bi se razodela oškodba na pravicah in oblasti, ki bi jo imeli poleg njega tudi vsi njegovi nasledniki in škofija sama.

To je jasna in logična argumentacija.

A tedajne razmere niso bile jasne in posvetni vpliv javnih in zasebnih mogotcev ni bil vedno logičen. Iz cerkvenih in državnih privilegijev so izvajali posledice in pravice, ki z drugimi niso soglašale. Tako je bilo tudi v tem slučaju.

Na pritožbo škofovo je pozvala vlada stolni kapitelj, da mora biti svojemu ordinariju pokoren in da se mora njegovim naredbam, potrditvam in inštalacijam vdati, ne da bi se kdo dotikal kapiteljskih pravic. Ta vladna odredba je posredovala med strankama in jih je hotela napotiti do sporazumljenja.

A kapitelj do tedaj še ni bil spoznal škofovske oblasti, je odvrnil v protivlogi, sklicuje se na privilegije, podeljene mu od vojvodov in od svete stolice, na predpravitve in eksempcije, ki niso bile odpravljene ob ustanovitvi škofije, pač pa potrjene od papeža Pavla II. leta 1469., da škof nima nikakršne prave oblasti nad njim kot eksemptnim kapiteljnom; vendar bode navzlic temu škofu izkazoval dolžno pokorščino.

Jasno je kot beli dan, da je ta interpretacija bila zelo stranska. Da rimska stolica ni mogla ustanoviti škofije in dati škofu vse oblasti, zaeno pa jo tudi omejiti s potrditvijo vseh pravic, ki jih je imel prej stari kolegijatni kapitelj, to je umevno. In da je imel Slatkonja s svojega stališča in z ozirom na svoje kanonike prav, ni dvomno. Navzlic dani obljubi je hodil kapitelj svojo pot. Spoznavši, da pri posvetni oblasti ničesar ne doseže, je poslal škof svojo pritožbo v Rim. Ponovil je, kar je že v svoji vlogi na cesarja rekel, zaeno pa je tudi opozoril, da bule Inocenca VI., Urbana V. in Pavla II. samo ta sklep

dopuščajo, da je kapitelj sedaj podrejen jurisdikciji škofovi, ki je stopil na proštovo mesto; škof, da je pač neposredno podrejen apostolskemu sedežu, ne pa kanoniki in kaplanje; iz prejšnje kolegijatne cerkve je postala stolnica, kanoniki niso več kolegijatni, temuč stolni.

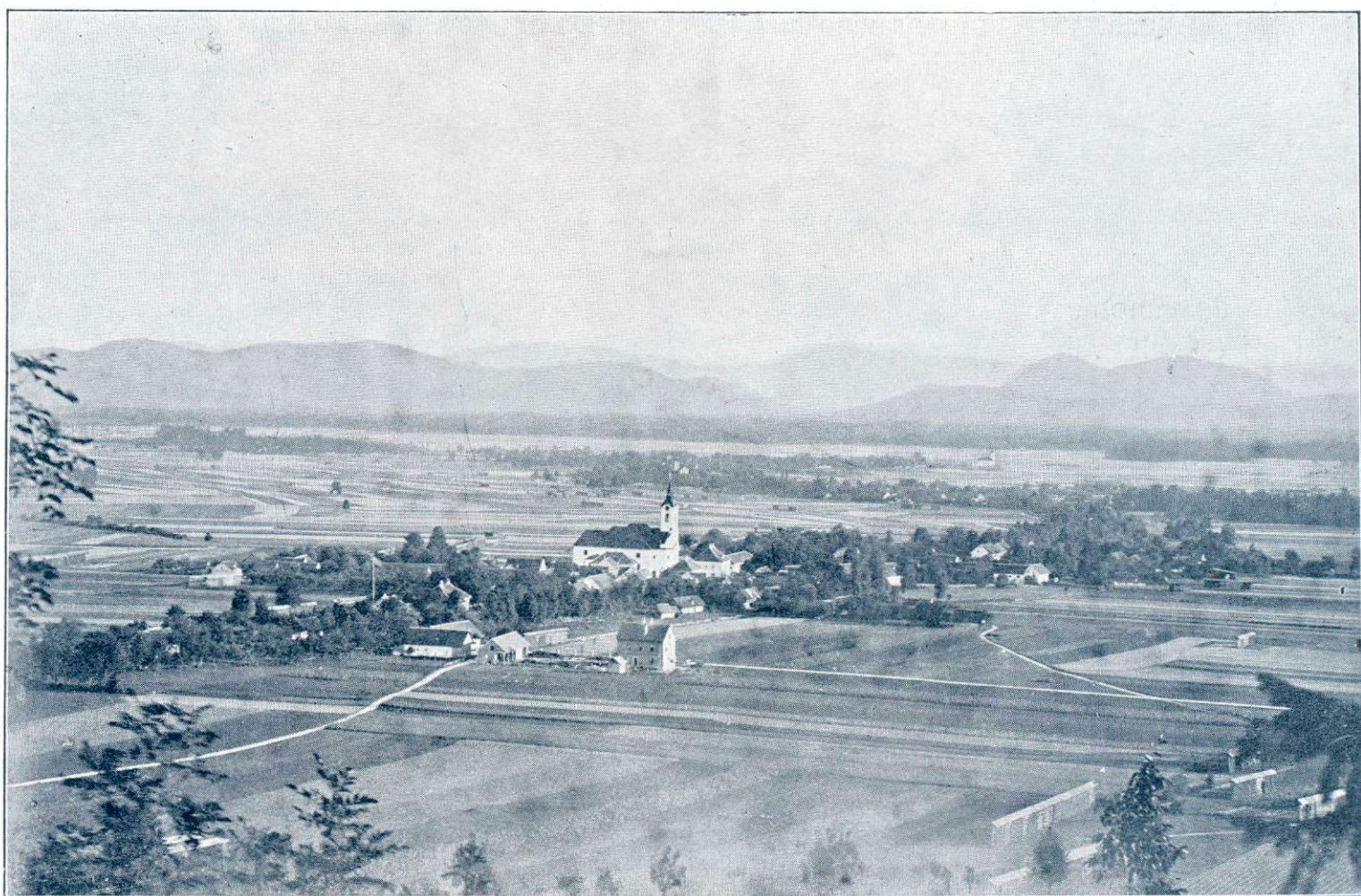
V Rimu so to stvar resneje premišljali. Informacije so zahtevali od škofa in od univerze. Sedaj pa se je pričela še večja zmeda.

Univerza je imela od nekdanje države in od cerkve dane privilegije za vse svoje člane; profesorji in dijaki so bili pod oblastjo rektorjev in dekanov. To je Slatkonja dobro vedel, kajti mesec pred njegovo prekonizacijo je ponovil Lev X. te

zabeležena posvetovanja o tej zadevi. Tam stoji zapisano, da se škof protivi akademiškim privilegijem in pa hvalevrednim navadam s tem, da si osvaja jurisdikcijo nad duhovniki, podrejenimi veliki šoli.

A tudi na univerzi so pretiravali, izkušajoči rešiti nepriviligirane navade. Škof je zahteval jurisdikcijo nad kanoniki in nad drugimi duhovniki, kateri sploh niso bili na vseučilišču ali pa so uhajali le zato tje brez druge potrebe, da se odtegnejo škofovemu nadzorstvu tudi gledé drugih zadev. Profesorjem in akademikom pa ni hotel kratiti njihovih pravic in zaveznosti; tako izvemo iz sklepne rešitve.

A trajalo je dolgo, preden se je stvar uravnala. Na vrhuncu je bila vsa zadeva leta 1517. ter je raz-

CERKLJE NA GORENJSKEM

privilegije, ki podeljujejo rektorju in dekanom izključno oblast nad člani velike šole gledé državljan-skih, kazenskih in zapuščinskih zadev, in to izrečno: „absque concurrentia dicti (Viennensis) Episcopi...“, — t. j. ne da bi imel dunajski škof pri tem kako pravico.

A stvar je bila takrat na čudnem potu. Ne le profesorji, temuč tudi dijaki so bili pod rektorjevo oblastjo. Zato so se i kanoniki i drugi duhovniki vpisavali na univerzi, da so prišli pod rahlejšo jurisdikcijo vseučiliško. To se je dogajalo posebno često, odkar je bila na Dunaju škofija. Za vlade našega Slatkonja je bilo pa že navadno. To priznavajo zapiski zdravniške fakultete iz leta 1517., v katerih so

burjala vse prizadete duhove. Slatkonja se je krepko zavzemal zanjo. Ohranjeni sta nam dve zasebni pismi, pisani cesarjevemu tajniku, Jakobu de Banissis, od 17. februarja in od 31. maja tega leta, v katerih svojega prijatelja prosi za pospeševanje te zadeve pri cesarju. V poslednjem pismu naravnost veli, da so vse njegove skrbi posvečene rešitvi tega prepornega vprašanja („in quo negotio omnes meae curae consistunt“). Uspeh je bila gori omenjena vladna odredba. Kranjska žilavost moža ni zapustila. Šel je s svojimi zahtevami v Rim, a univerza se je protivila in šla po pomoč zoper škofa k cesarju. Maksimiljan je prej umrl, preden je mogel kaj odrediti. V velikih zmedah po smrti cesarjevi je vsa

stvar zastala. Ko so se politične razmere malo izčistile, je prišel dvorni svet na krmilo, ki so mu bile take stvari deveta briga. Leta 1521. je dobil škof od cesarja Karola VI., ali pravzaprav od novega sveta (t. j. od nove vlade) v imenu cesarjevem povelje, da naj nemudno to zadevo iz Rima vzame in jo cesarski pisarni predloži; tam da se bo stvar odločila.

Slatkonja tega boja ni izvojeval. Sveti Birokracij je imel tudi že tedaj svoje polževe lastnosti. Dva naslednika našega rojaka, Janez de Revellis in Janez Fabri sta nadaljevala ta prepir v prvotnem smislu. Leta 1540. šele so se sporazumeli — popolnoma po nakanah povzročiteljevih — a cesarsko potrdilo je dobil šele tretji naslednik, Friderik Nausea, l. 1548.

Ta prepir je pa v letih 1519.—1522. imel slabe nasledke, kakor bomo pozneje izvedeli. Vendar gre pa Slovencu čast, da se je kot prvi pravi dunajski škof potegnil za pravice svoje vladikovine in da je s tem razoral in obsejal ledino, na kateri je njegovim naslednikom dozorela žetev.

Koliko je uredil še drugih stvari na administrativnem polju, ni moči dognati.

Pri vsem tem je pa zvesto izpolnjeval svoje druge dolžnosti, ki so bile težke in mnogoštevne.

Kot svetnik cesarjev se je udeleževal z vnemo političnih posvetovanj vladinih. To izpričujejo njegova ohranjena pisma, v katerih se nahaja več takih mest, n. pr. o Turkih in o političnih tajnostih pri dvoru. Vse priča, da te besede prihajajo od moža, ki je imel tedaj vpogled v vse skrivnosti.

Cesar ga je mnogokrat potreboval. V slučajih, kjer je bilo treba reprezentacije in sijaja, ga nikdar ni hotel pogrešati. Istotako ga kaj rad uporablja za slučaje, ki zahtevajo posebno zanesljivost.

Da je Slatkonja opravljal cerkveno opravilo 13. novembra 1513, ko so prenesli zemske ostanke cesarja Friderika v novo rakev, smo že omenili povodom konsekracije. Leto pozneje so našli v kartuzijanskem samostanu v Mauerbachu grob ustanovitelja, vojvode Friderika Lepega in njegove hčere Elizabete. Takoj je poslal cesar Maksimilijan po škofa na Dunaj, ki je vse ukrenil, kar je bilo treba za izkopavanje, prelaganje in prenesenje teh kosti. Dvignili so jih 16. avgusta 1514. Malo pred je posvetil kapelo v novosezidanem dvorcu melškega samostana.

Pri veliki in sijajni svečanosti, ki se je vršila v cerkvi sv. Štefana 22. julija 1515 ob priliki dvojne poroke, ko je vzel Ludovik, sin češko-ogrskega kralja Vladislava, vnukinjo cesarjevo, Marijo, cesar pa v imenu svojega vnuka Ferdinanda Ano, hčer Vladislavovo, v zakon, je pel Slatkonja ob številni asistenci veliko mašo. Takrat se je izkazala tudi Maksimilijanova glasbena kapela v svoji nedosežni izvrstnosti. Vsa poročila o tej svečanosti omenjajo s posebno po-

hvalo izvrstni glasbeni zbor in velespretno igro organista Hofhaimerja, ki je bil tedaj odlikovan s plemstvom. Poročno svečanost je ovekovečil v veliki sliki V. Brožik z naslovom: „Tu felix Austria nube“.

Leta 1516. je vodil škof po naročilu cesarjevem zadušna opravila po kralju Vladislavu; princezinji Marija in Ana sta bili na Dunaju pri tej slovesnosti. Po eksekvijah je spremil Slatkonja obe kneginji na Štajersko, odkoder se je vrnil 20. decembra praznovat božičnico v svoji stolnici.

Med takimi posebnimi dogodki je pa svojo majhno a neurejeno škofijo uravnaval in jo sam spoznaval po vizitacijah, navzlic temu, da tedaj ni bila navada, da bi škof sam obiskaval svoje župnije in samostane. To dejstvo izvemo slučajno iz enega njegovih pisem, v katerem omenja take duhovne vizitacije. Istotako je vestno izpolnjeval svoje dolžnosti kot vrhovni kapelnik; ni imel le naslova, ampak tudi breme in zaveznosti. V kočljivejših zadevah je pošiljal cesar tajna povelja le njemu osebno. Posebno tedaj, kadar je bilo iz glasbenega zbora koga izločiti, je zaupal vladar samo škofovi taktnosti. To je bilo tako očitno, da je celo v uradnih poveljih, ki jih je pošiljal svojemu namestniku na Nižje-Avstrijskem, prideval za škofa zapečateni navodila, tičoča se glasbenega zbora. Ena taka listina od 2. februarja l. 1516., poslana iz Kaufbeurna, se je ohranila.

Istodobno se je pa tudi brugal za svoje ostale cerkvene službe. Dandanes je menenje o tej stvari strožje kot je bilo tedaj; mi ne odobravamo takega združenja cerkvenih beneficijev, osobito, če so v katerikoli smeri zavezani. A tedaj so bili drugi časi. Kot danes primanjkuje dušnih pastirjev, tako jih je tedaj preostajalo. Bilo je pa služb za vse, le da so bile mnogokrat navezane na gotovo pokoljenje, na študije ali pa celó na gospodarske pogoje. Na ta način je bilo le mogoče, da je dobil tak beneficij mož, ki je izpolnjeval te pogoje. A taki možje niso mogli biti na licu mesta, ampak so imeli svoje vikarje, ki so upravljali službo po njihovem navodilu. Če je bila n. pr. služba navezana na doktorat, jo je dobil doktor; a ker so tega rabili na univerzi, je moral dobiti svojega vikarja. S tem se je preprečilo kolikortoliko, da niso duhovniki brez služb hodili od kraja do kraja in nadlegovali ljudi in svojih duhovnih sobratov. Sevéda se je pripetilo tudi marsikaj neprimernege; časi so bili taki.

Slatkonja je bil zgleden imetnik združenih služb; s tem bodi rečeno, da je svoje službe poznal po njihovih krajevnostih, zaveznostih in prihodkih. Zato je jemal samo kranjske beneficije, izvzemši en sam slučaj: škofijo pičansko. To nam dokazujejo mnogostroki prepiri in pravde s cerkvenimi predstojniki onih krajev, kjer so bile njegove župnije.

On je bil vedno točen jurist in je to zahteval tudi od sosedov. Morebiti ni imel vselej prav — danes ne moremo tega več določati, ker je arhivalno gradivo zelo nepopolno —; a dejstvo, da se je res živo zanimal, nam zadošča kot podlaga za presojevanje njegovega značaja.

Pri vsem tem delovanju je pa dobil tudi še časa, da se je bavil z literarnimi stvarmi. Nekaj smo že izvedeli, ko smo govorili o njegovem občevarstvu z učenjaki. Kako globoko da je posegal v književno tvorstvo svojega obližja, pa kaže ta-le slučaj. Cesar Maksimilijan je delal priprave, da se snide s svojima vnukoma, Karlom in Ferdinandom, leta 1517. v Bruslju. Posebno čast in odlikovanje je hotel izkazati princema s tem, da jima je namenil prvi izvod romantične kronike, imenovane „Weißkunig“. Osnutek temu delu je naredil cesar sam; pozneje pa ga je izročil svojemu tajniku, Marku Treitzsaurweinu, da ga uredi. Tega je pri delu — na željo cesarjevo — podpiral Slatkonja, kakor je razvidno iz njegovega pisma 17. februarja 1517, pisanega cesarjevemu državnemu tajniku, Jakobu de Banissis. Osobito je morala biti dedikacija povečem delo našega rojaka.

Težavne razmere, v katerih je živel, ogromno delo, ki ga je tlačilo, je izpodkopalo škofovo zdravje. In ker je bil s svojim kapiteljnom gledé jurisdikcije v nesporazumu, je mislil že 1. 1518. na svojo oporoko. Da si zajamči izpolnitev s oje poslednje volje, se je obrnil do cesarja in ga prosil, naj mu dovoli popolnoma prosto razpolagati s svojim premoženjem. S tem je hotel preprečiti, da bi posegal kapitelj v njegove zapuščinske zadeve. Cesar mu je res drage volje ustregel z listino od 4. oktobra 1518. A ravno to, kar je hotel preprečiti, to se je zgodilo z njegovo ostalino — ne od strani kapiteljna, temuč od drugodi, kakor bomo izvedeli.

Komaj tri mesece pozneje je podpisal cesar svojo lastno oporoko in zatisnil oči 12. januarja l. 1519. V oporoki je imenoval izvrševavce svoje poslednje volje in pa tiste može, katerim je poveril začasno vlado; med njimi tudi Slatkonjo.

Z dnevom cesarjeve smrti se je začela vrsta težkih ur za avstrijske dedne dežele, osobito pa za Nižjo Avstrijo in za dunajsko mesto. Politična strast, nasilstvo, zmešnjave, breznačelnost, pritisk in odpor, zahrbtnost in odkrita upornost — vse to se je menjalo drugo za drugim toliko časa, da je vse bilo zaključeno s krvavo tragedijo v Dunajskem Novem mestu, kjer je padlo osem upornih glav.

V času od januarja l. 1519. pa do svoje smrti je pretrpel Slatkonja sila veliko. Ko so drugi udje začasne vlade po upor in po nasilnih spletkarijah dunajskih demagogov zbežali v Dunajsko Novo mesto, je ostal Slatkonja navzlic vsem nevarnostim

na Dunaju v svoji škofiji. Dobro misleči so se zatekali k njemu. Tudi v teh viharjih časih je bila njegova cerkvena in politična delavnost nevsiljiva, mirna. Resna in mirna posvetovanja in previdnost na zunaj, to je dičilo našega rojaka. Jedro svojega programa je zapisal v listu, pisanem tajniku Karola V. 6. novembra l. 1519. Imenitnejše točke oporočne se morajo najprej izvršiti, manj imenitne lože čakajo in ne bodo povzročile nikjer zdatne škode. Odposlanec zbranih izvrševavcev Maksimilijanove oporoke, dr. Prantner se je moral s prisego zavezati, da bo na Karolovem dvoru samo to obravnaval, kar se ne dá odlašati. Srčnost postarnega škofa je vplivala na neodločne ljudi jako dobro. Ko je uporna druhal vlomila v klosterneuburški samostan, ga oplnila in celo srebrno krsto z ostanki sv. Leopolda odnesla, tedaj se je meščanstvo pač zdramilo. Zložili so paskvil, naperjen proti vladajočim nasilnikom, in ga pribili njihovemu vodju Siebenbürgerju na hišna vrata. To poslopje je stalo ravno za škofijo. Ko se je 28. junija 1519 izvedelo, da je Karol V. izvoljen za cesarja, je dal Slatkonja brez strahu pred stanovskimi mogotci razsvetliti ponoči svojo katedralo.

A njegova telesna moč je po tolikih nezgodah vendarle opešala. Želel si je pomoči. Že 2. februarja 1519 je določil Karol V. z listino, izdano v Cerveri, lovanjskega prošta, Konrada Rennerja za naslednika Slatkonji. Meseca avgusta je postal Renner dunajski koadjutor in se je zavezal z listino od 1. septembra 1519, da bo v vseh rečeh pokoren svojemu ordinariju in da bo svoje dolžnosti zvesto izpolnjeval. Potrdilo iz Rima je od 22. junija 1520.

Med temi dogodki so postajale politične razmere vedno nejasnejše. Kaj je bilo še pričakovati od političnega vodstva, ki je namenoma plenilo in požigalo? Karol V. je torej imenoval svoj dvorni svet ali osrednjo vlado, ki se je nastanila v Augsburgu. Odtam je razpisala deželni zbor na 20. dan januarja 1520 in to v Krems. Dunajski župan Kirchhofer je pač govoril v prilog temu vladnemu pozivu; na zboru bi imeli stanovi obljubiti zvestobo. Člani strahovlade pa so preprečili sklep, se udeležiti tega sestanka. A vlada je bila dobro poučena o strankarstvu — Slatkonja ji je zvesto pomagal — ter se ni dala ugnati v kozji rog. Po svoji diplomaciji je prisilila stanove notranje-avstrijskih dežel že 9. julija, Dunajčane pa 11. istega meseca, da so prisegli novemu vladarju zvestobo. Temelj je bil upornikom pač izpodmaknjen, a dokler so imeli kaj moči, so jo tudi kazali in trpinčili someščane.

Za tiste, ki so želeli miru in reda, je postalo stanje neznosno. Istotako Slatkonji. Bolehen, slaboten in duševno potr ti si je želel biti poklican iz te solzne doline. Ko se je l. 1520. mudil slikar Bernardin Strigl

na Dunaju, si je dal Slatkonja naslikati podobo, predočujočo smrt Matere božje. Na postelji umira sv. Devica; njene poteze kažejo portrét Marije Burghundske, soproge Maksimilijanove († 1482.) Mladenič, predstavljajoč sv. Janeza, ki podaja umirajoči gorečo svečo, je Maksov sin Filip; plešec ob postelji je Janez Cuspinian. V ospredju kleči škof v roketu in moli s povzdignjenima rokama; za njim pa stoji njegov patron, sv. Jurij, a ima poteze cesarja Maksa. Zraven škofa je Janez Stabius. Drugih oseb dosedaj ni bilo mogoče določiti, a vse so brezdvomno portreti iz kroga škofovega. Poleg so trije grbi. Prvi, razdeljen v štiri polja, znači združeni vladikovini, dunajsko in pičansko. Drugi je za prošitjo ljubljansko; a tretji je zasebni, govoreči grb: zlat konj v belem polju, katerega se je Slatkonja posluževal tudi kot prošt novomeški. Pod njim je bela ploščica, na kateri so napisani ti-le stih škofovi:

„Aspice terrenis haerentem fecibus, altos
Zlatkonium, scandis dum pia Virgo, polos.
Nostra tuos audi modulancia guttura honores,
Semper et in laudes ora soluta tuas.
Orantemque olim, tecum miserata clientem
Auxiliatrici me rape ad astra manu.“

V slovenskem prevodu:

Sem na Zlatkonjo glej, ki v zemskem čaka še prahu,
gori v nebo gredé, Deva preblaga, nazaj.
Pesmi poslušaj glas, ki ti naša jih grla pojejo,
hvalnice naših ust, ki te, Devica, slavé.
Vsmili vendar se me, ter vzemi prosečega hlapca
s svojo pomožno roko gori nad zvezde v nebo.

Ti stih so vzdih trpinčene duše, ki si želi rešitve. Slika sama pa kaže, na kateri način si želi oprostitev. A preden je prišla zaželena ura, mu je podal Bog še enkrat čašo bridkosti — in to dobro odmerjeno.

Duhovi so bili na Dunaju politično razburjeni, nrvnost je vidno propadala vsled nečuvnega postopanja stanovskih uzurpatorjev. Te razmere pa so pripravile pot verskemu prevratu po Luthrovem razkolništvu.

Prvi oblaki so se prikazali na Dunaju l. 1519., ne da bi se bile pristojne oblasti mnogo brigale za to stvar. A ko so se začele bolj smelo pojavljati lutrské knjižice, je posegla v to zadevo bogoslovna fakulteta, katero je papež Nikolaj V. imenoval „haereticae pravitatis inquisitrix“ (preiskovavko krivoverških napak). Sklenila je, s pomočjo škofov in mestnega sveta postopati zoper razširjevanje takih knjig. A dalje niso prišli. Bilo bi tudi vse brezuspešno,

ker je tedaj pri stanovski nasilni vladi neki grof Lenart de Hag imel velik vpliv — a ta je bil najvnetejši pospeševavec lustrstva.

Medtem je dospela na dunajsko vseučilišče — torej niti škofu niti bogoslovni fakulteti v roke — obsodna bula, katero je poslal papežev komisar dr. Janez Eck iz Ingolstadta s pozivom, da se objavi. Prva je izpregovorila bogoslovna fakulteta, sklenivši, da rektorja pozove, naj objavi bulo, a previdno in počasi postopaje (lento pede). Ta pa ni storil ničesar. Teden pozneje je pozvala ista fakulteta rektorja, da naj hitreje (citius) postopa. Rektor pa je stvar položil na stran.

Tu se začena pojavljati napeto razmerje med škofom in med univerzo, ki je obstajalo vsled jurisdikcijskega prepora. Škof je vprašal bogoslovno fakulteto, kaj misli ukreniti zaradi objavljenja bule proti lutrski krivi veri. Profesorji so se zbrali in se posvetovali, kaj naj odgovoré. Slednjič so se zedinili, da dovolé rektorju, da obvesti škofa o fakultetinem ukrepu, s katerim naroča rektorju hitrejše postopanje v tej zadevi. To je bilo bagateliziranje. Ko so se čez štirinajst dni vseučiliški profesorji premislili, so vprašali škofa, hoče-li v tej zadevi postopati skupno s fakulteto, ali pa sam, na svojo odgovornost. Slatkonja je sodelovanje fakultete odklonil izpoznavši, da ga je hotela le zato potisniti v ospredje, ker je rektor pod raznimi pretvezami odlašal objavljenje bule od dne do dne.

Na tak odslov od škofove strani fakulteta ni bila pripravljena. Gospodje so se spet usedli k posvetovanju ter sklenili poslati svojega dekana k Slatkonji in ga prositi, da naj vendarle sodeluje ž njo. Zano so sestavili in mu poslali te-le predloge: 1. da nadaljuje od fakultete započeto delo; 2. propovednikom svoje škofije naj da tozadevno navodilo in naj jih skliče, da čujejo papeževo obsodbo; 3. bulo naj pribije na cerkvena vrata; 4. knjigotržcem naj prepové prodajo krivoverskih knjig; 5. bula naj se vsaj v toliko izvodih tiska, da dobi vsak propovednik en iztis; kratek obris vsebine v nemškem jeziku naj bi preprečil, da bi se kdo izgovarjal, češ, da o tej stvari ni vedel; 6. doktorji sv. pisma naj pa medtem premišlujejo, kako bi bilo zavrniti pomotne trditve.

Vidi se iz teh predlogov, da je bila bogoslovna fakulteta že nervozna in da ni več ločila strogo urejenih kompetenčnih mej; kajti v teh predlogih se granice treh kompetenc — ne le stikajo, temuč nrvnost križajo: oblast škofa, vseučilišča in posvetne vladne.

(Konec.)

Dve dogodbi.

Spisal Ivo Česnik.

I.

nedeljo popoldne je bilo. Francka je šla čez polje. Na roki je nesla cajno. Nakupila je vsega potrebnega za teden. Ubogi so bili doma in mati je ležala že cel mesec bolna. Stara je bila mati in oče je bil star in be-težen, v njej je pa plula mladost in zdravje.

Po stezi je stopala v lahkih čizmih, s pisanim krilom se je igral božajoč veter. Šla je kot radost in moč med zelenimi travniki.

Pel je kos v grmičevju in nad vso naravo je bil razlit velik, svečan nedeljski mir. Topli, solnčni žarki so obsevali Franckino zdravo, rdeče lice in krepko, stasito postavo.

Črešnje so zorele. Ravno rdečiti se je jelo po brajdah. Kako bi se ne? Maj je bil, najlepši mesec. Moč je dihnila v naravo.

In v Franckini duši je bila moč in čutila je življenja slasti.

Sredi polja se je dvignila pesem. Francka se je ozrla in je bila dobre volje, kot bi pripenjala fantu šopek.

Šumela je reka monotono ob vznožju nizkih gričev, pripogibali so se jagnjedi in vrbe, fantje so peli:

„Dekle na vrtu zelenem sedi . . .“

Tudi Janez je bil med njimi.

Francka je hipno zardela, v srcu ji je pa bilo naenkrat toplo in težke cajne ni čutila na roki.

Gledala je po dolini. Bele ceste so se vile med topoli, brestih in grmičevjem. Po brajdah in brdih ji je uhajal pogled. Tam se je košatila vinska trta in zlati pramenčki so trepetali na mladem perju. Francka je čutila lepoto in neizmerna sladkost jo je obšla.

Doteknilo se je nebo v sredi doline in razmaknili so se holmi in griči in gore na vse strani. In stisnilo je tej krasni zemlji svoj modri obrazek, da se ogleduje v njem kot nedolžno dekle svoje plave oči in črešnjeva lica na vodni gladini. Nebo je poljubilo to zemljo, drugače ne bi bila tako lepa in bogata.

Francka je stopila v gozdič in objela jo je hladna senca. Nabrala je cvetic in sedla pod košat hrast, da se odpočije. Spomnila se je Janeza in bilo ji je prijetno in spomnila se je dni, ko je mislila nanj. Pred kratkim je služila v Trstu; tiste dni ji je pa zbolela mati. Zato je prišla domov. Ni prišla nerada. Zahrepenela je po materi in očetu in Janezu.

Saj je lepo v Trstu; morje valovi včasih in ladje prihajajo dannadan. Vedno nov pogled, veselja čez mero. Ali vsa mestna radost je piškava. Ko pride človek z bala, veselice, zabave, bi se zjokal, tako grozovito prazno je v srcu.

In tisto življenje! Francki se je zastudila hinavščina in laž, ko se je spomnila na kalužo, ki blodijo po njej ljudje od večera do jutra.

Ni šla rada v Trst, toda vabil jo je bogat zaslužek.

Služila je najprej pri pobožni, stari gospe. Dobro se ji je godilo tam. Z gospo se je razumela kot z lastno materjo. Zjutraj je pospravljala po sobah in brisala okna. Po ulici so hodili gospodje in delavci, vojaki in fakini. In čudne reči je videla v hiši in po mestu. Žene so se ciganile, možje so ponoči popivali. Malo je bilo dobrih in še te so polivali malopridneži z gnojnico.

Dobra gospa se je preselila v Pulj, in Francka je iskala službe drugje.

Prišla je k bogati rodbini. Gospa mlada, gospod star in plešast uradnik. Kot vdovec se je poročil drugič. Že precej prve dni je Francka slutila, da se ne moreta on in ona. In potem je večkrat opazila, kako je gospod žalosten in potr. .

„Moj Bog, zakaj sem tako nesrečen! Lucija, bodi zopet dobra, saj vidiš, kako te ljubim.“

Gospod je odhajal včasih nenadoma od doma, loputnil z vratmi in klel.

Tako blato je gledala Francka.

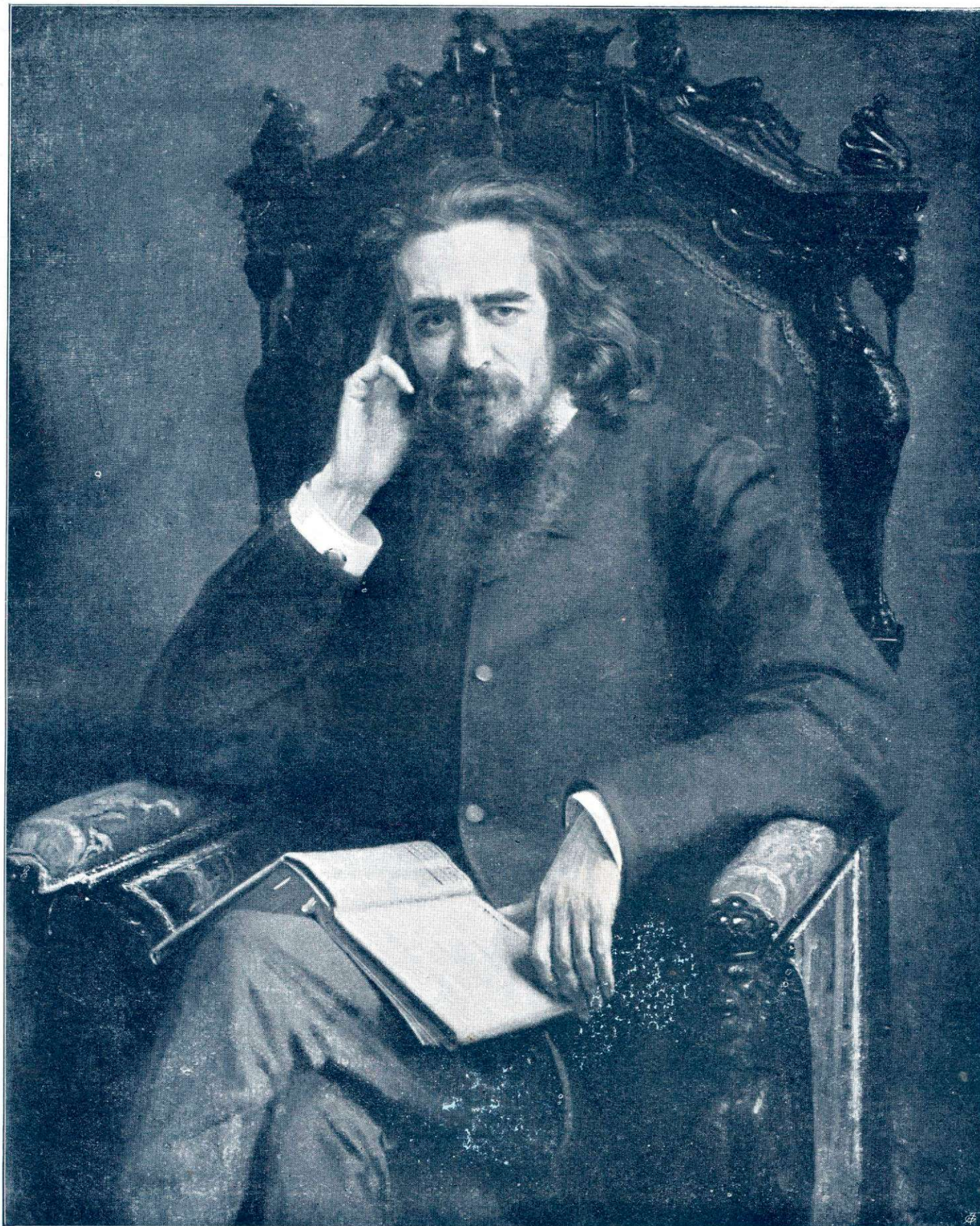
Potem je služila pri dolgi, suhi, skopi gospe, ki še sebi ni privoščila poštene hrane. Za zajutrek je dobila škodeljčko kave, ne mnogo večjo kot naprstnik in odrezek kruha, tako tenak, da je videla skozenj kraške griče. Potice in šartlji so plesnili po shrambah, beraču pa ni privoščila krajcarja.

Prišla je nekega opoldne k Francki uboga, kručljava reva. Francka ji je dala vse kosilo. Gospa jo je zato kregala in zmerjala.

„Packa, sram te bodi! Ušivko mi spravljaš v hišo. Glej, da se česa ne naležeš. Spodim te potem takoj, packa!“

V takih težkih urah se je spomnila doma kraj reke in Janeza se je spomnila.

Po polju hodi in orje. Konji vlečejo plug, on drvari, hlapec goni. Prijetno je v naravi in moč vstaja, kot bi lezla iz zemlje. In Janez dela z veseljem in misli nanjo.

V. S. SOLOVJEV

J. KRAMSKOJ

„Hi, luca!“

Kukavica se oglašala iz gozda. Kot prijeten spomin je njen glas.

„Francka se vrne domov in potem so oženim in si ustanovim paradiž.“

Janez pogleda na solnce in najrajši bi zavriskal, da bi se razlegalo do gora, zavriskal bi in pritisnil vso zemljo na široke prsi.

Dekle se je tolažilo ob takih mislih.

„Saj nisem mislila, da ga imam tako rada. Pa glej si! V srcu se mi je zanetila iskra in zdaj gori plamen!“ — — —

Fantovska pesem je utihnila, z gričev so doneli drobni glasovi piščalk. Pastirji so piskali na paši. Francka je vstala, zadela cajno in stopala počasi. Toda kmalu se je korak okrepil in bila je v mladi naravi kot vila sredi planine.

Zaukal je Janez in Francka se je ozrla.

„Ne hiti tako, dekle, saj se ne mudi. Glej, velik dan je še in solnce krepko greje v hrbet.“

„Res je, Janez, ali jaz moram domov radi matere.“

„Prav, Francka, prav. Le to mi povej, če si imela ves čas le mene rada?“

„Janez, le tebe. Saj veš, čemu vprašuješ?“

„Ali te ni v Trstu nihče premotil?“

„Janez, ti si porednež. Kako moreš misliti kaj takega?“

„Nič ne mislim, le tebe imam rad.“

Sklonil se je in jo hotel poljubiti.

„Janez, danes me pusti! Mati je bolna in nagajiv si preveč.“

„Francka, ne bodi no, saj me poznaš. Trd sem, če se lotim, ali dober v srcu. Glej, Francka, tam leti metulj. Kako je vesel? Kot ti in jaz.“

Stopila sta iz gozda in pred njima je stala vas, vas svečana in veličastna.

„Tu sem te privedem, Francka. Ali ne bo lepo najino kraljestvo? Poglej to polje je moje in ti vinogradi! Pa saj ti je znano. Prijetno je, Francka, in zanimivo življenje. Skozenj pojdeva roka v roki, ena duša — jaz in ti.“

Janez je čutil, da mora biti neizmerna slast imeti pridno ženo in imeti otroke. Pomladi se v sinu kot se pomladi solnce, ki vstaja vsak dan lepo, čisto, sveže.

Otroci so se igrali za vasjo po tratah, zbijali šale, letali, se topli, cukali. Dekleta so pele pod orehom:

„Rasti, rasti rožmarin,
lep deviški moj spomin.“

Janez je zavriskal in spremljal Francko do doma. Šla sta roko v roki in z njima je šla zorna, vesela mladost.

„Malo hitreje pojdiva! Mati, vem, da težko čaka name. Janez, dober človek pa si, ker si tako skrbel za mojega očeta in mater, dokler me ni bilo.“

„Nikar me ne hvali! Kam naj pa spravim sad svojega truda, če ga ne dam ljudem? Svojih nimam, Francka, ti boš moja —“

Tam ob griču je tekla reka, poleg nje je stala na bregu stara kočica obdana od piškavih orehov. Pusto je bilo tam in dolgočasno, kot da je Bog proklel hišo in njene prebivalce.

„Pri domu sva, Janez.“

„Puščoba je pri vas doma, Francka. Rešiti te moram iz tega zakletega kraja. Tak prijeten dom si ustanoviva, da bo veselje. Oral bom in kosil, sadil trte in trgal jeseni in ga pil včasih v senci. Ti boš zraven in otroci — Janezek, in mala Francka ti bo sedela v naročju. Ali ne bo to življenje?“

„Lepo bo, lepo. Zelo rada te bom imela, Janez. Ali za mater mi je hudo in očeta.“

„Dokler bosta živela, poskrbiva zanje.“

Poslovila sta se.

„Z Bogom! Zdrava!“

„Z Bogom! Priden bodi!“

Zasmejala sta se in razšla...

II.

Zvečerilo se je in tema je padla čez vso dolino. Tudi na kočico v skritem kotu je padla in bilo je tam neprijetno, kot da se je naselila vanjo smrt. Trhleni orehi so žalostno stegovali svoje veje nad slamnato streho, ki je bila vsa pohabljen in razdrapana.

Zazvonilo je avemarijo. Francka je stopila v nizek temen hlev z golido v roki. Golido je bila stara, morda dvajset let, bila je pri hiši prej kot se je rodila Francka, in koza je bila stara, komaj je še stala pri jasliah.

Francka je molila.

V kamri, nizkotni in zatuhli, je molil na ves glas oče Marko z opotekajočim glasom in mati Meta mu je težko sopeč odgovarjala. Na polomljeni postelji je ležala in gledala v črviv, umazan strop in mislila na svojo bolezen in na smrt.

V sobi ni bilo luči in tema je vladala po vseh kotih. Po starih podobah iz preteklega stoletja in po skrinji in prepereli mizi se je širila

V vsej hiši je vladal mrtvaški duh kot v grobišču. Stene so stale na pol podrte. Marko je hodil včasih s potrtem srcem okrog voglov in mrmral:

„Dal bi popraviti, pa ni božjega pri hiši.“

Kašljal je v kočico in gledal, kako hira on in žena in kako se podira bajta.

„Da bi stala vsaj tako dolgo, da umreva jaz in Meta.“

Marko je odmolil in se ozrl na ženo.

„Meta, čudno je s teboj. Ozdraveti nočeš, umreti ne. Vsega sem ti nanesel skupaj. Pri konjederki sem bil v trgu. Dala je zdravil iz tavžentrož, sladkih korenin in česna. Upanja ni imela, jaz ga tudi nimam. Če ti je zapisana smrt na obličju, ne pomaga nič.“

Zapletal se mu je jezik in govoril je v presledkih.

„Marko, ali si se že spet napil žganja? Bog se te usmili!“

Pocedila se mu je slina po kocinasti bradi, ki je bila vsa prepletena s sivimi nitimi.

Majhne oči so mu štrlele iz globokih jamic, koščena lica so se svetila zelenkasto v poltemi.

„Zlomek, pijem, da bo prej konec! Poslušaj me, kaj ti rečem. Nič ne bo, nič. Starost je starost, pride kar čez noč, ko človek spi. Zgodi se nam, kot sejavcu, ki je zaspal. Vražji sovražnik je prišel in nasejal ljulike med pšenico. Dobro poznam starost Videl sem nekoč betežnega starca — berača. V najhujši zimi je prikrevsal v hišo, raztrgan, bos, napol nag in umazan in je sedel za ognjišče, se grel in mrmral sam s seboj, kot bi mu nečesa manjkalo. Obraz je imel zabuhel, divji, v očeh mu je gorel čudovit plamen. Nikoli ne pozabim teh groznih oči. Lakota, obup in žalost se je brala v njih. Rajna mati — no Bog ji daj dobro, saj je zaslužila nebesa — mu je dala skledico zelja. Pomel je z njim, kot bi udaril s cepcem po snopu pšenice. Noge so mu otekle in štirinajst dni je trpel grozne bolečine. A nihče ni čul iz njegovih ust tožbe. Molil je in čakal v listju, kdaj pride smrt. In prišla je... Tudi pote pride in pome. Naj! Ne bojim se je, vraga, da ne.“

„Ne kolni, Marko! Moli rajši?“

„Zmirom: moli! Saj sem molil ravno prej. Ali je prav, Meta, da se nama tako godi. Ni prav, bogve da ni. Fanta sta šla v tujino, vsi so šli in naju so pustili stradati. No pa Francka se je vrnila. Hudir ju bo že obračal na vilah, fanta! Ju bo, ju bo. Janez se cigani po Dunaju. V šole sva ga dala, pa ne bo nič iz njega. Krave naj bi rajši pasel! Koliko stopinj sem storil zanj! Okrog gospode sem hodil in prosil kot berač. In od zore do mraka sem nabiral cunje. Od hiše do hiše sem šel in vpil: — Cunje, cunje!... In kosti sem pobiral in lase. Tudi ob poti sem pobral kost ali cunjo, če sem jo dobil. Otroci so letali za mano in me dražili in metali kamenje v moj cokeljok, ki sem ga komaj vlekel zvečer domov. Vse sem delal zanj in za Pavleta. Tudi ta je šel v Ameriko. Naj gre k vragu!“

Starka je težko poslušala take besede. Bolno je bilo njeno dihanje, oči izpite, koža uvela in nagubana, brada špičasta, čeljusti so štrlele proti čelu

kot dve lopati pri klepetcu. Smrt je stala že dolgo poleg postelje in čakala prilike.

„Ne govori tako, Marko! Najina sinova sta in morava ju blagoslavljal. Gotovo nisem zastonj molila, Bog me usliši. Nisva zastonj trpela? Poboljšala se bosta in se spomnila.“

Zasolzile so se ji oči in zaihtela je glasno kot otrok.

„Marko, prosim te, ne pij! Včasih nisi pil in bilo nama je dobro. Kar si se postaral, si postal tak.“

„Pojdi, pojdi, smrt je že tako in tako pred durmi. Naj bo! Saj je vseeno, če umrem danes ali jutri.“

Naslonil je glavo med dlani in zadremal. Dihal je težko in počasi in v grlu mu je cvililo.

Francka je prišla v kuhinjo in pospravljala. Kuhala je večerjo in ropotala z lonci in žlicami.

Tako pusto in prazno je bilo v vsej hiši kot v mrtvašnici. Popoldne je pa sijalo nad vso dolino solnce in življenje je valovilo. In v njej je bilo še zdaj to življenje.

Mati je stegnila roke izpod odeje in se spomnila mladosti. Smrt je stala ob skrajnici, ona je mislila za trenotek na mladost.

Bila je tedaj pomlad v deželi. Zavalovilo je čez poljane in vstalo je življenje na en klic. Slo-nelo je dekle na oknu in čakalo fanta. Fant je stopal po polju, pel in vriskal in romal v vas k dekletu. Lepa je bila ravnina, po kateri je romal. Luna je je vzhajala za goro; krvava je bila in njeni odsevi so padali čez vso dolino. Reka je šumela, zaganjali so se mogočni valovi in penili ob bregovih. Čisti so bili in kristalni in mesečni žarki so švigali po gladini, da so si ogledavali šelesteči jagnjedi na ravnem zrcalu svoje lepo razčesane lase.

Šla je pesem, tiha in hrepeneča tje po polju. Dekle jo je pelo. Rožmarin in nageljni so dehteli na oknu.

Priromal je fant pod okno, pristavil kamen in se vzpel do rož.

„Dober večer, Metka!“

„Dober večer, Marko! Težko sem te čakala. Mislila sem, da ne prideš.“

„Nagajivo si dekle, ali zvesto.“

Položila je glavo na njegovo ramo in šepetala sta ljubeznive besede.

„Kdaj prideš pome, dragi, in me vzameš na svoj dom?“

„Ne boj se, srček! Jeseni pridem pote in potem bova srečna. Hišo pobelim, par njiv si nakupim, da ti ne bo mogel kdo očitati: Berača si vzela. Metka, saj me imaš rada, kajne?“

„Zakaj me vprašaš, saj veš, da ljubim edino tebe.“

Gozd je šumel v daljavi. Tajen in skrivnosten je bil. Zapihal je veter in zganili so se vrhovi in hipno prebudili iz sna.

Pripela mu je šopek za klobuk in odšel je čez polje in vriskal.

In potem sta se vzela. Trpela sta vse življenje, delala in se trudila. Marko je pobiral cunje, ko je obdelal tiste kosce zemlje. Imela sta tri otroke in sta jih dobro vzgojila. Pa so šli vsi, Francka se je vrnila.

Zdaj je prišla starost in smrt. Kar prikradla se je kot zvit tat ponoči — — —

Francka je prinesla večerjo. Kava je bila dobro skuhana, ali niti materi niti očetu se ni ljubilo jesti. Starka je pokusila, Marko je pa vrgel žlico v kot.

„Pojdi, pojdi s kofetom!“ In je dremal dalje.

Mala svetilka je razsvitljevala temno kamro. Čudne pramenčke je metala po starih, plesnivih podobah.

Francka je pokleknila pred staro razpelo in molila rožni venec. Z veseljem je molila in s po-

božnostjo, mati ji je odgovarjala. Toda v sredi molitve je mati zadremala. Francka je pa nadaljevala glasno.

Videti je bilo, da je vse izumrlo, tako pusto in dolgočasno je bilo. Le težko sopenje materino in bolno cviljenje je motilo tišino.

Ko je Francka zmolila, je spravila očeta v posteljo, sama je pa legla na staro skrinjo in bedela dolgo.

Sredi noči je vstala in šla pogledat na zvezde in jasno nebo.

Zrla je dolgo v lepoto pomladne noči, ki je dihala zdravje, moč in življenje, in ni mislila, da je smrt tako blizu.

Še tisto noč je umrla mati — — —

*

Ti dve dogodbi sta se pripetili obe v lepi, zeleni pomladi, prva v sveži naravi, druga v koči, ki je bila kot od Boga prokleta in je vladala v njej smrt kot v grobišču.

Večer — prijatelj.

Zložil Vekoslav Remec.

Z večerom klasje se mi pogovarja,
šepeče in posluša zaupljivo
otroške pravljice, ki trepetajo
nad mračnim poljem in nad mračno njivo.

Kot dete — mak se v kapici rdeči
je sklonil, v sen povetil lica,
tam v detelji cvetoči, valujoči
pritajeno pedika prepelica.

Jaz grem po polju in večer gre z mano,
edini moj prijatelj, ki mi zvest je;
le on ve, kje so moje daljne sanje
in kje veselje moje, kje boleost je . . .

Taki smo . . .

Zložil Merisan.

Hitimo, hitimo za upom, za srečo,
a slednjič upade nam v srcih pogum,
na nogah začutimo rano skelečo,
prekolnemo nade, srce in razum . . .

POGLED Z RIMSKEGA FORA NA KAPITOLIJ — SEDAJ

Pod oljko in lavorom.

Zapiski iz solnčne Italije. — Spisal dr. Evgen Lampe.

(Dalje.)

Na Kapitoliju.

Začnimo svoj izprehod po Rimu tam, kjer nas srečujejo spomini na najstarejšo dobo rimske države, pri zibelki svetovne oblasti rimske — pri Kapitoliju.

Kapitolijski grič je najmanjši izmed slavnih sedmerih gričev, a je najvažnejši, ker je bil središče vsemu javnemu življenju, nabožnemu in političnemu, in pod njegovim vznožjem so se vršili veliki prevrati, o katerih nam pripoveduje rimska zgodovina in ki so ustvarili pravne pojme in oblike, ki še danes živé v vseh kulturnih državah.

Če se danes bližajš Kapitoliju skozi ulico Ara Coeli, pač ne bi mislil, da imaš pred sabo staro trdnjavo rimskega mesta. Na levo vodijo široke stopnice naravnost pred portal frančiškanske cerkve S. Marija d'Ara Coeli; otroci posedajo po stopnicah in se igrajo. Na desno vodi vožnja pot v ovinkih na grič pred palazzo Caffarelli, v katerem je zdaj nastanjeno nemško poslaništvo. Srednja široka pot za pešce se pa dviga polagoma naravnost gori, zložno in impozantno. Na vsaki strani spodaj straži egiptovski lev iz črnega granita. Ob straneh rastó palme v zelenih nasadih; ob levi med njimi nam stopi nasproti kip tribuna Cola di Rienzo

z živahno gesto razburjenega ljudskega govornika — lično in efektno delo. Vznožje kipa je sestavljeno iz odlomkov starorimskih zidin in napisov. Še dalje zgoraj vidimo kletko z voljkuljo, simbolom najstarejše rimske zgodovine. Dolgčas ji je in nemirno leta po kletki semtertje, poleti zeva od vročine. Vsakdo, ki gre mimo, ji privošči vsaj en pogled; radovednih gledavcev in občudovavcev ji ne manjka. Poleg te je še druga kletka z dvema orloma, ki sta simbol rimskega cesarstva. Še nekaj korakov, in na vrhu smo med velikima podobama Dioskurov, ki vodita vsak svojega konja in ki so ju našli v Balbovem gledišču ter postavili semkaj. Ob balustradi na desni in levi gledajoči doli z griča so postavljeni lepi stari kipi, takozvane trofeje Marijeve, izvirajoče iz časa Domicianovega. Kipa Konstantina Velikega in njegovega sina Konstanta sta iz Konstantinovih term. Sem so prenesli tudi kamen, ki je v starem Rimu na neki cesti značil 1. miljo od Kapitolija; na levi poleg njega stoji sedmi miljnik z Apijeve ceste.

Pred nami je Kapitolijski trg, ki ga imenuje sedanja omehkužena italijanščina „Campidoglio“.

Če gledaš ta mični, okusno prirejeni prostor, ne bi mislil, da je tukaj starodavna zibelka bojevite rimske države, kajti bežeči čas mu je dal prijetno

obliko renesanških zgradb. V sredi vidiš široko fasado senatorske palače, iz katere se dviga ličen stolp z uro in zvonom, do njega pa vodijo od obeh strani široke stopnice, za katere je Michelangelo naredil načrt. Pod stopnicami žubori voda iz fontan in dve orjaški podobi ležita zložno, kot bi počivali. Eden je Tiber in njegov tovariš je Nil; oba sta primeroma mlada stanovavca na Kapitoliju v kljub svoji sivi starosti. Skozi stoletja sta tako ležala v porušenih termah Konstantinovih na Kvirinalu, in papež Sikst V. ju je izvil iz razvalin in povišal na Kapitolij. V sredo med nju je mislil Michelangelo postaviti enako kolosalno podobo Jupitrovo, kar bi dalo velikansko in efektivno skupino, a po njegovi prezgodnji smrti so postavili v sredo „triumfujočo Romo“, ki so jo našli v Korih, lično podobo iz belega marmorja z rdečkasto porfirnatno obleko, ki je pa premajhna in se zdi med obema orjakoma kakor boječa gospodična. Ob straneh sta dve popolnoma enaki fasadi. Nizkima enonadstropnima poslopjema je Michelangelo zrisal izborni fasadi z arkadami in je pokazal s tem, kako more stavbenik z dobro preračunanimi členi dati majhnemu poslopju videz grandioznosti in sile. V sredi tega ličnega trga stoji znameniti spomenik Mark Avrelijev, edini bronasti jezdec na konju, ki je ostal cel iz časov rimskih imperatorjev. Tudi ta je hodil razna pota, preden je prijezdil na Kapitolij.

Bil je ves pozlačen v starih časih, ko je še oznanjal slavo cesarju Mark Avreliju. Konj je močan in težak, in na njem jaha imperator brez sedla; antika je vedno enostavna in preprosta v svoji sili, in to daje tudi temu spomeniku nekaj častitljivega, ker ni na njem nič prisiljenega in narejenega. V srednjem veku so ga postavili pred Lateran, ker so mislili, da predstavlja Konstantina Velikega. Pa natančni izraz lica, s katerega odsevata resnoba in dobrohotnost, primerjan s kipi imperatorjev, ki so nam ohranili natančne fiziognomije starih cesarjev, s popolno gotovostjo kaže Marka Avrelija. Bil je rimski papež, ki je l. 1538., ko so ga postavili na Kapitolij, dal napraviti rimskemu cesarju na spomenik napis, ki ga slavi kot izbornega vladarja in dobrotnika ljudstva, eno najsvetlejših prikazni iz poznorimske stare zgodovine, in Michelangelo mu je zmeril podstav in ga postavil nanj tako, da gledavec vidi vse poteze njegovega obraza.

*

Tak je danes Kapitolij, rimski „rotovž“. Tako vidimo, da so mu ostale v kljub tolikim prezidavam glavne stare oblike: Grič ima dva vrha, med njima je pa nekako sedlo. Tudi od druge strani, z Rimskega Fora, se oba vrha razločita. En vrh, kjer je zdaj palazzo Caffarelli in na katerem kažejo še Tar-

pejsko skalo, s katere so nekdanj metali v prepad na smrt obsojene zločince, je nekdanj nosil slavni Jupitrov tempelj, drugi vrh, sedaj s cerkvijo Ara Coeli, pa je bil trdnjava, Arx, s templjem Junone. Kjer je zdaj senatorska palača, ki stoji po širini sedla, je bil pa Tabularij, arhiv rimske države. Tako so nam ohranjena vsaj mesta, kjer so se odigravali najvažnejši dogodki, dasi so stavbe same podlegle navalu stoletij in se umaknile novim, puščajoč za sabo le neznatne sledove.

Kapitolij je bil versko središče rimske države, in če se zamislimo nazaj v one čase, ko je tu še stal krasni tempelj, ponos in slava rimskega mesta, nam stopi pred oči antika v svojih najvišjih kulturnih momentih in nagibih. Kakor trta okoli hrasta se ovija rimska zgodovina okoli Kapitolija.

Prva naselbina, ki jo pravljica pripisuje Romulu, sicer ni bila na Kapitoliju, ampak na bližnjem Palatinu, vendar ko se je rimsko ljudstvo spočelo iz palatinskih Rimljanov in iz Sabinecev na Kvirinalu, je postal Kapitolij sredi med njima skupno svetišče, in tako ozko spojena je bila verska misel z rimsko državo, da jo je oživljala in oduševljala skozi vse dobe njenega razvoja in je šele ž njo izginila. Kapitolijska svetišča so bila vedno središče javnega življenja, ker so bila vsa najvažnejša javna dejanja tudi religiozna: ločitve cerkve od države stari vek ni poznal.

Za časa kraljev v šestem stoletju pred Kristusom so že sezidali tempelj Jupitru Velikemu Dobremu. Tam zgoraj je bilo trojno svetišče, Jupitru, Minervi in Junoni posvečeno, in Tarkvinij Ošabni, ki je hotel tirane posnemati v velikih zgradbah, je zidal tri stavbe, ki naj bi po svoji ogromnosti ohranile njegovo slavo za vse čase: tempelj, kloako in cirkus. V teh treh zgradbah je tudi izražen duh tedanjega časa: Tempelj bogovom, varhom države, kloako, da se izsuši močvirje med Kapitolijem in Palatinom, kjer je nastal Rimski Forum, in cirkus ljudstvu za zabavo. Z mogočnimi zidanimi so podzidali temelj in ga razširili, a ni se smel premakniti terminus, ki ga je Tit Tacij postavil kot znak gotove lastnine, niti tu oboževana Juventas, personifikacija vedne mladosti. Osemsto čevljev je meril v vhodu temelj, na katerem se je dvignila mogočna stavba, zidana po etruških vzorcih, ki pa je bila v primeri z dolžino jako široka, skoro kvadratna, da je imela prostora za vsa tri svetišča. Trojna vrsta stebrov je stala pred vhodom, in mogočno se je dvigal tempelj nad mestom, daleč vidni znak rimske oblasti. Preden je bil dozidan, so kralje pregnali, in eno prvih del ljudovlade je bilo, da so ga dokončali, in od dedikacije templja po konzulu M. Horaciju so šteli leta sodobne republike.

V kapitolijskem templju so novoizvoljeni zastopniki ljudstva in oblastniki žrtvovali Jupitru kot vrhovnemu zaščitniku države. Posebno slovesno se je to godilo na marcijeve ide, ki so bile vsled tega za državo nekaj posvečen dan. pozneje pa dne prvega januarija, ki je bil začetni dan uradnega leta in je pozneje postal tudi začetek kalendarskega štetja. Teda sta žrtvovala očetu bogov oba konzula, najvišja oblastnika. Praznovali so tudi spomin dedikacije ob idah septembrovih — torej nekaj praznik cerkvenega blagoslovljenja, „žegnjenja“ — in tedaj je prvi konzul zabil žebelj v desno steno templja na stran Minervine cele. Po teh žeblih so šteli tedaj leta rimske republike.

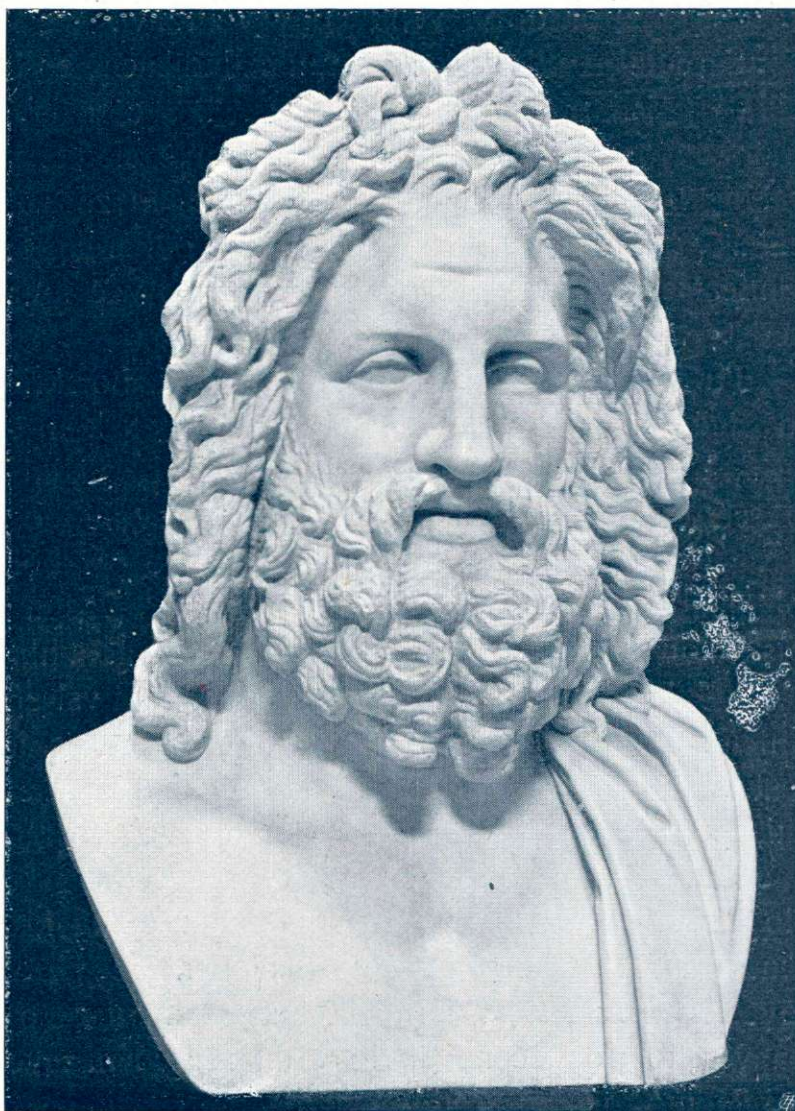
Pa tempelj ni bil le zunanji simbol državnega verstva, ampak tudi izraz vse narodne kulture, s katero se je izpreminjal. Sledimo glavnim fazam tega zanimivega razvoja!

Strogi religiozni red, ki ga kaže v prvem početku starorimsko verstvo, če ga očistimo poznejših legendnih okrasov, pripisujejo kot organizatorju kralju Numi Pompiliju (715 — 672 pred Kr.). Dasi je njegova oseba zavita v pravljicne megle, vendar je gotovo, da je uredil verske zadeve rimski vladar visokega in plemenitega duha, kajti v svoj zakon je položil vse ideje, ki so rodile in oživljale poznejšo moč rimske države.

Čistost prvotne rimske vere se vidi že v tem, da ne pozna onih šarovitih in zapletenih mitoloških pravljič, ki so ž njimi Grki prepletkali svoj Olimp, v katerem so božanstva v vseh mogočih sorodstvih in svaštvi. Preprost, enostaven, resen in zvišen je prvotni pojem božanstva pri Rimljanih. Že Dionizij Halikarnaški je to spoznal: „Rimljani ne poznajo nobenega od lastnih otrok rezanega Urana; ne Krona, ki požira svoje otroke iz strahu, da ga ne bi pregnali; ne Cevza, ki strmoglavi vlado Kronovo in lastnega očeta zapre v tartarsko ječo; ne pripovedujejo o bogovih, da bi se vojskovali, da bi bili ranjeni, uklenjeni in usužnjeni od ljudi. Rimljani ne praznujejo nobene svečanosti v črnih oblekah in v žalnem pompu, pri kateri bi ženske vzdihovale in jokale zaradi bogov, ki so izginili, kakor žalujejo Grki zaradi uplenjene Proserpine, zaradi Bahovih nezgod ali zaradi drugih takih stvari. Pri njih ne vidiš sanjarskih zamaknjencev, razsajajočih koribantov, beraških izprevodov, bahantskih izgrediv, ne skrivnih svečanosti, ponoči moški in ženske ne bdé skupaj po templjih in tudi drugih nemarnosti ne poznajo, ampak vse, kar se tiče bogov, govoré in delajo s poštovanjem proti navadi Grkov in barbarov.“ Numa je privadil svoje rojake, da smatrajo vero kot nekaj tako vzvišenega, da se mora vse drugo umakniti pred njo. Pri bogoslužju morajo zbranega duha

pozabiti na vse drugo in svoje misli obračati le na češčenje bogov, ki je, kakor pravi Plutarh, najvažnejše opravilo. Takrat morajo biti ulice mirne, nihče ne sme ropotati, razbijati ali delati česarkoli, kar bi motilo slovesno tihoto. Delo je moralo prenehati, da se vsa pozornost obrne le na bogoslužno dejanje.

Numa je prepovedal Rimljanom, da bi si delali podobe bogov bodisi po človeških ali živalskih vzorcih. Učil jih je, da Boga ne more videti oko, ker ga čutila ne dosežejo, da ne more trpeti in nihče ga ne more raniti ali prijeti. Edino le misel

VATIKANSKI MUZEJ
JUPITER IZ OTRIKOLOV

more pojmiti Boga. Tako si moramo tudi Kapitolijski tempelj misliti izpočetka brez vsake podobe, in Plutarh pravi, da prvih 170 let od postanka Rima niso imeli nobenih božanstvenih podob; pozneje je grški vpliv zmagal nad rimskim preprostim bogoslužjem. Tudi žrtve so bile večinoma nekrvave: moka, vino, sadeži. Še v pozni rimski dobi se je ohranil običaj, da je moral državnemu uradniku, kadar je daroval bogovom, zaklicati tovariš: „Hoc age!“, opominjajoč ga, naj pazi in naj misli le na daritev in na nič drugega. V kapitolijskem muzeju se vidi relief, ki kaže imperatorja pri daritvi: Tuniko si je potegnil čez glavo, da ne bi nič motilo njegovega pogleda.

V templju so shranili sibilske knjige, tajnostne zapiske iz Kume, iz katerih so prorokovali. V Sikstovi kapeli je Michelangelo naslikal tudi Sibile med reprezentanti razodete resnice, kajti prvotni nauk je stal nravno še na visoki stopinji. Tarkvinij je te knjige na čudovit način dobil, dasi se jih je branil; a vztrajnost proročice, ki mu jih je nudila, ga je preplašila, in za majhen del je plačal mnogo več, nego bi ga stalo vse. V sibilskih knjigah so bili zagonetni grški izreki, in ustanovili so svečeniški kolegij, da jih proučuje, kajti smatrali so jih za navodilo javnega življenja, in odtod je tudi ta svečeniški zbor dobil velik vpliv v državi.

Septembrove ide kot spomin dedikacije so bile velik državni praznik, ki so ga slavili s circenskimi igrami. Slovesni daritvi na Kapitoliju je sledila pobratimska pojedina za vse oblastnike in za senat, velika procesija je zbrala vse ljudstvo k religiozni manifestaciji, s katero so združili vedno več iger in predstav.

Tu je bilo srce rimske države, in kakor kri od srca teče v vse ude telesa in se zopet k njemu vrača, tako so tudi zastopniki ljudske oblasti, ki so ob oltarju kapitolijskega boga sprejeli svoje poslanstvo, vračajoč se zmagoslavni iz tujine pred oltar polagali svoje triumfe. Zmagoslavje vrnivšega se vojskovodje je bila vojaška in verska svečanost hkrati in okoli Jupitrovega templja so bili zbrani vsi spomini na najvažnejše dogodke iz državne zgodovine. Neštevilna darila so visela ob templju, napisi, častni ščiti, podvrženim kraljem uplenjeno orožje, dragocene umetnine, zgodovinske slike — vse to je kazalo ljudstvu moč države, ki jo religija edini, krepí in navdušuje vsakega posameznika k največji požrtvovalnosti za skupnost. Vsaka žrtev za državo je bila versko posvečena, in le v tej religiozni zavesti so bila mogoča ona čudovita dejanja rimskega patriotizma, ki so postala vzorna za vsa stoletja. In ta zavest govori še dalje po vsem Foru iz vsakega kamna še iz poznejših umetniških zgradb, kajti s kapitolijskega griča doli se vrsti svetišče za svetiščem, kapelice, slavoloki, monumenti, ki vsi slovesno oznanjajo isto misel.

Iz teh verskih idej izvirajo nravni pojmi, ki so vodili stare Rimljane v njihovi najlepši dobi. Poljsko delo je v najvišji časti, a vsi, oče, mati, otroci, delajo z lastno roko brez hlapcev. Samo klienti, potomci podvrženih rodov, so rokodelci in trgovci, pravi svobodni Rimljan pa hoče biti kmet, ker vidi najvišjo čast v tem, da sam obdeluje ono posvečeno zemljo, ki je mati in rediteljica vseh, polbožanstveno bitje, iz katerega čudovito klije življenje, ki s plodovi svojega naročja hrani človeštvo in ki je naravna podlaga vsake državne oblasti. Tu ni veleposestnikov

ne kapitalistov, ampak enakomerna srednja posest, ni zavisti in gospodarskih bojev, kajti vsak ima kolikor potrebuje. To zemljo ljubi posestnik in živi z njo v neki tajno-religiozni simpatični zvezi skozi menjujoče se letne čase, čuteč z njo njene izpremembe in proseč zanj nebeške bogove, ki ji dajejo luč, mokroto in plodnost. Zato je pa Rimljanu vojska za to zemljo sveto dejanje, zmago ali smrt zanj mu poplačajo bogovi na Kapitoliju in penati ob domačem ognjišču, za katere se bori. Dokler je bila rimska država agrarna, je bila mogočna in je neprenehoma, dasi počasi napredovala. A naraščajoča politična moč je pozneje porušila gospodarsko ravnotežje, in dasi je nazunaj državna sila skokoma rastla in objela ves svet, je notraj ginila, ker je umorila svoj kmečki stan. Ne milijarde denarja, izžete v Aziji in Afriki, ne galski ne ptolomejski zlati zakladi, niso mogli državi vrniti one moči, ki ji jo je dal siromašni železni plug.

Rimljani so postali gospodarji sveta, ker so jarem pokorščine in reda naložili najprej sami sebi. In ta jarem je bil železen, mnogo težji nego ga nalaga krščanstvo. Najvišja oblast je očetovska, in starorimski zakon daje očetu skoro vso oblast nad sinovi skozi celo življenje. Oče sina lahko zapre, biča, ga uklenjenega sili k delu, ga ubije, če je nepokoren, in nihče mu tega ne more braniti. Tudi če je sin med najvišjimi državnimi oblastniki, oče pa doma preprost poljedelec, ima to oblast nad svojim otrokom. Zgodilo se je večkrat, da je sin proti volji očetu govoril na ljudskem shodu. Laskal se je ljudski volji, vse mu je ploskalo, bil je junak dneva. Pa pride oče, ga potegne z govorniškega odra in vleče proč z udarci; niti z besedico se sin ne sme ustavljati, in nihče se ne drzne dvigniti roke proti očetu, kajti njegova oblast je prva, v katero ne sme nihče poseči. Trikrat je smel oče sina celo prodati, in je imel torej večjo oblast nad otrokom nego nad sužnjem, ki je bil svoj lastni gospod, ako je bil po prvi prodaji oproščen, prodani sin pa, če je bil oproščen, se je vrnil v očetovo oblast. Iz te oblasti je izvirala občudovanja vredna rimska disciplina, ki je Rimljane vzgojila v prve vojake sveta. Koliko takih zgledov pozna rimska zgodovina!

Rimska vojska stoji v boju proti Latincem, ki so odpadli s Kampanci vred. Konzul Tit Manlij iz previdnosti prepove svojim vojakom, da bi se spustili v boj izven vrste. A njegov sin, od sovražnika izzvan, ga v dvoboju pobije in se vrne z uplenjenim orožjem v tabor. „Oče,“ reče konzulu, „da me bo svet poznal kot potomca tvoje krvi, ti prinašam tu viteški plen, ki sem ga, k boju pozvan, odvzel ubitemu sovražniku.“ Konzul pa sina odvrne in da zatrobiti, da se vojaki zberó, in ko so se zbrali,

Templum Jovis Optimi Maximi

Tabularium

Arx

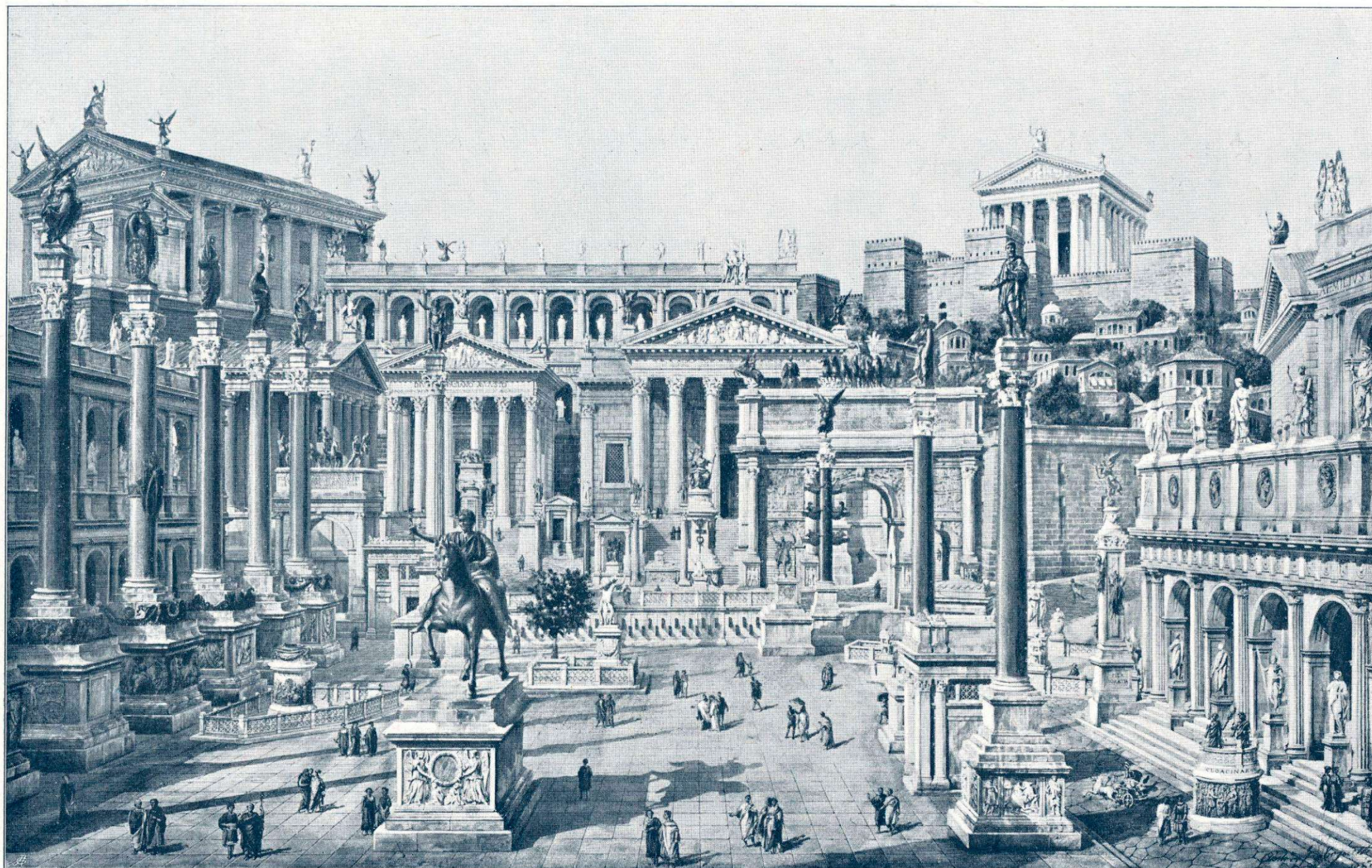
Templum Junonis Monetae

Templum Jovis Custodis

Basilica Julia

Curia

Basilica Aemilia

Columnae honorariae	Templum Saturni	Templum D. Vespasiani	Templum Concordiae	Scalae Gemoniae	Carcer
Sacra Via	Arcus Tiberii	Milliarium Aureum		Arcus Sept. Severi	
	Lacus Curtius	Schola Xantha	Aedic. Faustinae	Comitium	Clivus Argentarius
		Columna Phocae	Aed. Genii Pop. Rom.	Columna Duilia	Pila Horatia
			Rostra	Equus Valentini	Sacrarium Jani
		Equus Constantini	Ficus Marsyas	Lapis niger	Argiletum
				Columnae	Vicus Jani
					Sacellum Cloacinae

IZ IMPERATORSKEGA RIMA: POGLED S FORA NA KAPITOLIJ

govori vpričo vseh: „Ker ti, Tit Manlij, nisi pazil na konzulsko povelje in očetovo častno dostojanstvo, in si se vkljub našemu razglasu bojeval izven vrste s sovražnikom, in si torej, kolikor se tebe tiče, uničil vojno disciplino, po kateri se je Rim ohranil do danes, in ker si me prisilil, da pozabim ali na državo ali pa nase in na svojce, naj kazen našega zločina zadene rajši nas same, nego da bi se država v svojo škodo pokorila za naše pregreške. Mi bomo žalosten, a za vse čase mladini koristen zgled. Sicer me gane naravna ljubezen do otroka in tudi preizkušnja tvoje hrabrosti, ki te je zapeljal napačni videz časti. Ker pa moramo ali s tvojo smrtjo potrditi povelja konzulov ali jih za vedno razveljaviti, če ostaneš brez kazni, mislim, da se ne boš, če se v tebi pretaka še kaplja moje krvi, branil, da po tvoji krivdi porušeni vojni red s svojo kaznijo zopet popraviš. Pojdi, liktor, in ga priveži na kol!“ In vpričo prestrašenega vojaštva, ki ga je groza obhajala pri pogledu na takega očeta, je padla pod sekiro glava konzulovega sina. Livij, ki to pripoveduje, se sam zgraža nad nečloveško kaznijo, a kot pravi Rimljan pristavlja, da je dvignila vojaštvu disciplino.

Temelj vse rimske mogočnosti pa je bilo zakonsko življenje. Glavno načelo vsega zakonskega prava je bilo, da ima zakonska žena, ki je po sveti postavi z možem združena, ž njimi skupno vso posest in vse bogoslužne daritve. Na najtrdnjši, nerazdružni in posvečeni zakonski zvezi temelji vsa rimska moč. Morda bi bilo ravno za sedanjí čas, ko moderni plitvi in slabotni sentimentalizem v svoji nervozni nestalnosti beži pred vsako moralno zavezo, ki zahteva krepke volje in poguma za življenje, dobro in koristno, da bi se iz svetovne zgodovine učili, kako zasebna nramnost, zlasti pa zakonsko življenje vpliva na rast in propast družbe in države.

Rimljan ni poznal civilnega zakona; najvažnejša zveza življenja se je morala skleniti samo cerkveno pred najvišjim duhovnikom. Pontifex maximus in flamen dialis sta bila navzoča, ko sta poročenca med molitvami zaužila sadje in pšenično pogačo pred desetimi pričami, ki so zastopali deset kurialnih rodov. S tem obredom (confarreatio) je žena postala nerazdružna tovaršica možu, ki jo je moral za vedno obdržati. Kajti žena je bila prav kakor mož gospodinja v hiši. Po moževi smrti je podedovala za njim. Zanimivo je, kar piše o Rimljanih Grk Dionizij: Če se je žena v čem pregrešila, je bil razžaljeni mož njen sodnik in gospodar, ki je določil kazen. A v sledečih dveh slučajih so določevali sorodniki skupno z možem: Če so jo dolžili nečistosti, ali pa — kar bi bili Grki smatrali za najmanjši greh — če so jo zasačili, da je pila vino. To dvojje je ukazal Romul

kot najhujša ženska zločina kaznovati s smrtjo, ker je sodil, da je nečistost začetek najrazuzdanejšje predrznosti in pijanost začetek nečistosti. Obe pregrehi so Rimljani dolgo preganjali z nespravljivo maščevalnostjo. Kako dobra je bila ta postava za ženske, se vidi iz tega, da skozi 520 let niso Rimljani ločili nobenega zakona, in prvi, ki se je ločil od žene, ker ni imela otrok, Spurij Karvilij, je bil zato splošno sovražen od vsega ljudstva. Svobodno je stopila žena v zakon; mož je ni kupil, prinesla mu je doto v hišo. Iz tega se vidi, da so stari Rimljani smatrali zakonsko zvezo kot nerazrušno — sveto, in to je bil vzrok, da so se patriciji tako upirali poroki s plebejci. Zato je rimska žena bila v visokem spoštovanju, je nastopala javno na strani svojega moža in pričala pred sodiščem. Rimske matere so pa tudi vzgajale svoje sinove z besedo in zgledom kakor Kornelija, mati Grahov. Ko je obsojeni Koriolan nahujskal Volske in jih peljal proti Rimu, so bila vsa poslaništva zastonj, da bi ga odvrnili, dokler ni prišla njegova mati. Hotel jo je objeti, a ona ga je zavrnila kot sovražnika. To ga je strlo. „Mati,“ je zaklical, „ti si Rim rešila, a svojega sina pogubila,“ in je peljal Volske nazaj, ki so ga umorili. Samo iz svetosti zakonske zveze si moremo razlagati, da so Rimljani dva velika državna prevrata smatrali kot maščevanje zoper zločin na čast dveh žena, ki sta za to čast dali življenje: Lukrecija in Virginija.

Dolgotrajna borba med plebejci in patriciji se je končala s popolno zmago ljudstva. Pa tudi demokracija je vzdržala občudovanja vredno disciplino, ki je izvirala iz globoke religioznosti in nramnega rodbinskega življenja. Javno življenje bi se bilo razvezalo v nebrzdano anarhijo, če ne bi bila verska zavest družila vseh slojev in jih ob oltarju kapitolijskega božanstva vedno navdušila za skupno delo v celoti. Iz spoštovanja do bogov je izvirala pokorščina do postave in ona zasebna požrtvovalnost in ne-sebičnost, ki jo vsi veki občudujejo na starih Rimljanih, in ona železna hrabrost, ki je nevzdržno podjarmila vse narode.

V boju z Latinci vidi konzul Decij, da se Rimljani umikajo. „Valerij,“ zakliče velikemu duhovniku, „tu morajo bogovi pomagati! Narekuj mi molitev, s katero se žrtvujem za legije!“ Veliki duhovnik mu reče, da obleče mirovno obleko, in z zastrto glavo, roko stegnjeno pod suknjo poleg brade, stoječ na pšici z obema nogama, govori za njim: „Janus, Jupiter, oče Mars, Quirinus, Bellona, vi domači bogovi, vi na novo sprejeti bogovi, vi starodavni domovinski bogovi, vi bogovi, v katerih oblasti stojimo mi in sovražniki, in vi bogovi mrličev, k vam molim, vas prosim milosti in si jo zagotavljam, da boste podelili rimskemu kviriškemu ljudstvu premoč in

zmago in da pošljete nad sovražnike rimskega kviriškega naroda strah, grozo in smrt. Kakor vam obljubljam, za državo Kviritov, za njihovo vojsko, za njihove legije in za zaveznike rimskega ljudstva zdaj posvečujem legije in zaveznike sovražnikov s sabo vred bogovom mrtvih in Zemlji v žrtev.“ Svojemu tovarišu konzulu Titu Manliju sporoči, da se je posvetil v smrt, oborožen zajaha konja in se vrže sredi med sovražnike. Kakor nadnaravna prikazen se zdi obema vojnoma, ko ga vidijo kot z nebes poslani spravni dar za jezo bogov, ki vso pogubo odvrata od svojcev in jo nese med sovražnike. Padel je v boju, pokrit s kopjem, a sovražniki so bežali in Rimljan je zmagal.

Preteklo je nekaj let, in Rimljani so bili v stiski v boju z Galci. Decijev sin, tudi Publij Decij imenovan, vidi, da se Rimljani v boju umikajo. Sklicuje se na spomin svojega očeta, govori mladi, burni Decij: „Zakaj se tudi jaz ne vdam takoj v podedovano usodo? Našemu rodu je usojeno, da se žrtvuje in s tem odvrne nesrečo od države. Kmalu žrtvujem zemlji in duhovom mrtvih sebe in sovražne legije.“ Pokliče višjega duhovnika Marka Livija, ki mu je ukazal v začetku bitve, naj ostane na njegovi strani, in ga prosi, naj mu narekuje molitev, s katero posveti v smrt sebe in sovražnike v rešitev rimske vojske. Ko zmoli isto molitev, kakor njegov oče, še vzklikne: „Strah in beg, moritev in kri, jezo nebeških in podzemskih bogov ženem pred sabo, prokletstvo in pogubo nesem s seboj na sovražne prapore, orožja in brambe, in uničenje zadene Galce s Samniti z mano vred na istem mestu,“ in se zažene v najgostejše sovražne trume in najde v njih smrt, a ta vzgled ojunači Rimljane za vročo, krvavo zmago.

Tako je bila verska misel v starih Rimljanih ona mistična sila, ki jih je gnala v smrt za domovino in je ustvarila velikost države. Samo ideja, ki je močnejša od smrtne groze, more roditi tako trdno zavest družabne solidarnosti in dati sankcijo splošni dolžnosti, ki zatre osebni egoizem. Rim je rasel, dokler je živela v njem ta misel; nepremagljiv je bil tedaj, ko je Cincinat pri plugu sprejel vest, da je imenovan za diktatorja, ko je veliki Fabij Maksim, ki je rešil domovino v najtežavnejšem času, umrl tako ubožen, da so morali nabirati za njegov pogreb, in ko je država dala doto hčeram Kurija Dentata, ki je služeč javni koristi tako pozabil nase, da je brez premoženja umrl.

A vrnimo se k zgodbam kapitolijskim!

*

Prvič je sovražnik zasedel Kapitolij še v Romulovem času, ko ga je Tarpeja izdala Sabincem, češ naj ji dajo v plačilo, kar nosijo na levi roki — mislila

je na zlate lance in zapestnice. „Dobro,“ je dejal sabinski poveljnik Tacij, in vrgel z lancem nanjo tudi težki ščit, „dajmo ji vse, kar nosimo na levi roki!“ In izdajavka je izdihnila pod težo ščitov. Tarpejski vrh se je imenoval od tega časa strmi skalnati obronek Kapitolija, s katerega so metali k smrti obsojene izdajavce domovine. A Sabini in Romulovci so se spojili v en rod. Danes je tam bolnišnica z majhnim vrtom, in čuvaj ti pokaže skalo, s katere so pehali obsojence v globino. Pogled pa danes obvisi na gostih strehah starih hiš, ki so prilepljene na hrib.

Tuj sovražnik pa je naskakoval Kapitolij, ko je bila rimska vojska, že skozi tristoinšestdeset let vedno zmagovavna, pobita od Galcev. Sovražnik se je bližal mestu, vse je bežalo, vestalke so nesle svete podobe s seboj. Starci pa so ostali doma, pripravljeni, da umró. Oblečeni v najlepša oblačila, z znamenji vseh častnih služb, so sedeli na slonokoščenih prestolih v pred dvorih svojih hiš pod Kapitolijem, kakor ob največji slovesnosti. Veliki duhovnik Mark Fabij jim je narekoval molitev, s katero se posvete v smrt za domovino.

Galci pridejo na For in se razdelé po hišah, na rop. Navadne hiše so zapahnjene, hiše veljakov odprte. Sivi starci z dolgimi bradami sedé nepremično kakor molčeči bogovi. Častitljiva resnost preseneti Galce, a ko eden starca Marka Papirija pocuka za brado, ga ta jezen udari s slonokoščeno palico po glavi. Galec udari nazaj in posekali so vse starce na prestolih, hiše oropali in požgali. Lotili so se utrjenega Kapitolija, a branitelji so jih vrgli doli in kupi mrličev so ležali ob vznožju. Tedaj se je spomnil mladi Kaj Fabij Dorzo, da mora po obljubi žrtvovati bogovom na kvirinalskem griču. Z darivnimi posodami v roki gre s Kapitolija med sovražnimi stražami, ne zmeneč se za klice in grožnje, in ko je na Kvirinalu opravil daritev, se vrne zopet skozi sovražni tabor. Strmeč nad pogumom mladeničevim in boječ se kazni bogov, puste Galci Fabija, da pride zopet v oblegani Kapitolij. V eni naslednjih noči so splezali Galci po skali, da presenetijo speče Rimljane. Psi so molčali, a gosi so se zbudile in jele kričati in prhutati, da zbude tudi Kaja Manlija, ki vrže prvega Galca z obzidja, druge, plezajoče ob skali, za njim, in ko zaspanci prihité, je bil Kapitolij rešen; zaspano stražo so vrgli s tarpejske skale. Zmanjkalo je hrane, a da bi Galce premotili, so lačni metali kruh s trdnjave. Pa lakota jih je prisilila, da so se hoteli z zlatom odkupiti, in tedaj se je zgodila sramota, da so Galci s krivimi utežimi hoteli pri-goljufati več zlata; na pritožbo tribunovo je vrgel galski knez Bren še svoj meč na tehtnico, češ: Zmagancem gorjé!

Kamil je Galce pregnal, a Rim je bil požgan. Prvo je bilo, da je senat sklenil vsa svetišča, ki so jih bili Galci zasedli, očistiti in popraviti, kapitolijske igre praznovati na čast Jupitru, ker je v stiski branil svoj tempelj in grad rimskega mesta. Vse Galcem odvzeto in drugo zlato, ki so ga bili iz ostalih svetišč v času stiske vzeli in spravili na varno v Jupitrov tempelj, so proglasili za tempeljsko last in shranili pod sedežem najvišjega boga. Ko so zbirali zlato za Galce, ni zadostoval državni zaklad, a tempeljskega zlata iz spoštovanja niso hoteli porabiti niti za svojo rešitev, in gospe so dale svojo zlatnino. Zato so zdaj zahvalili rimske gospe in jim priznali čast, da se odslej kakor moškim tudi ženskam govori ob pogrebu pohvalni govor. Pa ljudstvo ni hotelo ostati v požganem mestu, in tedaj je Kamil z vsem senatom šel pred ljudski zbor, da govori o svetosti in častitljivosti rimskega mesta, ki je tolika, da Rimljan nikdar drugod stanovati ne more, kakor tu, kjer kraljujejo njegovi bogovi. Ta govor, ki ga je Livij spisal z vsem patriotičnim čuvstvom pravega Rimljana, sijajno kaže državnopravno mišljenje tedanje dobe.

„Mi naj bi zapustili mesto, grad in Kapitolij, kjer vladajo rimski bogovi?“ je klical Kamil, in našteval, kako so bili Rimljani vselej srečni, kadar so božji glas poslušali. „Naša nesreča nas je spomnila bogov in zatekli smo se na Kapitolij k bogovom, k sedežu vsemogočnega Jupitra, in dasi se je država zrušila nad našimi glavami, smo shranili svetinje pred očmi sovražnikov; od vseh zapuščeni, nismo zapustili bogoslužja. In zato so nam dali zmago in vrnili izgubljeno vojno čast. Bil bi zločin zapustiti ta svetišča. Mi imamo mesto ustanovljeno po božjem sklepu in posvečenju, vsak prostor v njem ima svoja svetišča, svoje bogove, za daritve so določeni dnevi in trgi. In vse to naj bi zapustili? Ali moremo pri božanstveni pojedin Jupiterovi mizo drugod postaviti, nego na Kapitoliju? Jupitrov duhovnik pod smrtnim grehom ne sme zapustiti mesta za en dan, in mi naj bi šli proč? Ali vas naj spomnim večnega ognja Vestinega in njene podobe, ki mora kot poroštvo naše nadvlade biti shranjena v tem templju, ali naj vaju spomnim vajinih svetih ščitov, Korakajoči Mart in ti, oče Kvirin? To naj zapustimo, svetišča, ki so starejša od mesta?“

Taki razlogi so prepričali ljudstvo in hitelo je iznova zidati mesto na starem, posvečenem prostoru. Gradili so hitro, brez načrta, in mesto je imelo ozke, krive, neravne ulice. Oni Tit Manlij pa, ki je rešil Kapitolij, izpočetka slavljen in čaščen, je storil nesrečen konec; ker je čez štiristo ubogih dolžnikov odkupil iz dolžniške ječe, so ga obdolžili, da hoče postati samodržec in so ga zaprli. Ta krivica ga je

tako užalila, da je pozneje res uprizoril vstajo in je v svoji hiši na Kapitoliju, tam, kjer stoji tempelj Junone in kovačnica denarja, jel zbirati orožje. A obsodili so ga na smrt dasi je pred sodniki razgalil svoje prsi in pokazal brazgotine iz domovinskih bojev in gledaje na Kapitolij klical Jupitra, naj mu bo milosten, kakor takrat, ko mu je dal moči, da reši rimsko ljudstvo, in je prosil vsakega posebej, naj ga sodijo s pogledi obrnjenimi na Kapitolij in k nesmrtnim bogovom. Železna postava je zmagala, in rešitelj Kapitolija, pahnjen s tarpejske skale, je izdihnil z razbitimi udi, ob vznožju hriba, ki je bil priča njegovemu junaštvu.

Ena najlepših prikazni starega Rima je Publij Kornelij Scipijon. Rimljan od nog do glave je poznal tudi grško izobrazbo in eleganco. Nagel v svojih sklepih, a razumen in jasen v sodbi je z idealno navdušenostjo in s čistim srcem gorel za domovino. Lepi mladenič, ki je v bitki ob Ticinu rešil življenje svojemu očetu, je očaral ljudstvo s svojo plemenitostjo. O njem pripovedujejo, da je vsak dan šel na Kapitolij in je dalj časa ostal v templju: nobene važnejše stvari ni ukrenil, da ne bi bil prej stopil v svetišče, tako da so ga imeli za božanstvenega. Enoindvajsetleten prevzame poveljstvo v Španiji, kjer sta mu padla oče in stric v boju s Punci in se ni nihče upal prevzeti poveljstva. Kot zmagovavec nad najhujšim sovražnikom, kar jih je imel Rim, s častnim priimkom Africanus je v triumfu prišel zopet na Kapitolij.

*

V Jupitrovem templju je bil shranjen zaklad za vojsko z Galci in najstrašnejše prokletstvo je bilo izrečeno nad onim, ki bi ga porabil za druge namene. V Junoninem templju pa so hranili magistratne listine, pisane na platno. Med obema templjema je bil Tabularium, arhiv rimske države, kakor varovan od najmogočnejših božanstev. Pa v hudih bojih so tudi največja svetišča trpela pod usodo države. Prevelika moč je Rim oslabila, in gospodarji sveta niso znali služiti veliki ideji skupnosti, ko je nenravnost izpodkopala trdnost značajev in vero v božanstva. Padalo je tudi verstvo. Vedno več tujih božanstev so privedli v Rim, ki je mislil, da mora z gospodstvom nad drugimi narodi sprejeti tudi vse njihove pregrehe. Tak je bil nenravni grško-azijski kult Dionizijev, ki so ga praznovali z groznimi orgijami in ki je prisilil senat, da je nastopil proti njemu in izdal stroge naredbe proti praznoverju in nenravnosti. Sedemtisoč mož in ženskih je stalo pred sodiščem zaradi nenravnih orgij.

Temu propadu nraavnosti je sledil velikanski požar, ki je uničil kapitolijski tempelj v groznem času Sulove strahovlade. Diktator je vse storil, da

sezida z vso krasoto mnogo dragocenejši nego je bil prej. Vzeli so stebre od olimpskega templja Zenovega, katerega veličastne razvaline se še vidijo v Atenah. Rimljan je plenil grško umetnost, da je z njo krasil svoje mesto. Ohranili so prvotno obliko templja, a gradivo je bilo nad vse dragoceno. Streho so pokrili s pozlačenim bronom, da se je bliščala v daljavo čez mesto. Starinske svetinje in pobožna darila so shranili v spodnjih obokanih prostorih (favissae). Bogastvo države je odsevalo iz tega templja, ki je bil že krasen spomenik one grške umetnosti, ki si je prisvojila Italijo.

Tedaj je bil Jupitrov svečenik mlad mož — Julij Cezar, ki je v templju začel svojo kariero. Krvavi Sula si je hotel z vezmi sorodstva in svaštva privezati najodličnejše rodbine, in je ukazal Pompeju in Cezarju, da zapustita svoji ženi in se poročita z nevestama, ki jih jima on določi. Pompej se je sramotno vdal, mladi Jupitrov svečenik, pred kratkim poročen, pa za nobeno ceno ni hotel zapustiti prve soproge. Sula mu je zato zaplenil vse imetje in ga kot berača izgnal iz domovine. Bolan in preoblečen je obsojenec bežal pred trinogom in se skrival po samotah. Čez nekaj desetletij se je ta največji Rimljan, venčan z zmagami in neskončno bogat v triumfu vrnil na Kapitolij kot imperator, vse ljudstvo ga je sprejelo z nepopisnim slavljem, in največja oblast, kar je je dotlej imel kak smrtnik, je bila v njegovih rokah, ko je na kolenih šel po tempeljskih stopnicah, da žrtvuje božanstvu v zahvalo za neštivilne zmage.

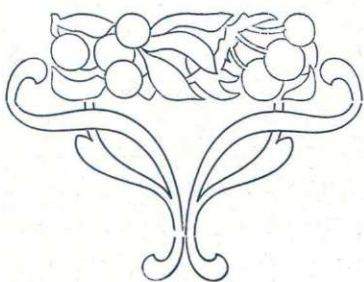
Stopetdeset let je stal Sulov tempelj in je preživel propast ljudovlade, ki je izkravela v državljanskih borbah pod njegovim vznožjem, in je sprejemal kadilo, ki so ga v njem zažigala najvišjemu kapitolijskemu bogu nova božanstva — zmagoslavni Avgust, temni Tiberij, nori Caligula, slaboumni Klavdij, podli Neron s svojimi nasledniki. Stal je v vsej svoji krasoti na vrhu tedaj, ko se je že zrušil pod njim ves idealni temelj, s katerega je vzrastel, in ko je nov svet, ves drugačen in prejšnjemu neenak, rasel iz malega začetka ob tiberskih bregovih, da skoro zraste čez glavo kapitolijskemu Jupitru, ki se je branil na življenje in smrt.

Hitro je šlo navzdol, in tempelj je izkušal usodo države tudi v dnovih njene propasti.

Bilo je 21. decembra l. 69. po Kr. zadnji dan cesarja Vitelija, katerega tolsta glava v vatikanskem muzeju nas spominja še danes na one sijajne pojedine, katerih slovitost se nam je ohranila s slavo rimskega cesarstva. Nasprotniki cesarjevi so se bližali mestu, njegovi pristaši so ga zapuščali. V žalni obleki je prišel Vitelij s Palatina na Forum, je ogovoril zbrano ljudstvo in navzočemu konzulu izročil bodalo, znamenje cesarske moči, ter se obrnil proti templju Sloge, da odloži svojo oblast. Njegovi vojaki mu pa zastopijo pot, ker se boje, da ne bi ž njim vred tudi padla njihova moč, in prisilijo branečega se cesarja, da se ne vrne po Sveti cesti proti palači. Brez volje gleda neodločni cesar, kaj se godi. Na Foru se vname boj med Vitelijevimi vojaki in med njegovimi nasprotniki. Germanske kohorte se boré za cesarja, ki sam odlaga svojo oblast. Germani zmagajo, in Rimljani se zapró na Kapitolij, ki ga Vitelijevci začno naskakovati. Od Fora in od templjev sem prideró do prvih vrat, a tu pada nanje toča strešne opeke in kamenje. Napadavci mečejo plamenice v spodnja poslopja, ki se kmalu vnamejo. Zdaj pa branivci sežejo po marmornatih kipih in narede iz njih barikado za glavnimi vrati. Z železom in ognjem se borita obe stranki, stebrišča se vnamejo, trojna cella Jupitrovega templja začne goreti, suho leseno podstrešje pregori in kmalu je celo svetišče v plamenu. Vitelij je gledal te prizore s Palatina, ljudstvo je zrlo s sosednih gričev, kako so divji Germani pokončali krasoto in ponos rimskega cesarstva. Napadavci vderó na Kapitolij od mamertinske ječe in pomoré vse, kar jim pride pod roko. Za cesarja se boré, proti njegovi volji. Pred mestom pa stojé že flavijski vojaki. V treh oddelkih prikorakajo v mesto, ter posekajo vse, kar se jim ustavlja. Na Martovem polju se razvije bitka, divja množica pa porabi priliko ter ropa po mestu. Premagani Vitelijevci se zapró v pretorijansko taborišče, a brez uspeha: do zadnjega moža jih pokončajo Flavijci. Pravijo, da je petdeset tisoč ljudi poginilo ta dan. Vitelij je pobegnil na Aventin, potem pa je prišel skrivaj nazaj na Palatin; tu so ga našli in po nečloveških mukah umorili. Preden je izdihnil, je zaklical: „Pa sem bil vendar vaš cesar!“

Tako je bil zopet pokončan Jupitrov tempelj.

(Dalje.)

Književnost.

Dragan Šanda: Poezije. Ljubljana 1907. — Z geslom „Non videri, sed esse“ je izdal mlad pesnik svoje poezije. S sedanjimi slovenskimi pesniki nima nič skupnega; za vzor si je vzel stare klasike, Goetheja, nekoliko Petrarka. Modernistom ni prijazen, kajti njegova „Želja“ se glasi:

Bog nas varuj
kritike širokoustne,
in estetičnih zmot,
ter simbolistov
in dekadence
reši nas tudi, Gospod!

O razmerju svojih pesmi do sodobne literature pa pravi:

Čuden veje zdaj duh v Slovencev svetih logovih:
rimska, ki krije vas, žal, toga mnogim ni všeč!
Lahno je krilo vam! Komaj da snežnost telesca odeva,
srcem ledenim pač ljub bolj je težki kožuh.
Vas pa rodil je Rimljan, južni vzgojili vas dnevi:
južnih znanilkam sap biti vam bodi nalog!

Kakor je pa že iz teh citiranih distihov razvidno, je oblika njegovih verzov jako ohlapna, dasi mnogokrat besedam silo dela na ljubo pesniški meri. Segel je nazaj na danes skoro opuščene pesniške oblike. Ditirambe, ode, elegije, epigrame slišimo zopet, in v „Južnih motivih“ nastopajo sonetje, gazele, madrigali, rondeli, ritorneli. A pri vsem trudu za obliko pogrešamo prave muzikalične besede in globokega pesniškega izraza, ki zadene v dušo. Med „Liričnimi motivi“ je nekaj ljubkih pesmic, kakor tudi v ciklu „Lujizi“. V „Elegijah“ posnema stare klasike, a manjka krepkih, originalnih misli in distihi so slabi. V slovenščini, ki meri po naglasu, ne po dolžini, ne sme biti distih tako svoboden. Stritar mu je določil prava načela, ki so se obnesla, in za Opekovimi distihi ne smemo pripustiti več takih verzov, kakor so Šandovi. (Pr. str. 25.!) „Epski motivi“ kažejo, da jih je zložil lirik. V „Idilah“ srečujemo zopet staroklasične motive, med njimi nekatere, ki v erotiki segajo daleč v nemoralnost. „Južni motivi“ imajo nekaj dobrih misli, želeli bi pa tudi bolj izklesane oblike. V nekem sonetu se pesnik bavi tudi s kritiko, češ:

„Kaj vzgledov mar s helenske nam davnine?
Iznova zdaj nas šestomere šteti
učiti hčejo sitni ti poeti —“:
glasila kritika se bo z množine!
Obregnejo se modri literati:
„Kaj neki ta poet nam zaostali
v nazadovanju če napredovati!“
Čemu po vas hlepel sem, ideali?
Da smehu bi svojati zdaj zapali?
Satire spet začel bom spisovati!

Naša kritika pa ni tej enaka. Razveselili smo se, ko smo dobili v roke zvezek poezij, ki nam obnavlja stare klasične spomine, dasi smo razvajeni po mehkem subjektivizmu moderne literature in čutimo ob marmorju klasične umetnosti pred vsem njegovo hladno trdost, dasi je več objektivne lepote v njem kakor v sanjavih tvorbah modernistov. Kar nam ni všeč, je samo nedozorelost in pomanjkljivost, ki škodujeta Šandovi sicer dobro mišljeni zbirki.

Aleš iz Razora. Spisal Ivan Cankar. V Ljubljani 1907. „Narodna založba“. Str. 87. — Taki ljudje, kakor jih Cankar popisuje, ne hodijo po zemlji, ampak se plazijo le kot meglene sence v bolestno razdraženi fantaziji. Cankar je hotel v tej povesti ožigosati farizejsko pobožnost, a ker grozno pretiruje, se je karikatura ponesrečila. Kakor je slog medeno-sladkoben, je koncepcija sirova in odurna. Cankarjevo mišljenje je polno nervozne bolehnosti in se giblje v ekstatičnih sferah hiperrafinirane čutnosti. Če pisatelj take dekadentsko-simbolistične manire popisuje kranjskega kmeta, mora nastati tak nestvor kakor je Aleš iz Razora. Cankar hoče podati karikaturu zunanje pobožnosti, pod katero se skriva notranja podlost. A Cankar ljudsko pobožnost pozna samo iz zunanjih znakov, kakor so: monstranca, molek i. t. d. Duševna vsebina vere mu je neznan; česar ni sam v sebi preživel, tega tudi beletristiško obdelati ne more; pisatelj more lepo popisati samo to, kar ljubi, ne pa, kar zaničuje. Aleš iz Razora je literaren monstrum, nekak amphibium iz etra in blata; spakovanje s pobožnimi izreki je grdo; s sladkorjem potreseno jabolko je notri gnilo. Dr. E. L.

Ravnatelj Josip Hubad. Napisal dr. Fr. Pernè — Pokojni ravnatelj kranjske gimnazije Fr. Hubad je bil tudi slovstveno delaven. V dijaških letih je čital predavanja: „O gorstvu Kranjskem“, „O darvinizmu“ in „O grmovju“, ki kažejo, da se je vneto posvetil naravoslovnim študijam. Sestavil je „Prirodopis za ljudske in meščanske šole v treh delih.“ I. del. VII + 103 strani. V Ljubljani 1892. Kleinmayr & Bamberg. Po ukazu c. kr. ministrstva za poljedelstvo je preložil 1892 iz nemščine knjižico: „Smrekov prelec“ (Die Nonne). V letnem poročilu c. kr. nižje gimnazije v Ljubljani je objavil l. 1894. spis „O račji kugi“.

† JOSIP HUBAD

L. 1891. je določil po mikroskopičnih raziskavah, katere kranjske vode imajo take živalce, ki so ugodne za ribje zaplodke. Po naročilu poljedelskega ministrstva je poučeval leta 1894. nekaj časa ribiče na Studencu. Veliko pozornost so vzbudile med naravoslovci njegove raziskave o „človeški ribici“ (Proteus). Dotične preparate so sprejeli leta 1894. v c. in kr. zoološki dvorni muzej na Dunaju. Prijateljsko je občeval med drugimi posebno z znamenitim naravoslovcem Simon Robičem, župnikom na Šenturški gori. Prav vsled te zveze je dobila kranjska gimnazija lep del dragocenih zbirk iz Robičeve zapuščine in dijaška kuhinja večjo vsoto v

denarju. L. 1891. je nastopil tudi kot govornik v „Muzej-skem društvu“ v Ljubljani. Pripovedoval je o naravnih lepotah in o svojih izkušnjah izpod Grintavca in v Kokrski dolini. V Kokro je še pozneje kot ravnatelj s svojo rodbino rad zahajal v počitnicah za nekaj dni na oddih. Dr. Pernè je postavil pokojnemu ravnatelju lep spominek v izvestju gimnazije, ki jo je vodil Hubad skozi dvanajst let.

Die Wiener „Tripel-Allianz“ und die Lam-berger „Staats- und Hauptaktion“, beleuchtet von Leopold Lénard. Wien 1907. Komisionalna založba „Katoliške bukvarne“ v Ljubljani. Tisk mehtaristov, Dunaj VII. Str. 63. — Borba med Rusini in Poljaki, ki traja že toliko stoletij, je vzkopela iznova nedavno zaradi ustanovitve rusinskega vseučilišča v Lvovu. Mnogo se je pisalo tedaj, in v to borbo so se vmešali tudi činitelji, ki porabijo vsako priložnost, da oškodujejo slovanske narode. Naš rojak g. Leopold Lénard, ki je iz lastnega opazovanja spoznal dejanske razmere, je v tej živahno in duhovito pisani knjižici osvetli položaj in podaje upoštevanja vredne misli, ki naj bi bratomorno borbo pomirile, ki pa so tudi nam jako koristne, da iz nepristranskega peresa izvemo resnico o galiških narodnostnih bojih. Lenard pravi, da med Poljaki in Rusini ni takih nasprotij, da ne bi bilo mogoče najti mirne in oba dela zadovoljujoče rešitve. Vzrok nesloge in nezadovoljstva vidi pisatelj v zadržanju rusinskega ljudstva in njegovih voditeljev. Pričakuje se vse od zunanjih moči, a na lastno moč in na lastno sistematično delo pa ni zaupanja. Pisatelj pravi, da Poljaki glede ljudskega in srednjega šolstva dajejo Rusinom v Galiciji, kar jim gre po pravici, glede vseučilišča v Lvovu si pa stojita nasproti zahteva rusinska, ki pravi: „Mi hočemo v Lvovu rusinsko vseučilišče“, in poljska pa pravi: „Mi hočemo v Lvovu poljsko vseučilišče obdržati“. Poljsko vseučilišče v Lvovu je za dunajskim in praškim najbolj obiskano v Avstriji; zato ga morajo Poljaki obdržati. Da bi se ustanovilo še rusinsko vseučilišče v Lvovu, za to so po mnenju pisateljevem pogoj ugodni, a glavno zapreko vidi v napačni politični taktiki rusinski, ker so njih voditelji v zvezi z Nemci iredentovske smeri in s socialisti. Iz lastnega opazovanja podaje karakteristiko rusinskega indolentnega ljudstva, ki mu ne podajejo prosvetne politične vzgoje ljudje, katerih fantastična ideja je: „Svobodna socialistična republika ukrajinska brez popov in brez gospodov“. Ljudstvo, hranjeno samo s kričavimi frazami mesto s praktičnim socialnim delom, ostaja naivno, neizobraženo in zanemarjeno. Poljsko šlahto pa brani pisatelj premnogih neosnovanih očitaj ter našteva, koliko je storila za Poljsko v duševnem in materialnem pogledu. Pisatelj upa srečne rešitve tega spora, ako se Rusini nehajo opirati na Slovanom sovražne stranke in stvorijo svoj izvedljivi, praktični narodnokulturni program, glede katerega se bodo pogodili s Poljaki. Lenardov spis podaje poleg živahnih karakteristik marsikako duhovito politično misel. Poljski tisk ga je simpatično pozdravil.

Dr. E. L.

Remarques sur l'Ethnographie de la Macédoine par J. Cvijić, professeur à l'Université de Belgrade. Deuxième édition augmentée d'une Carte de la Vielle Serbie. Paris. Georges Roustan. 1997. Str. 55.

— Mnogo se piše o Makedoniji, a dotični spisi so izvečine tendenciozni in zato ne odgovarjajo znanstvenim zahtevam. Veda mora biti brez strasti in njena edina tendenca je, najti resnico, bodisi komu vseč ali ne. To je nagnilo našim čitateljem dobro znanega profesorja J. Cvijića, da je spisal to knjižico o makedonskem prebivalstvu, v kateri kritično ocenjuje dosedanje publikacije o Makedoniji. Kako nerazumljive so

dosedanje cenitve, naj dokazujejo sledeče primerjalne številke!

Srb Gorčević našteva v Makedoniji: Turkov 231.400, Bolgarov 57.600, Srbov 2.048.230, Grkov 201.140, Albancev 165.620, Vlahov 74.465, ostalih narodnosti 101.875.

Bolgar Kančev je to razmerje seveda izpremenil na korist Bolgarom. Kančev je naštel: Turkov 489.664, Bolgarov 1.184.036, Srbov 700, Grkov 225.152, Albancev 124.211, Vlahov 77.267, drugih 147.244.

Grk Nikolaides je svojemu narodu v korist štel tako: Turkov 576.600, Bolgarov in Srbov 454.700, Grkov 656.300, Albancev 124.211, Vlahov 41.200, drugih 91.700.

Nemec Oestreich je pa v okroglih številkah naštel: Turkov 250.000, Bolgarov in Srbov 2.000.000, Grkov 200.000, Albancev 300.000, Vlahov 100.000, drugih 91.700.

Te številke kažejo, kako daleč se razlikujejo podatki raznih pisateljev. Cvijić zastopa glede težkega makedonskega vprašanja to stališče: 1. Masa makedonskih Slovanov nima nacionalnega čuta in določene narodne zavesti, se ne smatra ne za srbsko ne za bolgarsko, dasi je obema narodoma jako blizu sorodna. Bolgarska eksarhatna in grška patriarhatna propaganda izkušata vsaka dobiti ljudstvo za svojo narodnost, a z nestalnimi uspehi. Makedonska narečja niso ne samo srbska ne bolgarska, ampak tvorijo prehod od srbsčine v bolgarščino. Ime „Bolgar“ v Makedoniji ne pomeni narodnosti, ampak preprostega človeka ubožnega delavskega stanu. Bizantinski pisatelji so imenovali Makedonijo „Slovenijo“.

— Cvijićevo delo je neobhodno potrebno za vsakega, ki se hoče informirati o Makedoniji, ker razkriva napake vseh dosedanjih pisateljev o tem predmetu, a samo se drži v mejah objektivne znanosti.

L.

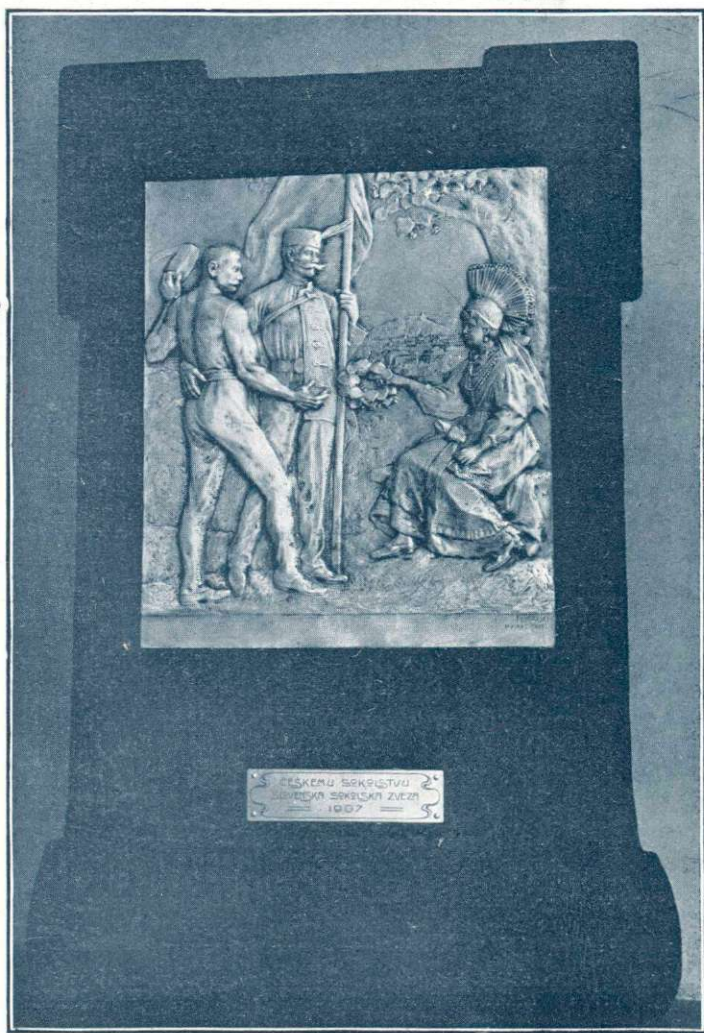

PROF. JOVAN CVJIĆ

To in ono.

Naše slike. Nekaj besed bi pripomnili še k slikam v zadnji (7.) številki. „Spomenik delu“ francoskega mojstra Constantina Meuniera (str. 291.) je eno najbolj dozorelih njegovih del. Meunier je kipar delavskih tipov. Od fizičnega napora napeto mišičje, temni obrazi fatalistično vdanih ali skrivno upornih trpinov so v njegovih kipih izraženi z vso silo upravnaturalističnega realizma. „Spomenik delu“ pa je nekaka apoteoza dela. V sredi je sejavec, ki meče semena v brazde, ob stenah reliefi predstavljajo razne vrste dela: poljsko, rudarsko, tovarniško, težaško, kipi raznih delavcev pa premišljujejo pomen in trpljenje, moč in vrednost dela. Na raznih razstavah je ta globoko zamišljena in mojstrsko izvedena sku-

PLAKETA IVANA ZAJCA
Dar Slovencev „Češki sokolski zvezi“

pina našla veliko priznanje. — Čeh Zvěřina je znan po svojih drznih, živih perorisih. „Burja“ (str. 293.) lomi drevje, pastir je legel pod skalo, da se zavaruje pred pišem, drobnica stiska glave skupaj, konj se komaj drži na nogah — prava kraška slika! — J. Železný je razstavil letos na Dunaju leseni relief „Sv. Hubert, lovski patron“ (str. 296.) V gozdu zagleda lovec — kakor pripoveduje znana legenda — krasnega jelena, ki se mu blišči križ med rogovjem, kar ga nagne, da se iz pogana izpreobrne h krščanstvu. Mojstrsko rezbarsko delo Železnega je doseglo mnogo priznanja. — Škofijski muzej ljubljanski (str. 329.) je zdaj nastanjen v deželni muzeju „Rudolfinu“ na hodniku. Nekaj starejših zgodovinsko važnih skulptur se vidi na naši sliki. Želeti je, da se vse, kar je zanimivega in za našo kulturno in umetniško zgodovino važnega gradiva,

zbere in shrani v muzeju. Marsikaj je šlo čez mejo, in tako smo se sami naredili še bolj revne, nego smo v resnici. Naj se odslej ne izgubi nobena stvar več! Kar se komu morda zdi neznatno ali nevredno, v očeh strokovnjaka lahko dobi velik pomen. Zato zbirajmo in hranimo!

V tej (8.) številki prinašamo lepo stropno sliko iz frančiškanske cerkve ljubljanske (str. 344.) Po potresu je bilo treba cerkev prenoviti, in delo je bilo poverjeno dunajskemu slikarju M. Kastnerju. Kompozicija stropne slike — težka stvar že sama ob sebi — in skrbna, ljubezni polna izvršitev hvalita mojstra, ki, sam krščanskega prepričanja in vglabljač se v verske resnice, zadene onega religioznega duha, ki ugaja cerkvi in ljudstvu. Mi bi le želeli, da bi se marsikak mladi slovenski umetnik, ki sedaj tava po drugačnih potih, podal na to polje; bilo bi boljše za naš umetniški naraščaj, ki bi dobil kruha v domovini; a duh je, ki ločuje in druži! — Sv. Vid (str. 354.) je eno najboljših del rajnega Andreja Rovška. Skupina je vlita iz mavca za podružno cerkev v Šembijah župnije Trnovo na Notranjskem. Kompozicija je izvirna in kaže mučenika, kako se iz svojih muk, rešen trpljenja, dviga v nebo; angel mu podaja mučeniško palmo. — Kramskoj je v portretu ruskega zgodovinarja Solovjeva (str. 365.) podal izborni študijo, obraza in premišljuječega duha. To je eno najboljših del ruskega slikarstva. — Slika Ljudevita Tomšiča (str. 383.) nam kaže Slovence, hrvaškega mladinskega pisatelja, ki so mu z bratom Ivanom odkrili letos na Vinici ob Kolpi spominsko ploščo. — Ob letošnjem vesokolskem zletu v Pragi so priredili tudi velik šahovski turnir. Krasna je bila velika šahovska prireditev, ki nam predstavlja boj med kraljem Zikmuntom in med Husiti (str. 381.). Slavnostni prostor je prirejen kot šahovska deska. Žižkove čete (beli) in kraljeve (črni) se bore v krasnih historičnih oblačilih. Skupine se premikajo po poljih kakor figure po šahovski partiji. Kralj Zikmunt je nazadnje — mat. Pri tej priliki so poklonili Slovenci Češki sokolski zvezi lepo plaketo, delo g. Ivana Zajca (str. 380.) Slovenija v narodni noši, sedeča pod lipo z Ljubljano v ozadju podaja Sokolu lipov venec. — K spisu dr. E. Lampeta „Pod oljko in lavorom“ podajemo nekaj slik, ki jim je treba pojasnila. „Pogled na Rim s Palatina“ (str. 317.) je povzet z onega dela hriba, kjer stoje razvaline palače Septimija Severa. Na levi spodaj je bil Circus Maximus, daleč zadaj je kupola svetega Petra. Zidovje ob desni, nad katerim sedaj raste zelen cipresni gaj, je od nekdanje Avgustove palače — sedaj je zgoraj lepo izprehajališče med ostanki starih razvalin. — „Hadrianov nagrobnik“ (str. 325.) je rekonstrukcija, ki odgovarja v glavnih obrisih sedanjemu „Angelskemu gradu“ in starim popisom. Podoba na vrhu je historična; ali je bil na stožčasti strehi tak gaj, kakor ga kaže naša slika, pa pač ni dognano. Most, ki drži čez Tiber v mesto, je stari Pons Aelius, ki stoji še sedaj. V sredi ogromne okrogle zgradbe si je cesar Hadrian pripravil grobišče.

Slika Kapitolija (str. 340. in 341.) nam kaže Kapitolijski trg, kakor je sedaj, od strani, ki je Rimskemu Foru nasprotna. Po sredi je pot za pešce navzgor, ki jo stražita zgoraj Dioskura, Kastor in Poluks, vodeča konja. Ob desni in levi se vidijo Marijeve trofeje, kipa ob straneh sta Konstantin in Konstant. Sredi trga se le malo vidi Mark Avrelijev spomenik. Zadaj je Senatorska palača na mestu nekdanjega Tabularija. Na desni je Palača konservatorjev, od katere vodijo stopnice navzgor k nemškemu poslaništvu, kjer je bil tempelj Jupitrov. Na levi se vidi Kapi-

tolijski muzej, za katerim vodijo stopnice k cerkvi Ara Coeli, kjer je bila trdnjava s templjem Junone. Slika na str. 369. nam kaže sedanji Kapitolij od nasprotne strani. Gledavec ima pred seboj v sredi razvaline Cezarjevega templja. Če se čitatelj potrudi in primerja to podobo s podobo na str. 373., ki kaže rekonstrukcijo onega dela Rimskega Fora, ki leži pod Kapitolijem, dobi približni pojem o tem, kaj je ostalo od nekdanje krasote. Vrsta stebrov pod Kapitolijem z arhitravom je ostanek Saturnovega templja. Na desni stoji še slavolok Septimija Severa. V sredi je Fokov steber. Rekonstrukcija na str. 373. nam kaže prizor, kakršnega je imel v pozni cesarski dobi gledavec, če se je postavil pred Cezarjev tempelj, tja, kjer so zažgali Cezarjevo truplo in koder je govoril Antonij svoj znani pogrebni govor. Dasi so nastale razne zgradbe brez reda v teku stoletij, je bil vendar prizor impozanten in slikovit, vreden, da je bil Rimljan ponosen nanj, ne glede na zgodovinski pomen, ki ga ima tukaj vsaka ped zemlje. V naslednjih številkah pojdemo od spomenika do spomenika. — „Jupiter iz Otrikolov“ (str. 371.) je najlepša izmed vseh Jupitrovih glav, kar so jih našli doslej, eden najdražjih zakladov vatikanskega muzeja. Ime ima od tod, ker so ga našli v mestu Otricoli. Delo je grško iz pozne dobe in nam kaže, kako so si Grki predstavljali ideal moža-očeta, moči, dostojanstva, oblasti.

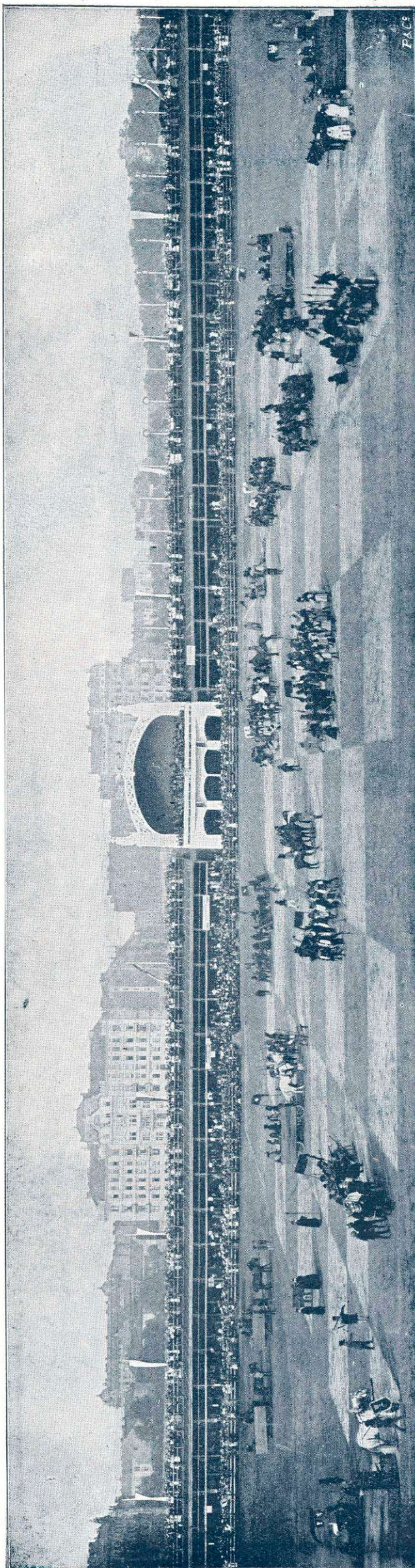

Božidar Flegerič.

Dne 9. junija ob 10. uri zvečer je umrl v Slovenskih goricah znani slovenski pesnik in pisatelj — Božidar Flegerič. Zadnji čas je živel doma, kjer je počasi hiral in izhiral zapuščen od sveta in potr in zlomljen na duhu. Mnogoštevilna udeležba od strani občinstva pri njegovem pogrebu je dokaz, da je bil pokojnik med svojimi rojaki znan in priljubljen, dasi je živel in deloval malo časa med njimi. Rojen je bil l. 1841. v Vodrancih v ormuškem okraju, ljudsko šolo je obiskaval doma, gimnazijo je dovršil v Mariboru in Varaždinu, a v Gradcu je študiral klasično in slovensko filologijo. Po končanih vseučilišnih študijah v Gradcu je bil imenovan profesorjem v Oseku, kjer je mnogo časa z uspehom deloval med hrvaško mladino. Bil je zelo izobražen in pravi strokovnjak v stari in novi filologiji, kar spričujejo tudi razni njegovi spisi po različnih časnikih in listih. Svoje pesmi je objavljaj v Janežičevem „Glasniku“ („Kraj Mure“, v Pajkovi „Zori“ („Medjimurski izdihljaji“, „Domači glasovi“, „Domačinke“ itd.) Srce mu je bilo v prvi vrsti za rodno grudo ter je osobito krasno opeval Mursko polje, a znal se je s svojim duhom dvigniti tudi iz svoje ožje domovine ter se je ogreval tudi za celo Jugoslovanstvo, osobito za Srbe. Pisal je tudi v „Zoro“, „Kres“ in „Slovanski Svet“. Izmed njegovih prigodnih pesmi se najbolj odlikuje pesem v spomin Raiču. Bil je tudi sotrudnik našemu listu in nam je še pred kratkim poslal življenjepis zvezdoznanca in modroslovca Boškoviča. V svojih pesmih se posebno rad spominja domovine, in nekatera mesta v njih so nežna in topla skoro kakor v Gregorčiču. Tako n. pr. v pesmi „Moja prošnja“:

„K trsu mene pokopljite,
z menoj trsu pognojite,
ki rodi za domovino — — —“

Tudi v osebnem razgovoru je večkrat izražal želje, da bi rad po vseh močeh koristil svoji domovini. Storil je kolikor je bilo v njegovi moči. Bodi mu lahka zemljica, med rojaki pa hvaležen spomin!

ŠAHOVSKI TURNIR V PRAGI NA LETNI

Prešeren v poljščini. Nedavno je prišel v Ljubljano gospod Adam Lach-Szymański iz Varšave, da spozna slovenske razmere, zlasti pa krščansko-socialno delovanje med Slovenci. Ko je prišel v Ljubljano, si je kupil Prešerna, da se iz njega vadi v slovenski govorici. Doslej je bil Prešeren med Poljaki še do malega neznan, samo profesor Zaviliński je prevedel nekaj odlomkov iz njegovih poezij na poljski jezik in profesor Magiera je napisal o njem daljši članek. Gospod Szymański je sklenil prevesti Prešerna na poljski jezik in se je takoj lotil dela. Že prvi večer je prevedel njegovo: „Pod oknom“ Slovenske pesmi prevajati na poljski jezik je izredno težko, ker imajo Poljaki čisto drugačen naglas in ker se v poljskem jeziku jako težko dobe lepe, čiste moške rime, katerih je v slovenščini tako obilo. Vendar se je takoj prva poskušnja gospodu Szymańskemu tako posrečila, da se prevod lahko imenuje uzoren. Tu navedemo na primer prvo prestavo gospoda Adama Lach-Szymańskega:

Pod oknem.
 Blask księżycy ...
 Lśni wieżycy ...
 Zegar bije: późno już. —
 Wprzód nieznana
 Serca rana
 Dręczy: — oczu ani zmróż.
 Twoją winą
 To, dziewczyno, —
 Tobie litość obca snąć;
 Przez cię rana
 Ta zadana
 Nie pozwala w domu spać.
 Przed me oczy
 Tak uroczy
 Wciąż się jawi obraz twój.
 Me gorące
 Serce drżące
 To pożądań ciebie zdroj.
 Wyjrż w okienko,
 Ma serdeńko,
 Nikt nie patrzy, oprócz gwiazd! —
 Wyjrż, — bo snadnie
 W sercu na dnie
 Nienawiści wzrasta chwast.
 Daj nadzieję,
 Niech powieje
 Niemy znak, — gdyś trwożna słów. —
 Cisza głucha,
 Nikt nie słucha.
 O nieszczęsny, cóż z mych snów!
 Gwiazdy moje
 W jej pokoje
 Spójrzcie: czy naprawdę śpi;
 Czy kochania
 Chce moc trwania
 Poznać; — czy o innym śni?
 Śpisz? — to słowa
 Ślę: bądź zdrowa!
 Próbe robisz? chcesz — to rób.
 Lecz gdyś miła
 Mię zdradziła, —
 To dla serca byłby grób ...

G. Lach-Szymański prevaja tudi Gregorčiča, zlasti domoljubne pesmi njegove.

G. Srečko Magolič je ta teden izložil krasno pokrajinsko sliko „Prizor ob Gradaščici“, polno svežega prirodnega življenja.

Vasilij Ivanovič Modestov. Pred kratkim je v Rimu nenadoma umrl ruski učenjak in publicist, prof. Vas. Iv. Modestov, katerega ime je bilo dobro znano ne le na Ruskem ampak tudi izven ruskih mej po njegovih temeljnih delih iz rimske zgodovine in hkrati po spisih o sodobnih vprašanjih modroslovnih, socialnih in političnih. — Modestov (roj. l. 1839. v novgorodski guberniji) je svoje študije dovršil na peterburški univerzi, kjer je bil izpočetka tudi docent. L. 1867. je bil vseučiliški profesor v Kazanu, potem v Kijevu in l. 1878. je postal profesor duhovne akademije v Peterburgu. Ko je l. 1879. objavil v „Golosu“, članek o „krajnostjah naše klasičeske sistemy“, je moral zapustiti službo in od tega časa se je začelo publicistično delovanje Modestova. Objavil je nebroj člankov in razprav o vprašanjih iz politike, socialnega življenja,

BOŽIDAR FLEGERIČ

književnosti in modroslovja v „Golosu“, „Novostjah“, „Istoričeskem Věstniku“, „S. Pet. Vedomostjah“ i. dr. Leta 1889. je bil zopet imenovan za profesorja novorosijskega vseučilišča. L. 1893. je šel v pokoj in od tega časa je živel v Rimu, kjer je tudi umrl. V Rimu se je Modestov trudil ustanoviti ruski arheološki zavod za proučevanje klasične in srednjeveške umetnosti, za dobo prerojenja itd. in obenem za proučevanje virov tikajočih se ruske zgodovine, ki se nahajajo v vatikanskem in v drugih italjskih arhivih. Dasi imajo takšne znanstvene zavode v Rimu Nemci, Francozi, Angleži, Američani, Avstrijci, Španci in Holandci, se Modestovu ni posrečilo ustanoviti tak zavod. Dosegel je samo toliko, da je ruska vlada v Rim poslala strokovnjaka profesorja E. N. Šmurlo, ki v vatikanskem arhivu proučuje vire za rusko zgodovino. Modestov ni spisal samo mnogo strokovnih razprav, ampak tudi o raznih zanimivih vprašanjih iz evropskega življenja za zadnjih 25 let

XIX. stoletja in iz začetka XX. stoletja. V svojih spisih je znal Modestov z živim lepim zlogom, z globoko in zanimivo vsebino svoje brave zabavati in poučevati. K najbolj znanim njegovim spisom spadajo: „O Francii — Sovre — Menaja Italia — Učenaja žizn v Rimu — Statji dlja publiki po voprosam istoričeskimi obščestvennim i filiosofskim.“ Zgodovini ruske prosvete je posvetil dele „Russkaja nauka v poslednie 25 lët — Školnyj vopros — N. M. Blagovščenskij — N. A. Dobroljubov“ i. dr. Strokovni spisi Modestova so: „Lekcii po istorii rimskoj literatury — Istorija rimskoj literatury — Zamëtki po Tacitu — Izbraniye satiry Horacija“ i. dr. *Fr. Št.*

Nikolaj Petrovič Vagner. V Peterburgu je umrl znani ruski zoolog, vseučiliški profesor, N. P. Vagner, ki je bil popularen po svojih znanstvenih delih in po leposlovnih spisih; zlasti je bil znan pod imenom „Kot (maček) Murlik“ celemu otroškemu svetu ruskemu po svojih mičnih pripovedih iz življenja živali. Mislimo, da ni Ruskem otroka, ki bi ne bil čital kakšno povestico Kota Murlika. — Vagner se je porodil l. 1829. in je študije dovršil na kazanski univerzi. Še ni bil 25 let star in je bil že lektor pri prirodoslovnem oddelku kazanske univerze. L. 1862. je pa postal redni profesor zoologije na isti univerzi. Leto pozneje mu je ruska znanstvena akademija prisodila demidovsko nagrado za njegovo senzačno delo pod naslovom „Samoproizvoljnoje razmnoženje u gusenice nasčkomyh“, ki v njem dokazuje pedogenezo žuželke „Miastor metraloas“. Le-to odkritje je bilo za zoologe tako senzačno, da tega niso hoteli dolgo verjeti, dokler se niso po dolgem opazovanju sami o tem prepričali. Leta 1871. je bil Vagner imenovan za profesorja na peterburškem vseučilišču, kjer je tudi predaval primerjalno anatomijo. Umrl je deloval na literarnem polju 58 let in v ti dobi je spisal jako veliko znanstvenih spisov, izmed katerih je najbolj znano delo „Istorija razvitja carstva životnyh“ (izšlo je v nekoliko izdajah) in „Etika v zoologii“. A bolj popularen je Vagner postal po leposlovnih spisih, ki jih je izdajal pod psevdonimom „Kot Murlik“. Največji uspeh je imel njegov spis „Skazki“, ki je izšel v deseti izdaji. Vagner je dobro znal v fantastično obliko pravljic obleči vero v ideal in svoje globoko krščansko prepričanje. V svojem stremljenju je stal visoko nad pozemeljsko vsakdanjost. Skrivnostna nebesa so ga zmirom k sebi vabila in zvezo nebes z zemljo je Vagner čutil v vseh življenskih pojavih. *Fr. Št.*

Nadežda Aleksandrovna Luhmanova. V Jalti je umrla ruska pisateljica N. Al. Luhmanova. Dovršivši pavlovski učni zavod se je omožila s polkovnikom Luhmanom, s katerim je živela nekoliko let v tujini. Dasi je Luhmanova že v mladosti kazala pisateljsko nadarjenost, je vstopila na literarno polje šele v devetdesetih letih preteklega stoletja. L. 1894. je objavila v mesečniku „Russkoje Bogatstvo“ svoj večji spis „Vospominanija institutki“, za katerim je sledilo več drugih in kmalu je Luhmanova postala popularna. Napisala je blizu dvajset knjig in tudi toliko dramatičnih iger, ki so se igrale v celi Rusiji. V zadnjih letih je postala še bolj popularna po svojih predavanjih v raznih sodobnih ruskih vprašanjih, ki jih je imela v Peterburgu in v raznih drugih mestih. Kot sestra usmiljenka se je udeležila rusko-japonske vojske, kjer je nabrala veliko književnega gradiva. V zadnjem času je spisala knjigo o vsem tem, kar je v ti vojski videla in slišala, toda smrt je prekinila njeno delo.

Drobne vesti. „Lužiško-srbska Matica“ je imela pred kratkim 60. letni zbor. Pri jubilejnem 50. letnem zboru je bilo še 10 ustanoviteljev „Matice“ navzočih, pri letošnjem 60. letnem zboru ni bilo več nobenega ustanovitelja; vsi so že umrli. Premoženje v „Matici“ znaša 125.894 mark. Lani se je ustanovil nov odbor, ki bode po lužiško-srbskem kraju s predavanji budil narodno zavest in širil omiko in poučenje. Izmed

preprostega ljudstva sta se letnega zbora udeležila samo dva seljaka; ostali so bili omikanci, in sicer 32 duhovnikov, 19 učiteljev, 7 dijakov. — Bolgarsko „Slavjansko-blagotvornitelno društvo“ v Sofiji je sklenilo izdajati vsako leto „Slavjanski kalendar“. Koledar se bode dajal članom društva zastonj, sicer pa se bode prodajal po 20 vin. Namen koledarja bode širiti med bolgarskim ljudstvom znanje o književnosti, zgodovini, socialnem in kulturnem življenju vseh slovanskih narodov. Koledar za l. 1908. bode obsegal mnogo raznih podatkov o življenju slovanskih narodov in pregled bolgarske zgodovine, kolikor je v zvezi z zgodovino jugoslovanskih narodov. — V Peterburgu se tiska obsežna knjiga velike oblike pod naslovom „Populjarna istorija Ukraini-Rusi“. Delo, ki ga je spisal Mikola Arkas, bode obsegalo veliko ilustracij in podob. V kratkem izide tudi zgodovinski album ukrajinskih imenitnih mož: knezov, hetmanov, književnikov in umetnikov.

Fr. Št.

William Howard Russell. V Londonu je umrl v 86. letu starosti W. H. Russell, časnikar iz poklica, ki je bil tako delaven na časnikarskem polju, da se „ni utegnil niti oženiti“ — kakor je sam trdil. Šele ko je bil 58 let star in si je zlomil nogo, je moral svoj poklic zapustiti.

Russell je bil rojen pod Dublinom l. 1821. Ker ni imel sredstev, da bi dovršil vseučiliške študije je postal časnikar in je začel kot mali poročevalec v listu „Times“. Poročajoč z veliko nadarjenostjo o shodih, je obrnil nase pozornost uredništvu, ki mu je dalo neomejeno pooblastilo ob časn pravde O' Connelove. Russell je takrat najel posebno ladjo in poseben vlak, da bi njegov list mogel prej nega drugi časopisi objaviti poročilo o tej imenitni pravdi. Pozneje je bil Russell vojni poročevalec v vseh velikih vojskah, ki so bile od polovice preteklega stoletja. Udeležil se je vojske v Šlezviku bil je l. 1854. in 1855. na Krimu, l. 1857. v Indiji. L. 1861. je pisal preveč odkritosrčna pisma o domači vojski v Zedinjenih državah ameriških tako, da mu je vlada ukazala zapustiti Ameriko. Russell je še videl vojsko prusko-avstrijsko leta 1866., prusko-francosko l. 1870. in 1871. in na vsežadnje se je udeležil angleške ekspedicije v Afriko proti Zulom. Kmalu potem si je zlomil nogo in je našel čas za ženitev. Naselil se je v Londonu, kjer je bil zasipan z odlikovanji, ljubljen in češčen od vseh. Russell je bil časnikar v velikem stilu, katerega geslo je bila resnica.

† LJUDEVIT TOMŠIČ

Telemeter se imenuje priprava, s pomočjo katere se zamore hitro in natančno določiti daljavo predmeta, čigar višina je znana. Iznajditelj te važne priprave je Gérard, visok častnik francoske mornarice. Izumilo se je že več podobnih priprav, vendar so bile vse več ali manj komplicirane in radi tega praktično nerabne, četudi so bile zelo duhovite. Telemeter je pa zelo enostaven. Obstoja iz valjastega ogrodka, ki meri dan v premeru in ki obstoja iz dveh delov, katera se zamore vrteti druga okoli drugega. V sredi vsakega teh delov se nahaja prizmatičen obroč, katerega odbojni kot je tako velik,

da sta podaljšani vpadajoči in odsevani žarek pri oddalji 1000 m za 5 m vsaksebi. S pomočjo rotatoričnega gibanja obeh delov se zamore naravnati optične osi v isto ali nasprotno smer ali pa katerokoli mej tema ležečo lego. Ako se nahajata optični osi v nasprotni meri, se odbojne moči obeh prizem izjednačita, v nasprotnem slučaju se pa podvoje. Na ta način se zamore s pomočjo kombinacij obeh prizmatičnih obročev meriti vse kote med 0° in dvojnem zneskom kota vsake prizme. Ker pa je namen telemetra meriti daljave ne pa kote, se nahaja na njem posebna skala (merilo), s pomočjo katere se zamore

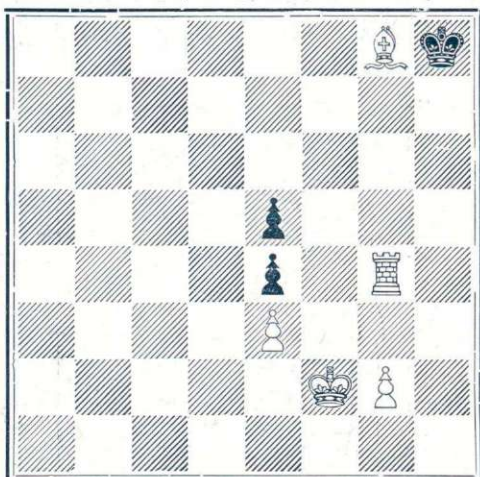
vrednost kotov spremeniti v daljavo. — Gérardov telemeter je enostavna in elegantna rešitev problema, kako treba hitro in natančno določiti daljavo. Ker deluje priprava lahko, varno in je zelo priročna — pritrditi se jo more na vsak daljnogled — je mogoče naenkrat in brez vsakega računanja ali določiti daljavo predmeta, katerega višina je znana, ali obratno, določiti višino, ako je znana oddaljenost. Pogrešek pri tem merjenju je zelo majhen in ne znaša nikdar 50 m pri daljavi več milj. Pripravo se more rabiti na suhem in na morju in je torej za moderno tehniko velikega pomena.

Šah.

Prيرهja A. Uršič.

Naloga 300.

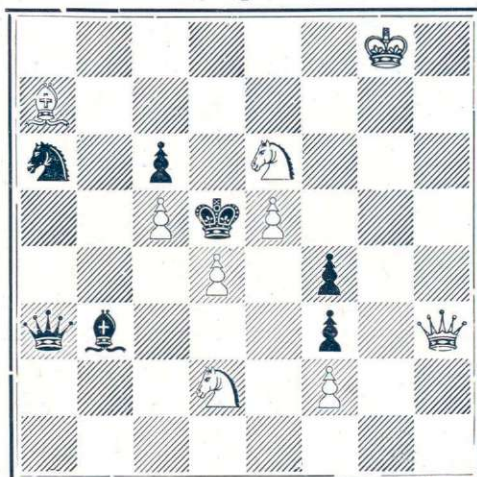
A. Uršič.
(Original.)

Mat v šesti potezi.

Naloga 301.

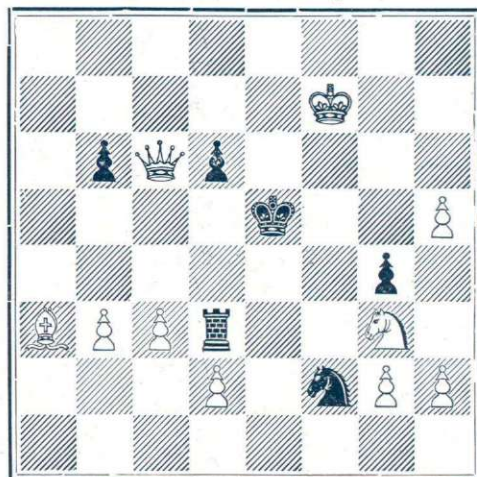
Fr. Dedrle.
(Original.)

Mat v tretji potezi.

Naloga 302.

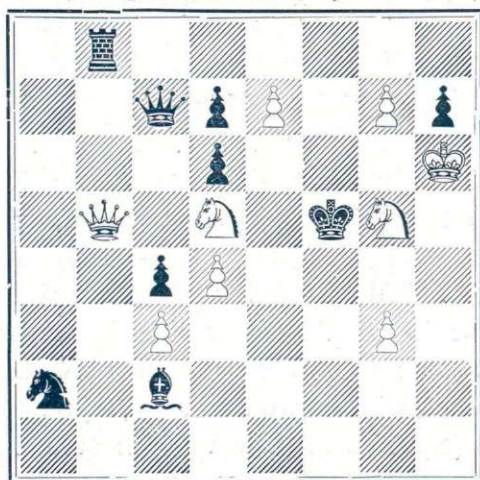
Dr. E. Palkoska.
1. nagrada v Kodanju 1907.

Mat v tretji potezi.

Naloga 303.

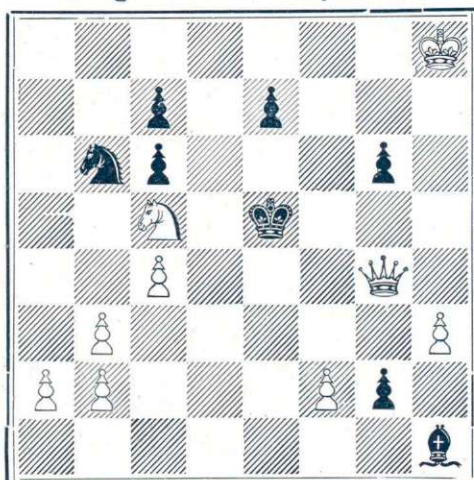
A. Uršič.
3. nagrada v Kodanju 1907.

Mat v drugi potezi.

Naloga 304.

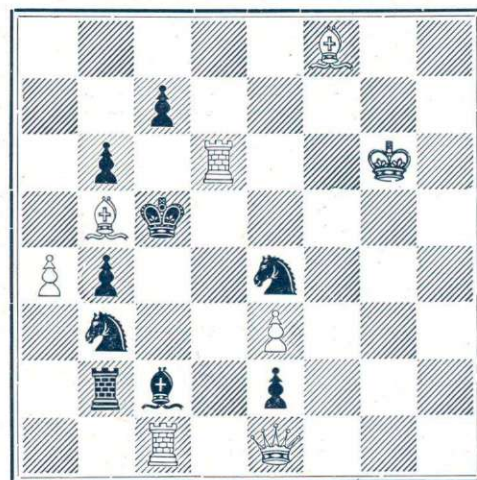
Vetešnik in Zeman.
4. nagrada v Kodanju 1907.

Mat v tretji potezi.

Naloga 305.

W. Preiswerk (Basel).
Ponatis 1907.

Mat v drugi potezi.

Razpis nagrade.

Za najboljšo pravilno in morebitno nepravilno rešitev (Nebenlösung) današnjih nalog razpisujemo za nagrado „Oesterreichische Lesehalle 1885“ brez junuarjeve in marceve številke. Knjiga ima 121 šahovskih nalog v diagramih, rešitve,

ocene istih in 55 glosiranih partij povečem iz „Wiener Internationales Schachturnier“ iz l. 1882. V knjigotržtvu se knjiga ne dobi, tudi antikvarično zelo redko. V slučaju enakih rešitev bo odločila rešitev nalog št. 306. in 301. Rok za rešitve je do 31. oktobra letos, naloge naj se pošljejo na naslov A. Uršič v Šlovrencu, p. Kormin-Biljana, Primorsko.